

ఓం.
ఆంధ్రదేశ గ్రంథాలయ సంఘ ప్రచురణములు—౧.

మృగ శీర్షిక
లేక

వేదకాల నిర్ణయము

శ్రీ లోకమాన్య బాలగంగాధర
తిలక మహాశయ కృతము.

మానికొండ సత్యనారాయణశాస్త్రిచే
సంక్షిప్తాంధీకృతము.

దీని వెల

రూ ౧౦

61

37

మిత్రులు

దేశాభివృద్ధి కమిటీ

మ. గృహ. బలరామకృష్ణగారి

వారి శ్రావ్యతలు

స. శ్రీనివాసరావు

CNO 6957 Rajm

మ. గృహ శాఖ

27.12.1930

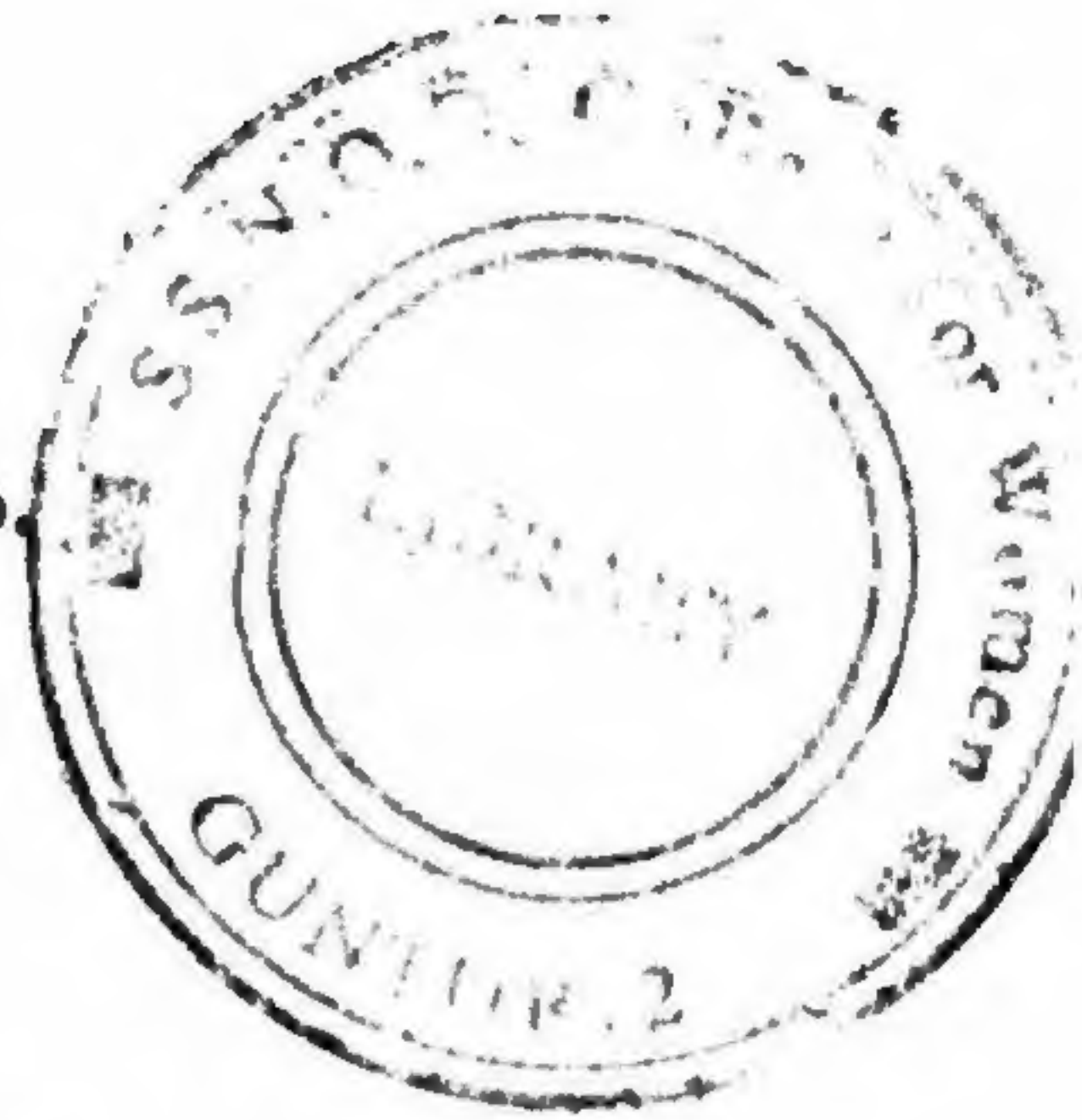
రామకృష్ణగారి

రామకృష్ణగారి

CNO: 1185

ఓం.
ఆంధ్రదేశ గ్రంథాలయ సంఘ ప్రచురణములు—౧.

మృగ శీర్ష
లేక

వేదకాల నిరయము

శ్రీ లోకమాన్య బాలగంగాధర
తిలక మహాశయ కృతము.

మానికొండ సత్యనారాయణశాస్త్రిచే
సంక్షిప్తాంధీకృతము.

దీని వెల

రూ ౧౦

సర్వస్వత్వములు
గ్రంథకర్తవి

ప్రథమ ముద్రణము
రుధిరోద్గారి: ౧౯౨౩

జెజవాడ: శ్రీ కారవా
భారతా మద్రాసులో ముద్రితము.

రా జ పో ష కు లు

- ౧ శ్రీశ్రీ వాసిరెడ్డి దుర్గా సదాశివేశ్వర ప్రసాద్ బహద్దూర్, మన్నెసుల్తాన్ జయంతిపురం జమీందారుగారు.
- ౨ శ్రీశ్రీ రాజాకోటగిరి వెంకటకృష్ణారావు బహద్దరుగారు గంపలగూడెము.
- ౩ శ్రీశ్రీ బెల్లంకొండ రాఘవరావుగారు, అగ్రహారంధా.

విషయ సూచిక

		పుట
1	భూమిక	౧
2	విషయ పరిచయము	1
3	ప్రథమాధ్యాయము	8
4	ద్వితీయాధ్యాయము... సంవత్సరము లేక యజ్ఞము.	14
5	తృతీయాధ్యాయము... కృత్తికలు.	36
6	నాలుగవ అధ్యాయము అగ్రహాయణ.	57
7	అయిదవ అధ్యాయము మృగశిరము.	72
8	ఆరవ అధ్యాయము ... ఓరియన్ ఆశని మొలకటకా	94
9	ఏడవ అధ్యాయము ... ఋభువులు, వృషాకపి.	112
10	ఎనిమిదవ అధ్యాయము ఉపసంహారము.	126
11	అనుబంధము (1) ఋగ్వేదము, పదన మండలము: వృషాకపినూక్తము. అనుబంధము. (2) కాలక్రమావళి.	

భూమిక

ఈ గ్రంథమును శ్రీలోకమాన్య బాలగంగాధర తిలకుగారు ౧౮౯౨ సం॥ లండను నగరమున జరుగుచున్న ౯. వ. పాశ్చిమ మహాసభలో (9th Oriental Congress లో) నివేదించుటకై యొక చిన్న ఇంగ్లీషు వ్యాసముగ రచించిరి. పిమ్మట దీనిని విస్తరించి పుస్తకరూపముగ ప్రకటించిరి. దీనిపై పాశ్చాత్య పండితులొసంగిన యభిప్రాయముల నిందు బొందుపరుప యత్నించితిని. కాని, అవిసకాలమునకు నాకు అందకపోవుటచే వానినిందు ముద్రింపలేదు. వాని నెట్లయినను సంపాదించి పర్యాయితీని పత్రికలలో ప్రచురింపగలను.

ఈ గ్రంథమును తెలిగించుటకు నాకెంతమాత్రమును అధికారము (సమర్థత) లేదని నేను తక్షణ మొప్పుకొని తీరవలెను. ఏలననగ:—నాకు జ్యోతిషశాస్త్ర జ్ఞానముగాని, ఋగాదివేద వాఙ్మయము నర్థము చేసుకొనగల సంస్కృత జ్ఞానముగాని లేదు. అయినను, యిట్టి అత్యుత్తమ గ్రంథము రచియింపబడి యిప్పటికి ముప్పది సంవత్సరములు దాటినను యిట్టి గ్రంథ మొకటియున్నదను సంగతియే ఆంధ్రలోకమున కరుకబడకపోవుట చాల విచారకరమని చింతించినవాడనై, శ్రీ భగవాన్ తిలకాచార్యులవారియందలి యపారమగు

భక్తి ప్రేమలచే, దీనినిక అజ్ఞాతముగ పడవేసియుంచుటకు సహింపజాలక—నా అసమర్థతనైనను గణింపక—దీనిని తక్షణమే తెలిగించి ప్రచురింప సాహించితిని. నాకంటె సమర్థులైనవారి గ్రంథ రచనకు గడంగినచో నెంతయో బాగుండెడిది. కాని, యింతవరకెవరును దీనినిగూర్చి యోచింపక పోవుటచే, నాబోటి అసమర్థుడే దీనికి సాహసింప వలసివచ్చెను. అయినను, యిందలి లోపములు నావిగను, సుగుణములు శ్రీ లోకమాన్యులవిగను భావించి ఆంధ్రలో కమ నన్ను మన్నింతురుగాక.

ఈ గ్రంథ మందలి విషయము బహు క్లిష్టమైనది. ఇది నవలవలె చదివి పారవేయదగినదికాదు. ముక్కకుముక్క తెలిగించి పెట్టినచో జనసామాన్యమున కర్థముకాదు. అందుచే, యిందలి విషయము ప్రతివారికిని సాధ్యమైనంత తక్కువ శ్రమతో అర్థమై పోవునట్లు నులభజైలిని చాలవరకు స్వతంత్రరీతిగనే వ్రాసితిని. వ్యాకరణ సూత్రముల నంతగ పాటింపలేదు. అందులకై నన్నుమన్నింపుడని వైయాకరుణుల కొక నమస్కారబాణము వదలుచున్నాడను. అసలు విషయమేమో తక్షణమే తెలిసికొనుటకై “విషయపరిచయ,, మను చిన్నవ్యాసమునుకూడ ముందువ్రాసితిని కావున, దానినిట విస్తరింప పనిలేదు.

నేనీగ్రంథమును తెలుగున వ్రాసి చాలాకాలమైనది. నా
 వద్ద ధనములేమిచే దీని నెట్లుప్రచురింతునాయని యోచించు
 చున్న కాలమున—పూర్వము అమరావతీ పట్టణమురాజ
 థానిగ జేసికొని ఆంధ్రమఘీమండలము నవక్రపరాక్రమం
 బునపరిపాలించి, విద్యతోషణచేతమకీర్తిని దశదిశల వెలుం
 గజేసిన శ్రీ శ్రీ వాసిరెడ్డి వేంకటాద్రినాయుడుగారి పంశీకు
 లును, ప్రస్తుతము ముక్తేశ్వరపురము (ముక్త్యాల) నేలుచుండి
 తమకు వంశపారంపర్యముగ వచ్చుచున్న విద్యతోషణమే
 సహజాలంకారముగాగల శ్రీశ్రీ చంద్రమాళేశ్వర ప్రసాద్
 బహద్దూర్ గారి యను జన్ముఖును, సహజపాండిత్యధనులును,
 సరస్వతీ పత్రికాధిపతులును నగు శ్రీశ్రీ వాసిరెడ్డి దుర్గా
 సదాశివేశ్వర ప్రసాద్ బహద్దూర్ మన్నేసుల్తాన్ జయంతి
 పుర్రం జమిందారుగారు సహజౌదార్యముతోడను, నిర్వా
 జానురాగముచేతను, శ్రీ లోకమాన్యులందలి నిర్మలభక్తి
 తోడను యీ గ్రంథముద్రణకు తాముగవచ్చి తోడ్పడుట
 నాకు మహా విచిత్రసంఘట్టనముగ గన్పట్టెను. శ్రీ లోక
 మాన్యుని ఆత్మయే పైనగాపుండి, నేచేయు యీ చిన్ని ప్ర
 యత్నమందు ముచ్చటపడి, నన్నాశీర్వాదింపనెంచి, శ్రీ రా
 జావారిని యీ రీతిగ ప్రేరేపించెనా యేమియని నాకప్పుడ
 ప్పుడు సందేహముతోచుచున్నది. ఏ మహానీయునియందలి
 భక్తిత్రైధ్యలచే నేనీగ్రంథమును ఆంధ్రలోకమునకెరుక పరుప

దలచితినో, ఏమహానీయుని అశీర్వాచనబలిమిచే యీ కార్యము నిర్విఘ్నముగ నెరవేరినదని నాకు దృఢనిశ్చయము కుదిరెనో, అట్టి శ్రీ లోకమాన్యులవారి పవిత్రాత్మకే గ్రంథము నంకితమొనర్చుచున్నాడను.

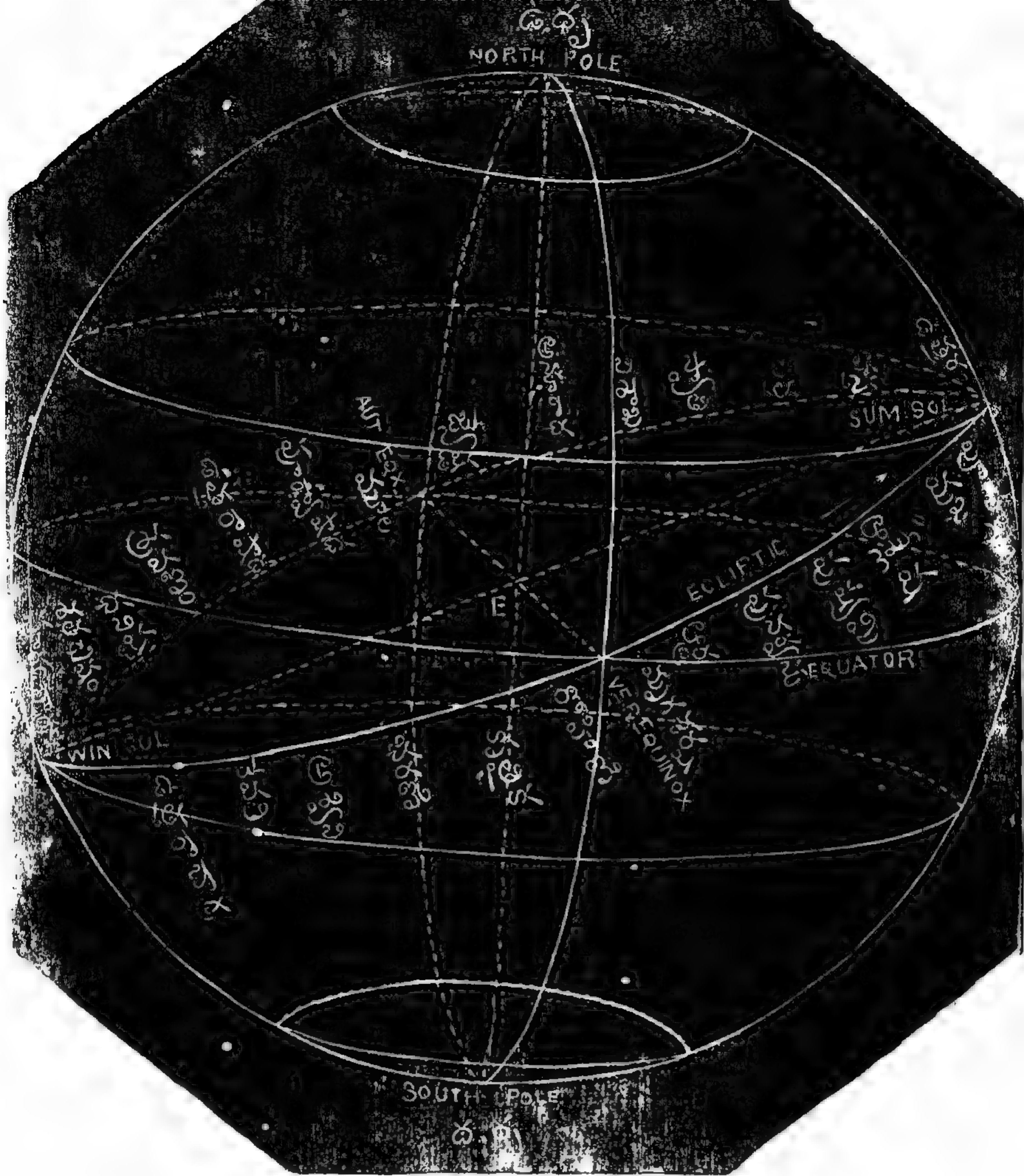
సద్యః కాలమునకువచ్చి తోడ్పడిన శ్రీ రాజా వారికి నేనును, ఆంధ్రలోకమునకూడ, సర్వదా కృతజ్ఞులమై యుండక తప్పదు. శ్రీ వారికి దీర్ఘాయురారోగ్య విశ్వరూఢివృద్ధిలాసంగి, సదా వారినిట్టి పవిత్రకార్యములొనర్చుటకే ప్రేరేపింపవలసినదని శ్రీ లోకమాన్యుల పవిత్రాత్మచుగూర్చి ప్రార్థించుచున్నాను.

ఓం తత్ సత్ బ్రహ్మర్పణమస్తు.

శ్రీరుధిరోద్ధారి స॥
మాన్గళిర శు ౬ లు
గురువారము,
బెజవాడ,
౧౩—౧౨—౨౩

ఇట్లు విన్నవించు విభయుడు,
మానికొండ సత్యనాగాయణశాస్త్రి.

అనువాదకుడు.

అది బ్రహ్మాండగోళము. దీనిమధ్యబిందువు భూమి. సూర్యుడు రాశిచక్రము వెంట సరిగ్గా కొకచుట్టు చొప్పున బయలుదేరినవైపున తిరుగును. విషువత్ బిందువు రాశిచక్రమువెంట — తద్వ్యతిరీక్తమగు వైపునకు — షుమారు 23 వేల సం॥ ల కొకచుట్టు చొప్పున తిరుగును. విషువత్ బిందువు ఫలాని నక్షత్రము నోనున్నదని నిర్ణయించినచో, తక్కిన మాడుచక్రభాగస్థానములును యేయే నక్షత్రములవద్దనున్నవో తక్షణమే నిర్ణయింపవచ్చును. దీనినిబట్టి హిమసంక్రమణమునది యెప్పుడేమానము నచ్చునో నులభముగ తెలిసికొనవచ్చును.

అపారశేషనన నముచేశిరః ఇంద్రో దవర్తయః ॥ ౧౮, ౧౩ ॥ ముచి,
వృశ్చి, మృగ

1 శృంగిణ మశినచ్చుష్ట మిందగ్రిః॥ ఋగ
33, ౧౨ 2 యద్ధత్యం మాయినమ్మగం
తమత్వం మాయయావధీః॥ ఋ.౧, ౮౦, 2
3 శిగోవ్యస్య రావిషం॥ ఋ, ౧౦. ౮౬, ౫ 4
శ్వావ్యస్యజం శివదపింకర్ణే వరాహాయుః॥ ఋ ౧౦

౮౬, ౪ 5 యాతేశ్వనా యమరక్షితాశా చక్షరక్షా పథిరక్షో॥ ఋ, ౧౦,
౧౪, ౧౧. శ్వానంబస్తో బోధయితార మబ్రవీతంపత్నీర ఇదమద్యావ్యరవ్యత
ఋ ౧ ౧౬౧, ౧3

శ్వనపెనుపః (నెండిడాడ్ : 13.9) శ్వనెమ్ జైరితెమ్ చతురి
చమ్మెమ్ (నెండిడాడ్ 8;16)

విషయ పరిచయము

పాశ్చాత్యపండితులు . ఐగుప్తీయసభ్యతయొక్క యతి ప్రాచీనత నంగీకరించినను, వా రింకను భారతజాతీయసభ్యతయొక్క యనాదిత్వము నంగీకరించుటలేదు. మన జాతియొక్క ప్రాచీనదశను గుర్తెరుగుటకై మనకు వేదములు దక్క వేరొందుగ్రంథాధారము లేవియు గానరాకున్నవి. ఈ వేదగ్రంథము లెప్పుడు వెలువడినవో తెలిసికొనగలిగినచో, మనజాతి యెంత ప్రాచీనమైనదో మన కెగుకపడగలదు. మాక్సిముల్లగు మొదలగు పాశ్చాత్యపండితులు కేవలము సారస్వతప్రమాణములనే యాధారముగ గొని వేదకాలము క్రీ॥పూ॥ ౧౨౦౦ సంవత్సరములకంటె యెక్కువకాలదని సిద్ధాంతముజేసిరి. కాని యీపద్ధతి సరియైనది కాదనియు ఖగోళమందు కర్మసూత్రములచే కట్టువడి నియమానుసారముగ తిరుగుచున్న జ్యోతిర్మార్గుల చలనాదుల ప్రమాణముగ గైకొని యీవేదకాలమును నిర్ణయించుట యుక్తమనియు శ్రీలోకమాన్య బాలగంగాధర తిలక్ గారు నిశ్చయించిరి. ఆప్రకారమే వేదగ్రంథములం దచ్చటచ్చట చెదరిపడియున్న ఖగోళాంశములనెల్ల క్రోడీకరించి, వాని నుండి నిర్దుష్టమగు సిద్ధాంతము నొకదానిని వెలువరించిరి. ఈ సిద్ధాంతమునుబట్టి చేరిన సారాంశమేమనగా, వేదకాలమును—దృనిననుసరించి అర్యసభ్యతయొక్క ఆదిని—ఖండితముగ నిర్ణయించుటకు వీలులేదు. కాలగర్భములోనికి

చొచ్చుకొని పోగాపోగా, మనకు శ్రీ॥పూ॥రం॥ సంవత్సరములవరకు ప్రబలప్రమాణములు గన్పట్టుచున్నవి; కాని వేదకాల మంతటితో ముగియలేదు. వైన యింకను పోవుటకు వీలున్నట్లు చిహ్నములు గన్పట్టుచున్నవి. ఎంతవరకు పోవచ్చునో మనము చెప్పజాలము. దానియొక్క కొన (లేక ఆది) కనిపించదు. ఏదికనిపించదో అది లేనట్లెంచవచ్చును. వేదములకు ఆదికనిపించలేదు కనుక వానికి ఆదియే లేదన్నారు. అనగా వేదములు 'అనాది' యన్నారు.

మనకు కనిపించని యీ 'ఆది'ని వదలివేసి మనకు గాన్పించుచున్నంతవరకుమాత్రమే పోయి చూతము. ఇట్లు చూడగ వేదకాలమిప్పటికి ౬౦౦౦ సంవత్సరములకు తక్కువగాదని శ్రీలోకమాయలు నిర్ణయించిరి. వీరీవిషయమై చేసిన కృష్ణినంతయు "మృగశీర్షా" యను గ్రంథరాజమందు బొందుపరచిరి.

ఈభూగోళ మొక యిరుసుమీద దినమునకొక చుట్టు చొప్పున తిరుగుచుండును. ఈ యిరుసునకు సూటిగ బ్రహ్మాండగోళమందు గాన్పించు నక్షత్రమునకు ధృవనక్షత్రమని పేరు. ఈ ధృవనక్షత్రమునకు సూటిగ ఖగోళమధ్యనుండిబోయి దానిని రెండు సమభాగములుగచేయు వలయమునకే "ఖగోళమధ్యరేఖ" యనిపేరు. మరియు సూర్యుడు సంవత్సరమున కొకసారి ఖగోళమందొకానొక వలయము మీదుగ పోవును. దీనికి రాశిచక్రమనిపేరు. దీనియందు అశ్వినాది ౨౭ నక్షత్రము లున్నవి. ఇవి సూర్యుని మార్గ

ములోని మైలురాళ్లు. ఇప్పుడు చెప్పినయీ “ఖగోళమధ్యరేఖయు” రాశిచక్రమును రెండుతావులలో కలియును. ఈ తావులకే “విషువను” అని పేరు, ఒకటి వసంతవిషువత్. రెండవది శరద్విషువత్. సూర్యుడు వసంతవిషువత్ లోనికి వచ్చినప్పుడు వసంతర్తువు ఆరంభమగును. రాత్రింబగళ్లు సరి సమానముగ నుండును. ఈ వసంతవిషువత్ చాల ముఖ్యమైనది. ఈవ్యాసమందు విషువత్ అనగా వసంతవిషువత్ అని యే యర్థముచేసికొనవలెను.

కొన్ని కారణములచేత విషువత్ స్థానమునకు బహుసూక్ష్మమైన చలనముగలదు. విషువత్ బిందువు (Point) సూర్యుని కభిముఖగముగ షుమారు ౨ వేల సం॥ల కొకచుట్టు (360 డిగ్రీల) చొప్పున తిరుగును. అనగ, షుమారు ౭.౨ సం॥ కొక డిగ్రీ చొ॥ రాశిచక్రమువెంట వెనుకకు తిరుగును. ఈ లెక్కప్రకారము ఋతువులు షుమారు ౨ వేల సంవత్సరముల కొకనెల చొ॥ వెనుకబడుచుండును. ఈ ప్రకారము పంచాంగముల నప్పటప్పటికి సంస్కరింపుచుండవలెను. ప్రస్తుతము మన పంచాంగము విషువత్ రేవ త్యంతమం దున్నదను నూహతో వ్రాయబడుచున్నది. కాని యీతి రుప్పటిదికాదు. క్రీస్తుశకానంతరము షుమారు ౪౦౦ సంవత్సరములనాడు వరాహమిహిరుని కాలములో విషువత్ రేవ త్యంతమందుండెను. ఆకారణముచేతనే, వరాహమిహిరుడు నక్షత్రమాలను అశ్వినీతో ప్రారంభించి నూతనసంవత్సరాదిని వసంత విషువత్ వద్ద చైత్ర శు ౧ నాడు

ప్రారంభించెను. కాని యీ స్థితి యిప్పుడు మారిపోయినది. విషువత్ ఇప్పుడు రేనకినికూడ గడచి షుమారు ౨౦ డిగ్రీలు వెనుకకు నడచినది. అనగ, వసంతఋతువు మన కిప్పుడు ౨౦ రోజులు వెనుకబడినదని చెప్పవచ్చును. అందుచేతనే మనకు ఫాల్గుణ మాసారంభముననే ప్రకృతియందు వసంతోదయ మగుచున్నది; కాని పంచాంగములు మాత్రము తదనుగుణముగ మార్పు చెందలేదు. కావున సిద్ధాంతులెల్లరును యీ యంశమును గుర్తించి ౧౫౦౦ సం॥ల నాడు వరాహమిహిరు డేర్పరచినదానినే పట్టుకొని ప్రేలాడక విషువత్ బిందువుయొక్క చలనమును, అది ప్రస్తుతమిప్పుడున్న స్థానమును గుర్తించి తదనుగుణముగ వసంతోదయమును నూతన సంవత్సరాదిని మార్పుచేయుదురుగాక యని మనవి చేసికొనుచున్నాను.

ఇప్పటికి ౧౫౦౦ సంవత్సరములనాడు విషువత్ బిందువు అశ్వినీనక్షత్రముయొక్క ప్రారంభములో నుండెనని చెప్పితిమి. ప్రాచీనగ్రంథములను పరిశీలించి చూచినచో విషువత్ ఒకప్పుడు భరణిలోను, అంతకంటె పూర్వకాలములో కృత్తికలోను, మృగశీర్షలోను, పునర్వసులోనుకూడ నున్నటు నిదర్శనములు గన్పట్టుచున్నవి. కనుక, యీవిషువత్ స్థానములనుబట్టి ఆయా ప్రాచీనగ్రంథములయొక్క కాలములను నిర్ణయింపవచ్చును. రాశిచక్రముడు ౨౭ నక్షత్రములున్నవి. కనుక, ఒక్కొక్క నక్షత్రముయొక్క యవధి 13½ డిగ్రీ లగును. విషువత్ ఒకడిగ్రీ వెనుకకు జరుగుటకు

72 సం॥లు పట్టునని చెప్పితిమి. ఒక నక్షత్రమును గడుచు
టకు విషువత్ కు $13\frac{1}{2} \times 72 = 960$ లేక ఘమారు వెయ్యి
సంవత్సరములు పట్టును. వేదాంగజ్యోతిషమును ప్రాచీన
గ్రంథములో విషువత్ “భరణి”లో పదిడిగ్రీలలో నున్నట్లు
చెప్పబడియున్నది. అనగా, వరాహమిహిరుని కాలమునుండి
మాచినచో అశ్వినీనక్షత్రము $13\frac{1}{2}$ లును + భరణిలో 10 డి
గ్రీలును, మొత్తము $23\frac{1}{2}$ డిగ్రీల దూరములో నున్నదన్న
మాట. కనుక, యీ వేదాంగజ్యోతిషగ్రంథము వరాహమిహి
రుని కాలమునకు (అనగా 480 A. D. కి) $23\frac{1}{2} \times 72 = 1680$
సంవత్సరములక్రిందట (అనగా, క్రీ. పూ. 1200 సం॥లనాడు)
వ్రాయబడినదని తేలుచున్నది.

ఇదేరీతిగ తైత్తిరీయ సంహితా కాలమునాటికి విషువత్ కృ
త్తికలలో నున్నట్లు తెలియుచున్నది. అనగా, వేదాంగజ్యో
తిషకాలమునకు $14\frac{1}{2}$ డిగ్రీల దూరములో నున్నదన్నమాట.
దీనినిబట్టి లెక్కవేసిచూడగా తైత్తిరీయ సంహితా కాలము
క్రీ. పూ. 2232 సం॥లు అని తేలుచున్నది. ఈ తైత్తిరీయ
సంహితయందే విషువత్ బిందువుయొక్క ప్రాచీనస్థానములు
సూచింపబడినవి. దీనినిబట్టి విషువత్ ఒకప్పుడు మృగశీర్ష
లో నున్నట్లు చెప్పబడుటకు ఖండితమైన ప్రమాణములను శ్రీ
లోకమూర్తులు చూపించిరి. అనగా, కృత్తికలనుండి $28\frac{1}{2}$ డి
గ్రీల దూరములో నున్నదన్నమాట. లెక్కప్రకారము క్రీ.
పూ. 4320 సంవత్సరములగును. ఈ సా. మును స్థిరపరచు
టకే, అనగా, విషువత్ ఒకప్పుడు మృగశీర్షలో నుండెనని

నిరూపించుటకే, శ్రీ లోకమాన్యు లీగ్రంథమం దెక్కువగ
కృషిసలిపిరి. అందుచేతనే యీగ్రంథమునకు మృగశీర్ష్యయని
పేరు పెట్టిరి.

శ్రీలోకమాన్యు లంతటితో తృప్తిజెందలేదు. విషువక్
స్థాన మొకప్పుడు 'మృగశీర్ష్య' కంటె యింకను ప్రాచీనకాల
మునో 'పునర్వసు' నక్షత్రములోకూడ నుండెనని నిరూపిం
చుటకు యత్నించిరి. కాని దీనికి ఒకటి, రెండు నిదర్శనము
లు తెత్తిరీయసాహిత మొదలగు గ్రంథములందు గాన్పించి
నను, యీస్థానమును ఖగడితముగ సిద్ధాంతీకరించుటకు తగి
నన్ని ప్రబల సాక్ష్యములు గానరామిచే వాడు 'మృగశీర్ష్య'
తోనే తృప్తిజెంది, పునర్వసు స్థానమును మాత్రము కొద్దిగ
సూచించి, దీనిని స్థిరపరుచు భారమును భావిపరిశోధకులకు
వదిలివేసిరి. ఈపునర్వసుస్థానమును స్థిరపరచినచో వేదకాల
ము నింకను క్రీ॥ పూ॥ 6240 సం॥ల వరకు తీసికొనిపోగలము.
ఈరీతిగ పరిశోధనలు చేసినకొలదియు వేదకాలము ముందు
నకు జరుగుచునే యుండును. గీనియొక్క 'ఆది' కానవచ్చుట
బహుదుర్లభముగ నున్నది. దీనికి 'ఆది'యే లేదనికాదు!
ఉన్నది. ఉగడితీరవలెనని శ్రీలోకమాన్యుల యభిప్రాయము.
కాని, యిది కాలగర్భమం దెచ్చటనో మాయమైపోయినది.
అందుచే చునకది గాన్పించుటలేదు; కనిపించినవస్తువు లేనట్లే.
కనుక వేదములకు 'ఆది' లేదని మనవారనిరి.

వేదకాలము క్రీ॥ పూ॥ 4000 సం॥లకు తక్కువగాదని
శ్రీలోకమాన్యులు సిద్ధాంతీకరించిరి. ఇంతటితో వేదకాల

నిర్ణయము పూర్తికాలేదు. ఇంకపైన యెన్ని వేలసంవత్సరము
 లున్నదో తెలియదు. కాలగర్భమును త్రవ్వగ, త్రవ్వగ, శ్రీ
 లోకమాచ్యులు ॥ పూ॥ ౪౦౦౦ సం॥ల వరకు పోగలిగిరి.
 పైనయింకను పోవుటకు మార్గమున్నదని సూచించిరి. ఈ
 మార్గమువెంట కాలగర్భమును పెకల్చుకొనిపోయి, పోయి,
 వేదకాలముయొక్క. ఆదిని ఘట్టుకొనగల మహామహులెవ
 రైననింక పుట్టుదురో పుట్టురో! అట్టివారుజన్మించువరకు వేద
 ములు అనాదియనుమాట నిలిచియుండక తప్పదు.

మృగశీర్ష

లేక

వేదకాలనిర్ణయము

ప్రథమాధ్యాయము

సృష్ట్యాదినుండియు మానవకోటి యేయేగీతుల పరిణామమునొందెనో తచ్చారిత్రమునంతను దెలిసికొనుటకు మనకు వేదములుదక్క వేటొండు ఆధారము లేమియుఁగానరావు. గౌతమబుద్ధుని యనతారము, అలెగ్జాండరు దండయాత్రలు, అశోకుని శిలాశాసనములు, చైనాయాత్రికుల వ్రాతలు మొదలగునవి మనలకు కొంతవరకు మాత్రమే తీసికొని పోగలవు. కాని మనలను సృష్ట్యాదికిఁ గొనిపోగల సాధనము వీయొక్కవేదములే తక్క. వేటొండు గ్రంథములుగాని నిదర్శనములుగాని గానరావు. కనుక ప్రాచీనమహర్షు లీవేద గానము నెప్పు డొనర్చిరో. యెన్ని వేల సంవత్సరములక్రిందట నొనర్చిరో నిర్ణయించుట చాలయవసరము. కాని యీపని బహుదుర్ఘటమైనది. ప్రాచీనకాలపు చరిత్రాంశములు మిక్కిలి యంధకారబంధురమై యేరికిని జొరనశక్యముగ నున్నవి. అత్యధిక మేధావంతులగు పండితులకే యీపని దుర్ఘటమైనట్లు తోచెను. వేదకాలమును నిర్ణయించుట కసలు సాధ్యమగునా? కాదా? యనుసంశయమే చాలమందికిఁ

గలిగెను. ఇట్టిదుర్ఘటకార్యమునకు నే నిప్పుడు పూన సాహ
సించితిని కాని నేనైనను యాయంశమును సమగ్రముగఁ
బరిష్కరింపఁగలిగితి నని చెప్పఁజాలను. అయినను నే నీవిష
యములో చేసినకృషిని నాపరిశోధనలను పండితులయెదుట
ప్రసాదించుచున్నాను. వీనివలన వేదముల యతిప్రాచీనతను
నిర్ణయించుట కేమైన సులభమార్గ మేర్పడునేమో పండితు
లే నిర్ణయించుకొందురుగాక.

వేదకాలనిర్ణయమునకై యిదివఱలో పాశ్చాత్యపండితు
లేయేమార్గముల నవలంబించియుండిరో మున్నందు వాని
నిటఁ బరిశీలించి చూచెదముగాక. మేక్సుముల్లరుపండితుఁ
డు వేదవాఙ్మయమును నాలుగుభాగములుగ విభజించెను.
అవి యేవనగః ఛందస్సు, మంత్రము బ్రాహ్మణము, సూత్ర
ము. ఈనాలుగుభాగములును గ్రమముగ ఒకదానినెంబడి
మఱియొకటి ప్రచారములోనికి వచ్చెనట; ఒక్కొక్కవిభాగ
ము ౨౦౦ సంవత్సరములు ప్రచారములో నుండెనట; ఈ
ప్రకారము చిట్టచివరిదియగు సూత్రభాగముపూర్తియగునప్ప
టికి ౨౦౦ x ౪ = ౮౦౦ సంవత్సరములు పట్టెనట; ఈసూత్ర
యగము పూర్తికాఁగానే బౌద్ధమతము ప్రబలెనట; బౌద్ధమ
తము క్రీస్తుకు పూర్వము నాలుగవశతాబ్దియందు ప్రబలె
నట; కనుక వేదములు రచింపబడి మొత్తము క్రీస్తుకుపూర్వ
ము ౮౦౦ + ౮౦౦ = ౧౬౦౦ సంవత్సరములకంటె యెక్కువ
కాలముకాలేదని మేక్సుముల్లరుపండితుఁడు నిర్ణయించెను.
(అనఁగ నిప్పటికి ౧౯౦౦ + ౧౬౦౦ = ౩౫౦౦ సంవత్సరములకంటె

నెక్కువకాలము కాలేదని యీపండితుని యభిప్రాయము) వేదవాఙ్మయము నీరీతిని నాలుగుభాగములుగ విభజింప వీలున్నదని యంగీకరించినను ఒక్కొక్కభాగమునకు ౨౦౦ సంవత్సరములకాలమునే యేల నిర్ణయింపవలెను? ఎక్కువ యేల నిర్ణయింపఁగూడదు? లేదా తక్కువ యేల నిర్ణయింపఁగూడదు? డాక్టరు హేగు అనుపండితుఁడు ఒక్కొక్కభాగమునకు ౫౦౦ సంవత్సరము లని నిర్ణయించెను. ఇది కేవలము ఊహించిచెప్పినమాట; ఊహకు మేరలేదు. శేష ఇంకొకపండితుఁడు వచ్చి ఒక్కొక్కభాగమునకు వేయిసంవత్సరము లని చెప్పవచ్చును, కనుక కేవలము సారస్వతవిభాగముపై ఆధారపడి ఊహించిచెప్పెడియీపద్ధతి మన కంతగ నుపకరింపదు. కనుక మన మింకొకమార్గము నారయవలసి యున్నది.

వేదములందును, తదంగములందును అచ్చటచ్చటఁగొన్ని ఖగోళాంశములుగలవు. నక్షత్రములయొక్కయు, సూర్యచంద్రాదుల యొక్కయు గతులనుగూర్చి కొన్ని నిదర్శనములు వేద వేదాంగములందుఁ గలవు. వీనియాధారమున వేదకాలమును నిర్ణయించుటకు వీలుండునని కొందఱుఁహించిరి కాని వారి యత్నములు సఫలత నొందలేదు. కారణ మేమనఁగ ఒక్క “వేదాంగజ్యోతిషము” తప్ప తక్కిన ఖగోళశాస్త్ర గ్రంథములన్నియు ప్రాచీనకాలపు సంస్కృతభాషలోఁగాక తదుపరి వెలువడినసంస్కృతభాషలో వ్రాయబడియున్న కారణముచే ఈపని

కష్టసాధ్యమయ్యెను. అదిగాక, గ్రీకుల గణిత పద్ధతి కూడ ఈ గ్రంథములలో కొంతవఱకు అనుసరింపఁబడినది. అనేక గ్రంథములలో అనేక గణిత పద్ధతులు అవలంబింపఁబడి యున్నవి. విక్రమశకానంతరమున భారతవర్షమునం దనేక శకము లేర్పడెను. బార్హస్పత్యమాన మేర్పడెను. గ్రీకుల పద్ధతి ననుసరించి మేషాదిద్వాదశరాసు లేర్పడెను. ఇన్ని యసందర్భముల కూటమిచే వేదవాఙ్మయమందు అచ్చటచ్చట చెదరిపడియున్న ఖగోళశాస్త్రసంబంధములగు వాక్యములకు సరియైన యర్థము చెప్పి వానికి ఏకవాక్యతను చేకూర్చి వానిలోనుండి నిర్దుష్టమైన సిద్ధాంతమును వెలువరించుట బహుకష్టసాధ్యమైనది. నక్షత్రముల సంఖ్య యిరువదియేడా? లేక యిరువదియేనిమిదియా? అనువాదము వచ్చి యీపనిని మఱింత అయోమయముగఁ జేసెను. అదిగాక, అప్పటి బ్రాహ్మణులకు ఆకాశమునందుండు నక్షత్రాదుల నంతసూక్ష్మముగఁ బరిశీలింపఁగల తెలివితేటలున్న వాయను అనుమానము కొందఱిని బాధింపజొచ్చెను. ఈ కారణముచేఁగూడ వేదకాలనిర్ణయమునకు కొంత ఆటంకము గలిగెను.

ఇట్టి శంకలు మనస్సునకు దుండుటచే ప్రాచీన గ్రంథము తలోనున్న ఖగోళశాస్త్రసంబంధములకు వాక్యములను పాశ్చాత్యపండితు లెవరును నమ్మలేదు. వానిని పాటింపలేదు. ఈ పాశ్చాత్యపండితు లీవిషయములో అనవసరముగ భయపడి రని నానమ్మకము. అసలే కష్టములు లేవని కాదు- అప్రస్తుతమును అనవసరమును నగు చిల్లరయంశములనుగూర్చి వాద

ప్రతివాదములకు దిగుటచే పాశ్చాత్యపండితులు ప్రధానాంశ మగు నీవేదకాల నిర్ణయమును గూర్చి తగినంతశ్రద్ధ నహించినట్లు గాన్పించదు. జ్యోతిషగ్రంథములలోను వేదసంహితులలోను నున్నయంశములను సమన్వయించి దానివలన వేదకాలనిర్ణయ మొనర్చుట కేమైన వీలున్నదోలేదో యని పాశ్చాత్యపండితులు యత్నింపనైనలేదు. మీదు విక్కిలి యిట్టిప్రయత్నములవలన నంతమాత్రమును లాభములేదని 'వీబర్' పండితుఁడు నక్కాణించెను. కాని మన మింత మాత్రముచే నిరాశఁజెందవలసినపని లేదని యీగ్రంథము నందు వివరించెదను. వేదముల యతిప్రాచీనతను నిర్ణయించుటకు తగినన్ని నిదర్శనములు ప్రాచీనసంహితా గ్రంథములందుఁ గలవని ఋజువుపఱచెదను. నేను ముఖ్యముగ అతి పురాతన గ్రంథములగు సంహితాబ్రాహ్మణములను, ఋగ్వేదమును మాత్రమే ప్రమాణముగఁ గైకొందును. పురాతన గ్రంథములలోనియంశములను బలపర్చుటకుమాత్రమే యిటీవలిగ్రంథములకు సాక్ష్యముగఁ గైకొందును. ప్రధానాంశములనన్నిటిని వేదసంహితులనుండియే ఋజువుపర్చెదను.

పాశ్చాత్యపండితులేగాక మనభారతవర్షీయులగు పండితులకూడ యీవిషయమై కొంతకృషి సలిపియుండిరి. కీర్తిశేషులగు క్షత్రి, కృష్ణశాస్త్రిగార్లును, శంకర బాలకృష్ణదీక్షితులుగారును ఈవిషయమై కొంతకృషి సలిపినమాట వాస్తవమే కాని వారిప్రయత్నములు తగినంత ప్రచారమునకు రాకపోవుట కడుశోచనీయము. నే నీగ్రంథములో చాల

భాగము వారుచేసిన కృషి ననుసరించియే సిద్ధాంతముఁజేసి
 యుంటిని. ఒకవిధముగ నాయీవ్రయత్నము వారుపాఠం
 భించినదానికి పూరణ మని చెప్పినఁజెప్పవచ్చును. అందుచే
 నేనీపండితుల కెంతయుఁ గృతజ్ఞుఁడను.

ద్వి తీ యా ధ్యా య ము

—♦ సంవత్సరము - లేక య. జ్ఞము ♦—

ప్రస్తుతము భారతవర్షము దనేకవిధములగు కాలమానములు ప్రచారములో నున్నవి. చాంద్రమానము బార్హస్పత్యమానము సౌరమానము నక్షత్రమానము సవనమానము మొదలగునవి వివిధప్రాంతములలో ప్రచారములో నున్నవి. కొన్నిచోట్ల తిథులును మాసములును చాంద్రమానము ననుసరించియున్నవి. సంవత్సరముమాత్రము సౌరమానము ననుసరించి యున్నది. సాధారణదినములను తిథులతో సరి పుచ్చుటకును చాంద్రమాసములను సౌరమాసములతో సరిపుచ్చుటకును పలుతెలుగులగు క్లిష్టపద్ధతు లవలంబింపబడియున్నవి. కాని యోచించిచూడగ, ప్రాచీనకాలము దిన్నిరకముల కాలమానము లున్నట్లు గాన్పింపదు. ఇవన్నియు నితీవల ప్రబలినవి.

వేదకాలము దున్న పంచాంగపద్ధతి క్లుప్తమున దో తెలిసికొనుటకు మనకు వేదాంగజ్యోతిష మనుచిన్నిగ్రంథము దప్ప వేరొండు ఆధారము లేమియు విశేషించి కానరావు. కనుక వేదకాలమునాటి పంచాంగపద్ధతిని తెలిసికొనుటకు మనకు రెండే ఆధారములు గలవు. ఒకటి:—వేదసంహితలయం దచ్చటచ్చట చెదరిపడియున్న ఖగోళశాస్త్రసంబంధముగు వాక్యములు గాని లేక రెండు:—అతిప్రాచీనములగు

యజ్ఞయాగాదికర్మకాండలలో నుదహరింపబడిన అచార
వ్యవహారములుగాని మన కిప్పుడు ముఖ్యాధారములై యు
న్నవి. వేదములలోని ఋక్కులనుబట్టి చూచినచో ఆకాల
మున యజ్ఞయాగాదికర్మకాండమువిశేషముగ విజృంభించియు
న్నట్లు స్పష్టము గా గలదు. తిథి వార నక్షత్రములు మాస
ములు ఋతువులు మొదలగు కాలమానములు పూర్తిగ
తెలిసిననేగాని యజ్ఞయాగాది కర్మకాండలు అంతవిరివిగ
జరిగియుండజాలవు. కనుక యెప్పు డేదేక్రతువులను చేయ
వలెనో ఎప్పు డేదేకర్మకాండమును జరుపవలెనో స్ప
ష్టము గ దె లి సి కొ నుట కు అ ప్ప టి వారి కొ క
పంచాంగముండితీరవలెను. ఈపంచాంగము యొక్కసం
పూర్ణస్వభావమును నిర్ణయించుట కష్టము. అయినను, మన
పూర్వులు యజ్ఞయాగాదికర్మకాండలను పూర్తిగ పరిశీలించి
చూచినచో ఈపంచాంగముయొక్కస్వభావమును కొంతవ
ఱకు మనము గ్రహింపవచ్చును. అట్లు పరిశీలింపగ మనకు
రెండుప్రధానాంశములు గోచరించుచున్నవి. ఒకటి:—చం
ద్రునివృద్ధిక్షయములు, ఋతువులమార్పులు, సూర్యునిఉత్తర
దక్షిణయానములు— ఇవన్నియు మనపూర్వులకాలమాన
ములో ప్రధానాంశములుగఁ గన్పట్టుచున్నవి; రెండవ:—
యజ్ఞాదిక్రతువులలోని ప్రధానాంశములే సంవత్సరములోఁ
గూడ ప్రధానాంశములుగఁ గన్పట్టుచున్నవి. ఐత రేయబ్రా
హ్మణమున కుపోద్ఘాతము వ్రాయుచు కీర్తిశేషుఁడగు హేగు
పండితుఁ డిట్లు వచించియున్నాఁడు:— “సంవత్సరముపొదు

గునను జరుగు సత్రములు (అనగ యజ్ఞములు) కేవలము సూర్యుని వార్షికగమనమునకు సరియైన నకలని చెప్పవచ్చును. ఈసత్రము లన్నియు రెండుభాగములుగ విభజింపబడినవి. ఒక్కొక్కభాగము ఆఱుమాసములవఱ కుండును (మాసమునకు ముప్పది దినములు) ఈరెండుభాగములకును నడుమ “విషువత్” గలదు. (“విషువత్” అనగ మధ్యదినము.) ఈదినము ఈసత్రము నంతటిని రెండుసమభాగములుగ విభజించుచున్నది. కనుక మనఋషీశ్వరులు యజ్ఞయాగాదిక్రతువులను నడుపుకొనుటకే పంచాంగమును నిర్ణయించుకొనిరని స్పష్టమగుచున్నది. మరియు ఈక్రతువులను కాలమానప్రకారము, నడుపుకొనుటచేత పంచాంగనిర్మాణముకూడ దానియంతటయదియే జరుగుచుండెడిది. ఈవిధముగ పంచాంగముచేత క్రతువులునుక్రతువులచేత పంచాంగమును అన్యోన్యశ్రయముగ నడచుచుండెడివి. సాయంప్రాతముల యందును పూర్ణిమామావాస్యలయందును, ఋతుప్రవేశములయందును అయన ప్రవేశములయందును హోమములును బలులును అర్చింపబడెడివి. [బౌ. సూ. II, 4-23. అగ్నాధేయ ప్రభృత్యధేమాన్య జస్తానిభవంతి. యథైతదగ్న్యాధేయ మగ్నిహోత్రం దర్భపూర్ణిమాసావాగ్రయణ ముదగయన దక్షిణాయనయోః పక్షశ్చతుర్మాస్యానృతుముఖే షడ్ధోతా వసంతే జ్యోతిష్టోమ ఇత్యేవం తేమప్రాపణం॥—]

ఈరీతిని క్రతువులన్నియు పూర్తికాగానే సంవత్సరము కూడ పూర్తియయ్యెడిది. ఆకారణముచేతనే, “సంవత్సర

ము,” “యజ్ఞము” — అనురెండుపదములును సమానార్థకము లయ్యెను. “సంవత్సర” మన్నను, “యజ్ఞ” మన్నను ఒకటే అర్థమని సంహితాబ్రాహ్మణములయం దనేకస్థలముల ఘంటాపథముగ వక్కాణింపఁబడియున్నది. [ఐ. బ్రా.

II, 17. సంవత్సరః ప్రజాపతిః ప్రజాపతిర్యజ్ఞః॥

తై. సం. II, 5, 7, 3. VII, 5, 7, 4. యజ్ఞోవై ప్రజాపతిః॥

VII. 2, 10, 3. సంవత్సరః ప్రజాపతిః॥

ఈవాక్యములను సమర్థించుటకు నేను పైనఁ జెప్పిన సిద్ధాంతముదక్క వేటొందుసమాధానము గానరాదు.

కనుక వేదకాలమునాటి ఋషులు తమగృహములలో సదా అగ్నిహోత్రము నుంచుకొనెడివా రనియు, ఆయగ్నిహోత్రమునందు సంవత్సరముపొడుగునను హోమము లర్పించుచు, కాలమానము ననుసరించి క్రతువు లొనర్చుచుండెడివా రనియు, ఈక్రతువుల ననుసరించి తమపంచాంగమును కాపాడుకొనుచుండెడివారనియు నాయభిప్రాయము. బ్రాహ్మణములలో విరివిగ వర్ణింపఁబడిన విపులమగుక్షర్మకారడమంతయు తదుపరి పెరిగియుండవచ్చును. కాని, ప్రధానాంశమగు వార్షికయజ్ఞములుమాత్రము చాల పురాతనములైనవనుమాట స్పష్టము. ఋత్విజ్ (ఋత్ + యజ్) అను

పదముయొక్క వ్యుత్పత్త్యర్థముకూడ దీనినే బలపఱచుచు
 న్నది. ఋతువులకును, యజ్ఞములకును సన్నిహితసంబంధ
 మున్నట్లు స్పష్టమగుచున్నది. దీనినిబట్టి సంవత్సరమునకును
 యజ్ఞమునకునుగూడ సంబంధ మున్నదని వేఱుగఁ జెప్పన
 క్కఱలేదు. “సంవత్సర” పదముయొక్క వ్యుత్పత్త్యర్థ మేమి?
 (వన్=నివసించు) అనఁగ ఋతువుల వసించుకాలపరిమాణ
 మునకు “సంవత్సర” మని పేరు. పూర్వము యాజ్ఞకులకు
 యజ్ఞములు చేయుటయేగాక, కాలమానాదుల దెల్పుపంచాం
 గమును సంరక్షించుటకూడ విధ్యుక్తధర్మముగ నుండెను.
 పూర్వము రోమకసామ్రాజ్యములోగూడ ముచాంగమును
 సంరక్షించు బాధ్యత మతగురువుల యందే యుండెను.
 ఇది యొకపవిత్రకార్యముగ భావింపఁబడెడిది. కనుక, పూర్వ
 ము మనయాజ్ఞకులు ఈరెండుధర్మములను సమన్వయించి
 సంవత్సరముపొందుగునను వచ్చుక్రతువులను సంవత్సరములో
 ప్రధానదినములందే ప్రారంభించెడివారు. ఈరీతిని క్రతువు
 లచే కాలమానము నడచు చుండెడిది. కాని, యిటీవల కాల
 మానమును నిర్ణయించుటకు ఉపాయాంతరములు ప్రబలు
 టచే యీక్రతువులకు కాలమానమును నిర్ణయించుపని తప్పి
 పోయెను. అప్పటినుండి క్రతువులును కాలమానమును వేఱ
 గుటయు, ఈరెండును స్వతంత్రరీతుల పలుతెఱఁగు లగుటయు

ణామములఁ బొందుటయు తటస్థించెను. అప్పటినుండియే యజ్ఞయాగాదులలో కర్మకాండమంతయు పలుకీతుల పెరిగిపోయెను. కనుక, వార్షికసత్రములే పంచాంగము యొక్క ప్రథమదశ యని సిద్ధించుచున్నది. సంవత్సరములోని వివిధ విభాగములనుగూర్చి యోచించుదము.

(౧) సవనమాసము:—“సవన” దినము స్వాభావికమగు కాలసరిమాణముగఁ గైకొనఁబడినది. (సవనదినమనగసూర్యోదయముమొదలు మరల సూర్యోదయమువఱకు). ఇది మన మామూలుదినము. ౩౦ సవనదినములు కలిసి ఒక సవనమాస మగును. ౧౨ సవనమాసములు లేక ౩౬౦ సవనదినములు కలిసి ఒక సవనసంవత్సరము.

(౨) చాంద్రమాసము:— వ్యుత్పత్యర్థముచుబట్టి చూచినచో మాసమునకును చంద్రునకును సన్నిహితసంబంధ మున్నట్లు స్పష్టమగుచున్నది. కనుక చంద్రునిగతినిబట్టియే మాసములు నిర్ణయ మగుచువచ్చెను. చంద్రునిగతినిబట్టి (అనగ చాంద్రమాసముచుబట్టి) నెలకు ముప్పదితిథులు; సంవత్సరమునకు ౩౬౦ తిథులు. తిథికిని మామూలుగ మనముమాచు సవన దినమునకును భేదమున్నది. ౨౦ తిథులకంటె ౩౦ సవనదినములు ఎక్కువగుచువచ్చెను. కనుక, యారెంటిని నరిచేసుకొనుటకై కొన్ని సవనమాసములలో ఒక్కొక్కదినమును తగ్గించవలసినవచ్చెను [తై॥సం॥ VII, 5, 7, 1 ఉత్సృజ్యా ౭ నోత్సృజ్యామితి మీమాంసంతే బ్రహ్మవాదినః॥]

ఈరీతిగ మొత్తముమీద ఆఱు సవన దినములు తగ్గింపఁ బడెను. కనుక 354 సవన (మామూలు) దినములు=360 తిథులు.

(3) సౌరమాసము:— ఇంతటితో పూర్తికాలేదు. ఈ చాంద్రమాసమును సౌరమాసముతో సరిపుచ్చుకొనవలెను. సౌరమాసమనఁగ సూర్యునిగతినిబట్టి నిర్ణయింపఁబడు మాసము. సూర్యుడు ఒక చుట్టు తిరిగివచ్చునప్పటికి 365 సవన దినములు పట్టును. (అనఁగ, సూర్యుడు ఆలస్యముగ తిరుగును.) ఆకాలముగాటి కింకను మేషాదిరాసులు మనగణితములోనికి రాలేదు. ఇవి గ్రీకుసంపర్కమునుండి వచ్చినవి. కనుక, సౌరమాసములు ఇప్పటివలె మేషమాసమనియు, వృషభమాసమనియు లెక్కింపఁబడుచుండుట లేదు. అప్పుడు సౌరమాసములు కేవలము ఋతువుల మార్పులనుబట్టియే యుండెడివి. ఏదోఒకఋతువుతో సంవత్సరము ప్రారంభమయ్యెడిది. తక్కినఋతువు లన్నియుక్రమముగ పూర్తియై తిరిగి ఆఋతువు వచ్చినప్పుడే మరల సంవత్సరము ప్రారంభమయ్యెడిది. ఇది సౌరమాసపద్ధతి. ఈప్రకారము సౌర సంవత్సరము పూర్తియగునప్పటికి 365 మామూలు దినములు పట్టునని చెప్పియుంటిని. చాంద్రసంవత్సరమునకు 354 దినములే యనికూడ చెప్పియుంటిని. కనుక యీ రెండు రకముల సంవత్సరములకును (365—354) 11 దినములు భేదమున్నది. అనఁగ చాంద్రసంవత్సరము సౌరసంవత్స

రమునకంటె ౧౨ దినములు ముందుగనే పూర్తియయ్యెడిది. కనుక దీనిని సౌరసంవత్సరముతో సరిచేసికొనుటకై చాంద్ర సంవత్సరమునకు ౧౨ దినములు అధికముగ కలుపవలసి వచ్చెను. ఈరీతిగ చాంద్రసౌరమాసములను సరిచేసికొనుటకై అధికదినములను లేక అధికమాసములను చేర్చుకొనవలసివచ్చెను. ఋగ్వేదమునగుదురు, తైత్తిరీయ, వాజసనీయ సంహితలయందును అధికమాసములనుగూర్చి స్పష్టముగఁ జెప్పఁబడియున్నది [తై. సం. I. 4, 14; వాజసనీయసంహితా 7, 30; ఋ. I, 25, 8; ఋ. IV, 33, 7; అథ. వే. IV, 11, 11, తై. బ్రా., I, 1, 9, 10.]

సౌరచాంద్రమాసములకు ౧౨ దినములు భేదమున్నది. దీనినే, ఋ. I, 33-లో ఇట్లు వర్ణించియున్నారు. ఋతువుల కధిష్ఠానదేవతలగు “ఋభువులు” తమగమనవేగమును తగ్గించుకొని సంవత్సరముపొడుగునను తాము పడినశ్రమసంతకు బాపుకొని, సూర్యుని దయవలన కొంతకాలము హాయిగ సుఖించుచున్నారు.” మరియు, అథర్వవేదము [IV, 11, 11] లో నిట్లని వర్ణింపఁబడినది. “యజ్ఞాధిష్ఠానదేవతయగు ప్రజాపతి ప్రాతసంవత్సరపు యజ్ఞమును పూర్తిచేసినపిమ్మట, తిరిగి క్రొత్త సంవత్సరపు యజ్ఞమునకై కావలసిన యేర్పాట్లను చేసికొనుటకు కొంతవ్యవధి గావలె”నట. సౌరచాంద్రమాసములకుగల ౧౨ దినములవ్యత్యాసమే యీ వ్యవధి యని యెఱుంగవలెను. ఈ ౧౨ దినములను మనవారు యజ్ఞాధిష్ఠానకర్మకాండలలో వదలిపెట్టకుండ తీసికొనియే

వచ్చుచున్నారు. సంవత్సరయాగములను చేయఁదలచుకొనిన వా రెవరైనను స రే ౧౨ దినములు (ద్వాదశాహమ) య జ్ఞోపక్రమణపూర్వకముగ కొన్నికర్మలను చేయవలెనని మన వారు నియమించియున్నారు. కనుక, సౌరచాంద్రమాసము లను సరిపుచ్చుటకు మనవా రొకయుపాయమును కనిపెట్టి గలిగి రచట స్పష్టము. ఏసంవత్సరమున కాసంవత్సరము చివరనే యీ ౧౨ దినములను కలిపెడివారా? లేక వీని నన్నిటిని చేర్చి ఒకపర్యాయమే—ఒకఅధికమాసముగ ఏర్పా టుచేసెడివారా? అనునది వివాదాంశము. కాని నాకుఁ జూడగ, పూర్వము ఏసంవత్సరమున కాసంవత్సరము చివ రనే యీ ౧౨ దినములను కలుపుచుండెడివారని నాయ భిప్రాయము. ఏల ననఁగ; అప్పటి వార్షికయజ్ఞములనుబట్టి చూడగ ఈపద్ధతియే ప్రచారములో నుండియున్నట్లు గాన్పించుచున్నది.

సౌరచాంద్రమాసములకుఁ గలయీభేదమును గనుఁగొని సరిపుచ్చుకొనగల తెలివితేటలు ప్రాచీనపుటాద్యులకు లేవని వీరబను, మొదలగుపాశ్చాత్యపండితులు ఆక్షేపించుచున్నారు. నిజపరిస్థితులు కండ్లకుఁగట్టినట్లు స్పష్టముగఁ గాన్పించుచు న్నను, శంకాకళంకితదృష్టితోఁజూచు నీపండితు, కవిగా న్నింపకపోవుట బహువిచిత్రము.

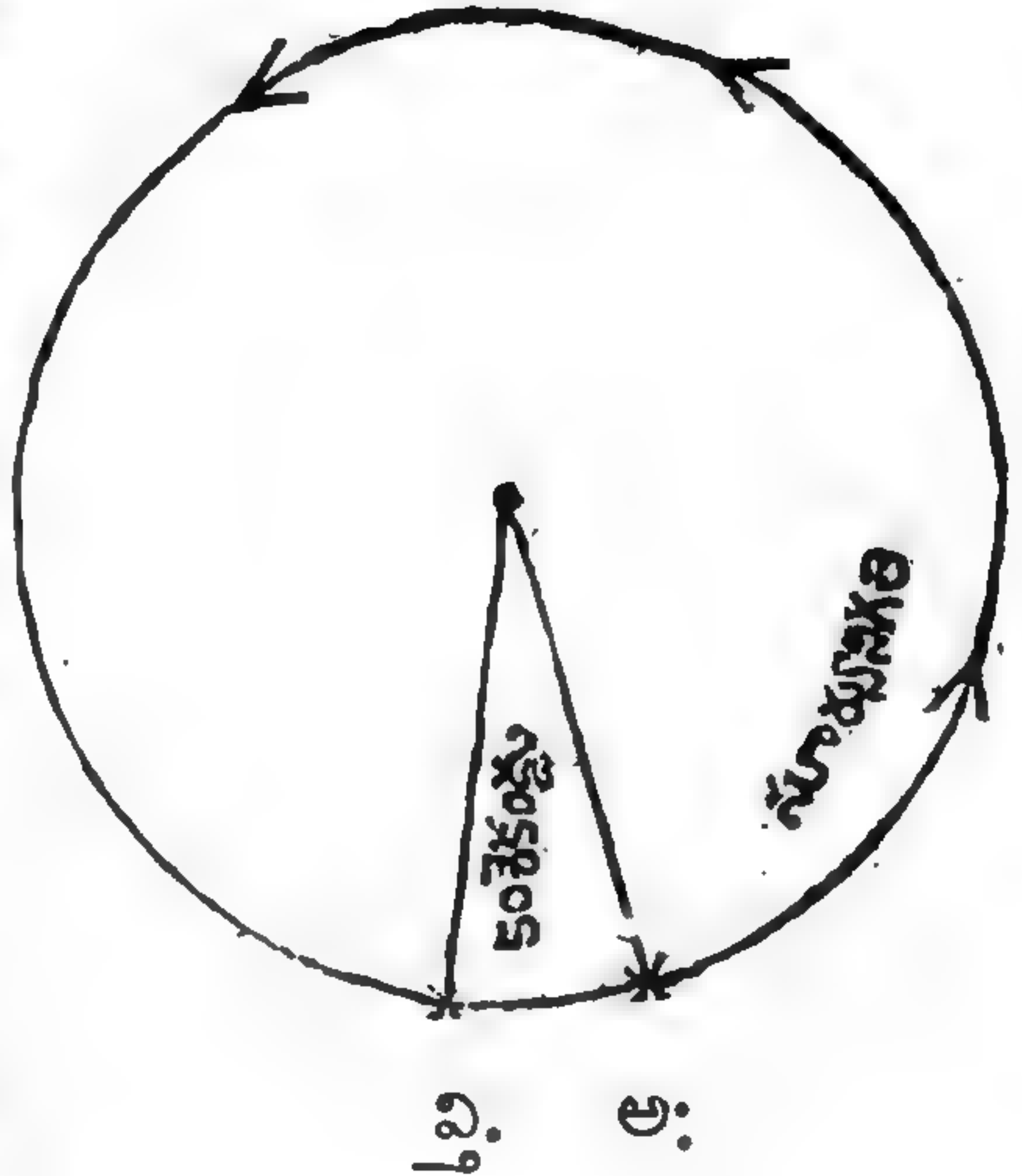
చంద్రునిగతినిబట్టి మాసముల నిర్ణయించు కొనుచు, నూర్యునిగతినిబట్టి సంవత్సరముల నిర్ణయించుకొనుచు, యీరెంటికిఁ గలభేదమును ఋతువులమార్పుచేఁ గనిపెట్టుచు

యీ భేదమును అధిక దినములచేగాని, అధికమాసములచేగాని సరిపుచ్చుకొనుచు, మనప్రాచీనపుటార్యులు కాలమానాదులఁ దెలిసికొనుచుండెడినా రని నాతాత్పర్యము. వేదకాలమునాఁటి పంచాంగపద్ధతి యిదియే యని నాయభిప్రాయము.

సౌరమాసముకూడ స్థిరమైనది కాదు. దీనిలోఁగూడ రెండువిధముల సంవత్సరము లున్నవి. ఇట్లు రెండువిధము లుండుటకు కారణమేమో దెలిపెదను. ఖగోళమధ్య రేఖయు, రాశిచక్రమును కలియుచోటికి “విషువత్” అనిపేరు. అది ఒక బిందువు (Point) మాత్రమే. ఈవిషువత్ యొక్క విశేష మేమనఁగ; — సూర్యుఁ డీ ‘విషువత్’ వద్ద నున్నప్పుడు రాత్రింబవళ్ళు సమానపరిమితిగల వగును; వసంతర్తువు ప్రారంభమగును. ఈ విషువత్ బిందువు స్థిరమైనదిగాదు. దీనికి చలనము గలదు. ఉత్తరార్ధగోళమును, దాని ననుసరించి ఖగోళమధ్య రేఖయు చలింపుచుండుటచే ఈ విషువత్ బిందువుకూడ రాశిచక్రమువెంట సంవత్సరమునకు గిం శేకండులచొప్పున వెనుకవైపునకు నడచుచుండును. ఈవిషువత్ చలనముచుట్టి రెండురకముల సంవత్సరము లేర్పడుచున్నవి. (౧) సూర్యుఁ డేచోటనుండి బయలుదేరెనో, తిరిగి ఆచోటికి వచ్చుటకు పట్టుకాలము — (Sidereal year — యథాస్థానికవత్సరము) (౨) వసంతర్తువు మొదలు తిరిగివసంతర్తువు ప్రారంభమగువఱకు పట్టుకాలము — (అనఁగ) ‘విషువత్’నుండి, తిరిగి విషు

వర్షపాతకు పట్టుకాలము. — (Tropical year: వాసంతిక వత్సరము.)

అ: అనునది అశ్వినీనక్షత్ర మనుకొనుము. వి.గ అనునది విషువత్ బిందువుయొక్క మొదటిస్థానమనుకొనుము. ఈరెండును ఒకచోట నేయున్న వనుకొనుము సూర్యుడు కూడ అ. విగ చోట నేయున్నాడనుకొనుము. సూర్యుడు విషువత్ బిందువులో నుండుటచే రాత్రింబ

వ్ర. అ: విగ

వళ్లు సమానముగ నుండును; వసంతర్తువు ప్రారంభమగును. ఇదియే సంవత్సరాది యనుకొందము. సూర్యుడు సంవత్సరాదినాడు (అ, విగ) నుండి బయలుదేరి బాణముచే చూపబడినవైపుగఁ దిరుగుచు కొంతకాలమువకు (షుమారు 365 దినములకు) తిరిగి అ విగ అనుచోటికి చేరును. ఇది మొదటి రకము సంవత్సరము (Sidereal year: యథాస్థాని కవత్సరము) ఇంక రెండవరకపు సంవత్సర మేదనగ సూర్యుడు బాణము చూపువైపునకుఁ దిరుగుచుండగ, విషువత్ బిందువు వెనుకవైపునకు మెల్లగ జరుగుచుండు నని చెప్పియుంటిమిగద

కనుక సూర్యుడు తనసంచారములో విషువత్ బిందువును (వి. ౨) అనుచోటనే— అనగ మొదటతాను బయలుదేరిన అ వి ౧ చోటికి రాకపూర్వమే, అనగ అది యింకను గిరి శైకండులదూరములో నున్నదనగానే కలుసుకొనుచున్నాడు. సూర్యుడు విషువత్ బిందువును వి. ౨ అనుచోటనే కలుసుకొనుటచేత, తక్షణమే, అచ్చటనే, సమరాత్రులును, వసంతర్తువును ప్రారంభమగుచున్నవి. కనుక, మొదట వసంతర్తువు వి. ౧ వద్ద నుండగ వైనది, ఇప్పుడు వి. ౨ వద్ద నుండగానే యైనది. కనుక, ఋతువులనుబట్టి చూచినచో, మొదటివసంత మునకును, రెండవ వసంతమునకును మధ్య గిరి శైకండుల దూరము భేద మున్నది. అనగ, (౨౦ ని. ౨౪ శ్లో) కాలము భేద మున్నది. ఈప్రకారము చూచినచో మొదటిరకపు యథాస్థానికవత్సరమునకును, రెండవ రకపు వాసంతిక వత్సరమునకును, ౨౦. ౪ నిమిషములభేద మున్నది. అనగ, ఋతువులుసంవత్సరమునకు ౨౦. ౪ నిమిషముల కాలము వెనుకబడుచుండును. దీనినిబట్టిఋతువులు ఘమారురెండు వేల సంవత్సరములకొక నెలచొప్పున వెనుకబడుచుండును. అనగ, నిప్పుడు వసంతర్తువు చైత్ర శుద్ధ పాడ్యమినాడు ప్రారంభమైన దనుకొందము. ఇంక రెండువేలసంవత్సరములకు ఫాల్గుణ శుద్ధపాడ్యమినాడే వసంతర్తువు ప్రారంభమగునని తాత్పర్యము. కనుక ఋతువులను రెండువేలసంవత్సరముల కొకపర్యాయము ఒక నెలచొప్పున వెనుకకు నెట్టుకొనుచుండవలెను. లేనిచో పంచాంగములుతప్పును.

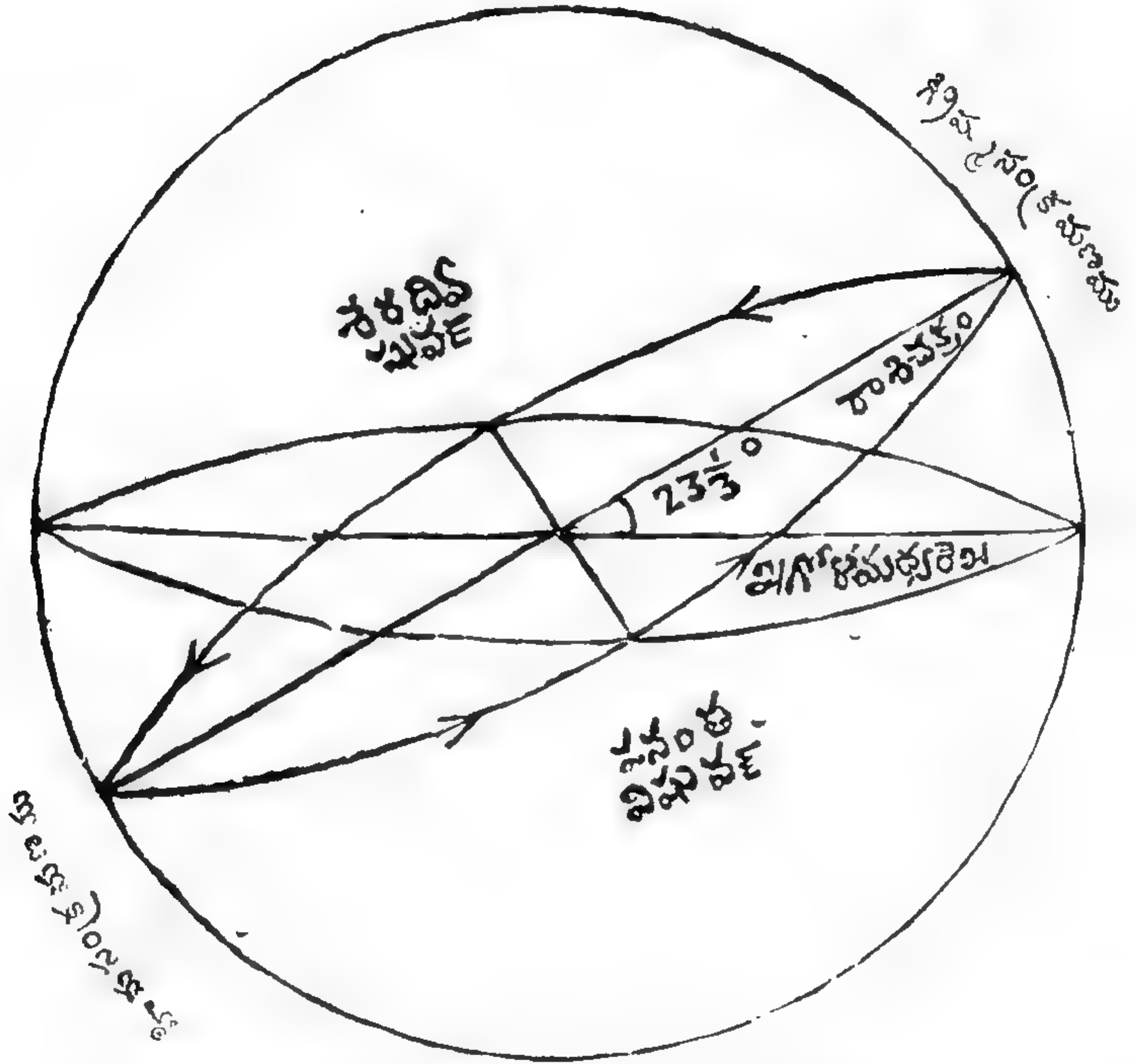
ఇప్పుడు బయలుదేరిన సమస్య యేమనగా:-—పూర్వము వేదకాలమునాటి ఋషులకు ఈరెండు రకముల సంవత్సరములు దెలియునా? లేక ఒకరకమే దెలియునా? రెండరకముల సంవత్సరము లేర్పడుటకు విషువబిందువుయొక్క చలనమే కారణముగద. ఈచలనము బహుసూక్ష్మమగుటచే ఆదిమందుమన సూర్యులు దీనినిగుర్తించియుండకపోవచ్చును కొన్నివందల సంవత్సరములు గడచినగాని ఋతువులలో భేదమున్నట్లు గాన్పింపదుగద. ఋతువులలో బాహ్య దృష్టికి బాగుగ గోచరమగునంతభేదము గలిగినప్పుడు మన వారు దీనిని తప్పక గుర్తించిరి. దీనిని గుర్తించినప్పుడు మనసూర్యుల కెంతటియాశ్చర్యమును, ఆనందమును గలిగెనో యెవనికెఱుక!

కాని, ఆదికాలమందు మనవారు మొరటిరకపు (యథాస్థానిక) వత్సరముకుమాత్రమే యెఱిగియుందురు. సూర్యుఁ డొకస్థానమునుండి బయలుదేరి తిరిగి యాస్థానమున కెప్పుడు వచ్చునో అదియే సంవత్సరప్రమాణముగ వారు గ్రహించిరి. ఎట్లనగా, వారు ప్రతియుదయమునను సూర్యునకు సమీపమందున్న నక్షత్రమును గుర్తుంచుకొనుచుండెడివారు. తిరిగి సూర్యుఁ డానక్షత్రమువద్ద కెప్పుడువచ్చునో అప్పుడే సంవత్సరము పూర్తయియ్యెనని నామ తలచుచుండెడివారు. [తై. బ్రా. I. 5, 2, 1— యత్పుణ్యం నక్షత్రం, తద్వ

హాకుర్వీతో పవ్యవం । యదావై సూర్యుడదేతి । అథనక్ష
త్రానైతి । యావతితత్రసూర్యోగచ్ఛేత్ । యత్రజవన్యప
శ్చేత్ । తావత్కుర్వీత । యత్కారీస్యాత్ । పుణ్యాహ
వవకురుతే॥]— ఈవాక్యములనే మనవారు ఇప్పటికిని పుణ్యా
హవాచనకర్మయందు పఠింపుచుందురు. కాని రానురాను
బాహ్యదృష్టిః గాన్పించు వసంతాదిఋతువులు వెనుకఁబడు
చుండుటచే వారు “సంవత్సరాది”ని రెండుమూడుపర్యాయ
ములు వెనుకకు నెట్టుకొనవలసివచ్చెను. వా రీప్రకారము
సంవత్సరాదిని వెనుకకు నెట్టుకొన్నట్లు నృష్టముగ నిదర్శన
ములుగలవు. ఈఋతువు లిట్లు వెనుకఁబడుటకు కారణమేమో
వారూహించియుందురు. ఇట్లూహించినపిమ్మట దీనికిఁగల
నిజమైన కారణము “విషువత్” యొక్క చలనమే యని తెలిసి
కొనియుందురు. అటుపిమ్మట దానియొక్క గతినికూడ నిర్ణ
యించియుందురు. [దానియొక్క గతి సంవత్సరమునకు గిర
శేకండు లని మనయార్థులు నిర్ణయించిరి. ఇప్పటిపాశ్చా
త్యులు కొందరు గిం. ౨౩ శేకండుల నిర్ణయించిరి. గ్రీకు
లు ౩౬ శేకండులని నిర్ణయించిరి.]

దీనిపిమ్మట మనము యోచింపవలసిన సమస్యయేమనగ:-
ప్రాచీనకాలమందు నూతనసంవత్సరము నెప్పుడు ప్రారంభం
చెడివారు? పూర్వము “సంవత్సరము,” “యజ్ఞము” అనుప
దములు రెండును సమానార్థకములుగ నుండెడివని పైనదెలిపి
యుంటిమి. కనుక, ఒక దానియొక్క ప్రారంభమే రెండవదా

నికీకూడ ప్రారంభ మగునని మన మూహించవచ్చును.

సూర్యుడు హిమసంక్రమణమునం దుండగ. నూతనసంవత్సరము ప్రారంభమయ్యెడి దని వేదాంగ జ్యోతిషములో చెప్పబడియున్నది.

“గవాంతియనం” మొదలగువార్షికసత్రములుకూడ ఆసమయమందే (హిమసంక్రమణమందే) ప్రారంభము గావలయునని శ్రౌతసూత్రములు పల్కుచున్నవి. అదిగాక, దేవ

కర్మలన్నియు ఉత్తరాయనములోనే జరుగవలయు నని శ్రమి
నిమొదలగువారు సూచించియున్నాడు, (ఉత్తరాయనమనగ
హిమసంక్రమణముమొదలు గ్రీష్మసంక్రమణమువరకు గల
కాలమని జ్యోతిషగ్రంథములు పల్కుచున్నవి) దీనినిబట్టి
సంవత్సరము, యజ్ఞము, ఉత్తరాయణము — యీ
మూడూను హిమసంక్రమణమువద్దనే ప్రారంభ మగుచున్న
ట్లు గాన్పించుచున్నది. ఈస్థితి ప్రాచీనకాలమునుండి యున్న
దో, లేక తదుపరి వాడుకలోనికివచ్చినదో చూడవలెను. దీని
లోని నిజానిజములను మనమిప్పుడు సూక్ష్మముగ పరిశీలించి
చూడవలెను.

వార్షిక సత్రముయొక్క మధ్యదినమునకు 'విషువత్' దిన
మని పేరు. 'విషువత్'దినము సంవత్సరమును రెండుసమభా
గములుగ విభజించుచున్నట్లే, యీమధ్యదినముకూడ ఈస
త్రమును రెండుసమభాగములుగ విభజించుచున్న దని స్పష్ట
ముగ వర్ణింపబడియున్నది. [ఐ. బ్రా IV, 22, తై. బ్రా.
I, 2, 3, 1 — తం. బ్రా, IV, 7, 1] కనుక సత్రము (లేక
యజ్ఞము) అనగ సంవత్సరమునకు నకలని చెప్పవచ్చును.
'విషువత్' అనగ సమరాత్రింబగల్గని అర్థము
[Equinox = Equal nights & days] పైనచెప్పినప్రకారము
ఆదికాలమున హిమసంక్రమణములోనే సంవత్సరము
ప్రారంభమైయుండినయెడల, విషువత్దినము సంవత్సరము
మధ్యమందు వచ్చుటకేవలము అసంభవమగును. అరీతిగనే
యజ్ఞముయొక్క మధ్యమదినముకూడ విషువత్దిన మగుట

అసంభవ మగును. కనుక, దీనినిబట్టిసంవత్సరములును సత్రములునుకూడ వసంతవిషువత్వద్దనే ప్రారంభ మైయుండి యుండవలెను. సంవత్సరముగాని, సత్రముగాని (వసంత) విషువత్వద్ద ప్రారంభమైనచో శరద్విషువత్తదినము ఈరెంటి కీని మధ్యదిన మగును. అప్పుడే వైవర్ణ్యనకు సరియైనసమాధానము కుదురును.

ఇక ఉత్తరాయణ మనుపదమునకు నిజమైనఅర్థ మేమో విచారించిచూచెదముగాక. దీనికి రెండువిధములుగ అర్థము చెప్పటకు అనకాశ మున్నది. “దక్షిణపుకొననుండి ఉత్తరము నైపునకు నడుచుట” అనిగాని, లేక “ఉత్తరార్థగోళమందు సంచారమొనర్చుట” అనిగానిచెప్పవచ్చును మొదటియర్థము సంగీకరించినచో ఉత్తరాయణము హిమసంక్రమణములో ప్రారంభమగుననియు, నూతనసంవత్సరముకూడ అప్పుడే ప్రారంభమగుననియు తాత్పర్యము. ఇక రెండవయర్థము సంగీకరించినచో ఉత్తరాయణమును, దాని ననుసరించి నూతనసంవత్సరమునుకూడ వసంతవిషువత్వద్ద ప్రారంభ మగుననియు తాత్పర్యము. ఈరెంటిలో దేని సంగీకరింపవలెను? వార్షికసత్రముయొక్క మధ్యమదినమునకు విషువత్, దినముని పేరిడుటచేతను, ఋతువులలో వసంతర్తువు ప్రథమఋతు వని యంగీకరించుటచేతను, [తై. బ్రా. I, 1, 2, 6— ముఖంవా యే శ దృ తూ నాం యద్వస తః,] అగ్రయనేష్టుల అనగ షామ్నా స క్రతువులను వసంతశరదృతువులలో నాచరింపవలె నని

విధించుటచేతను, ఉత్తరాయణ మనుపదమునకు రెండవ యర్థమే యంగీకార్యమని సిద్ధించుచున్నది.

అయినను ఈయంశమునే యొకనుసూక్ష్మముగ విచారింపి చూచెదముగాక. వేదసంహితలయందు ఉత్తర దక్షిణాయనములకుమాటుగ దేవ, పితృ, యానములు వర్ణింపఁబడియున్నవి. బృహదారణ్యకోపనిషత్తు, ఛాందోగ్యోపనిషత్తు లగోకూడ వీనిని విపులముగ వర్ణించిరి. దేవయాన మనగ దేవతలమార్గ మనియు ఇచ్చట సదా పగ లనియు, కావలసినంత వెలుతురు, అగ్ని యుండుననియు, సూర్యుడు ఆఱు నెలలు ఉత్తరముగ నుండుననియు వర్ణించిరి. పితృయాన మనగ పితరులమార్గమనియు, ఇచ్చట సదా రాత్రీగచుండి, చీకటిగను, ధూమావృతముగను ఉండుననియు, ఇచ్చట సూర్యుడు దక్షిణముగ నుండుననియు వర్ణించిరి. ఉత్తరాయణమును భగవద్గీతలలోకూడ వర్ణించియుండిరి. ఈవర్ణనల కన్నిటినికని నిజమైన అర్థమేమి? భాష్యకారులందఱును మొదటియర్థమునే (హిమసంక్రమణము మొదలు గ్రీష్మసంక్రమణమువఱకు నసియే) చెప్పిరి. ఈయర్థము ఇటీవలి శాస్త్రజ్ఞుల మతమునకు సమ్మత మేయైనను, ప్రాచీన వేద కాలమునకు మాత్రము సమ్మతముగాజాలదు. దీనికిప్రపమాణము శతపథబ్రాహ్మణము (II, 1-3; 1-3) నుండి చూపెదను. [వసంతోగ్రీష్మోవర్షా తేదేవాఋతవః । శతధేమంతః శశిరస్తే పితరోయవవా పూర్యతేర్థమాసః । సదేవాయోఽపక్షీయతే సపితరోఽహారేవదేవారాత్రః పితరః పునరహ్నః పూ

హాదేనా అపరాహ్ణాః పితరః..... । నయత్రఉదగా
వర్తతే దేవేషు తర్హీభవతి దేవారిస్తర్హ్యభిగోపాయత్యథ
యత్రదక్షిణావర్తతేపితృషు తర్హీభవతిభవతి పితృంస్తర్హ్యభి
గోపాయతి॥]

శతపథబ్రాహ్మణమునందు ఈరీతిని స్పష్టముగ వర్ణన
గలుగుదు.

“వసంతగ్రీష్మవర్షర్తువులు దేవఋతువులు; శరత్, హే
మంత, శిశిర ఋతువులు పితృఋతువులు. వృద్ధికొనుపక్ష
ము దేసపక్షము. క్షీణించుపక్షము పితృపక్షము. పగలు
దేవతలది; రాత్రి పితరులది; పగటిలో మొదటిభాగము దేవ
తలది; పగటిలో రెండవభాగము పితరులది; (సూర్యుడు)
ఉత్తరమునకు తిరిగినప్పుడు దేవతలలోనుండి వారిని కాపా
డుచుండును. దక్షిణమునకు తిరిగినప్పుడు పితరులలోనుండి
వారిని కాపాడుచుండును.” ఈవాక్యములు పూర్తిగ సాశయ
విచ్ఛేద మొనర్చుచున్నవి.

కనుక దేవయానమనగ, వసంత, గ్రీష్మ, వర్షర్తువు లని
సిద్ధించుచున్నది. కనుక ఉత్తరాయణమనగ వసంతవిషువత్
మొదలు శరత్విషువత్వరకు నని తాత్పర్యము. సూర్యుడు
ఉత్తరార్ధగోళములో సంచార మొనర్చు కాలమునకు ఉత్త
రాయణ మనియు, దక్షిణార్ధగోళములో సంచార మొనర్చు
కాలమునకు దక్షిణాయనమనియు అనికాలమునాటి ప్రాచీన
వేదకాలమునాటి యర్థమైయున్నది. కనుక ఉత్తరాయణ
ము, వసంతము, నూతనసంవత్సరము, చార్షికసక్రము -

యివన్నియు ప్రాచీన వేదకాలమున వసంతవిషువన్ వద్దనే ప్రారంభమైనవని సిద్ధించుచున్నది. వర్షర్తువు పూర్తియైన పిమ్మట వచ్చుశరద్విషువన్ దినమే సంవత్సరమునందును, సత్రమునందును మధ్యమదినముగ యెన్నికకువచ్చెను.

కాని సూర్యుడు హిమసంక్రమణమునందుండగ నూతన సంవత్సరము ప్రారంభమయ్యెడిదని వేదాంగజ్యోతిషములో చెప్పబడి యుండుటకు కారణమేమి? ఈయభిప్రాయమునే శ్రోతసూత్రములును జైమినియు చెప్పుటకు కారణమేమి? దీని కొక్కటే సమాధానముగలదు. ఈమార్పు ఇటీవల జరిగియుండియుండవలెను. ఎప్పుడు జరిగినదో ఖండితముగ చెప్పుటమాత్రము కష్టము. ఏదియెట్లున్నను, వసంతవిషువన్ కృత్తికలలోనికి రాకపూర్వము చాలకాలముక్రిందటనే యీమార్పు జరిగియుండియుండవలెను. (ఏలనన, కృత్తిక యుగములో నున్న భారత కాలమునకు పూర్వమే యీమార్పు జరిగియుండెనని భీష్మలవారిమరణవృత్తాంతమువలన గోచరమగుచున్నది. ఈమార్పు జరిగినప్పటినుండియు సంవత్సరము యొక్కప్రథమభాగమును దెల్పుటకు ఉత్తరాయణ మనుపదము వాడుకలోనికి వచ్చెను (అనగ హిం స॥ మొదలు గ్రీ. స॥వరకు) అంతకుపూర్వము దేవయానము దేవలోకము అనుపదములే తప్ప ఉత్తరాయణ మనుపదము లేనే లేదని నాయభిప్రాయము. ఋగ్వేదములో ఉత్తరాయణ మనుపదము అసలు లేనేలేకపోవుటచే నాయభిప్రాయము మఱి తబలపడుచున్నది. ఈమార్పు జరిగినపిమ్మటనే ఉత్త

రాయణమునకు హిమసంక్రమణము మొదలు గ్రీష్మసంక్రమ
 ణమువఱకు గలకాలము అను అర్థము వచ్చెను. కనుక
 ప్రాచీనవేదకాలమునాటి యాచారవ్యవహారములనుగూర్చి
 మాట్లాడుచున్నప్పుడు ఉత్తరాయణపదమునకు మన యీ
 కాలమునాటి యర్థమునే మనస్సునఁ బెట్టుకొనఁగూడదు.
 ఈయర్థమును మనస్సులోపెట్టుకొని వ్యవహరించినకారణ
 ముచేతనే భాస్కరాచార్యులవంటి గొప్పపండితుఁడు సైతము
 తికమకపడవలసివచ్చెను. (“ఆర్యుల ఉత్తరధ్రువనివాసము”
 అనుగ్రంథమును చూడుఁడు.) మేరువునద్ద (ఉ. ధ్రు) నున్న
 దేవతలకు ఉత్తరాయణము పగలనియు, దక్షిణాయనము
 రాత్రియనియు సంహితాగ్రంథములలో గలదు. సూర్యుఁడు
 వసంతవిషువ్ వద్దనుండి బయలుదేరి శరద్విషువ్ వద్దకు
 సంచారముచేయుచున్న ఁ మాసములకాలమందే ఉ. ధ్రు.
 (మేరువు) వద్దనున్న వారికి పగ లగును. ఇదియే దేవతలకు
 పగలు. అనగ ఉత్తరాయణము, సూర్యుఁడు శరద్విషువ్
 నుండి బయలుదేరి ఖగోళరేఖకు దక్షిణభాగమందు సంచార
 మొనర్చి తిరిగివసంతవిషువ్ వద్దకు వచ్చు ఁ మాసములును
 ఉ. ధ్రు. (మేరువు) వద్దనున్న వారికి చీకటియగును- అనగ దేవ
 తలకు రాత్రియగును. అనగ, దక్షిణాయనము - కనుక ప్రా
 చీనకాలమునాటి యుత్తరాయణసంజ్ఞకు నేను చెప్పినయర్థ
 మే సరియైనదని సంహితాగ్రంథములు మఱింతబలపర్చు
 చున్నవి.

ఈరీతిని సంవత్సరాదిదినము వసంతవిషువత్తునుండిమాటి హిమసంక్రమణమువద్దకుపోగనే దానిననుసరించియున్న సత్రములప్రారంభదివసముకూడ హిమసంక్రమణమునకే మార్చబడెను. అప్పటినుండియు విషువత్తుదినముయొక్క నిజార్థము పోయి, దానికి సత్రముయొక్కమధ్యదినమని అప్రాముఖ్యమగు (Secondary) అర్థము వచ్చెను. ఈమార్పు తైత్తిరీయ సంహితాకాలమునాటికే జరిగియుండెను.

[కాని, కొన్ని కారణాంతరములచే ఇప్పటికి షుమారు ధిగిరి సంలక్రిందట వరాహమిహిరుడు వచ్చి సంవత్సరాదిని మరల వసంతవిషువత్తువద్దకు చేర్చెను. అయినను, ఉత్తరాయణప్రారంభము మాత్రము హిమసంక్రమణమువద్దనే నిలిచిపోయెను. వరాహమిహిరుడు దానినిమాత్రము మార్చలేదు.] కావుననే నర్మదానదికి దక్షిణముననున్న మనమండలమును నూతనసంవత్సరాదిని ఇప్పుడు వసంతవిషువత్తువద్దనే ప్రారంభించుచున్నాము. మరియు, ఉత్తరాయణములో చేయవలసినవని చెప్పబడినకర్మలనన్నిటిని హిమసంక్రమణముతోడనే ప్రారంభించుచున్నాము.

తృ తీ యా ధ్యా య ము

—♦ కృ త్తి క లు ♦—

మొట్టమొదట ప్రాచీనపుటాశ్వులు తమనూతన సంవత్సరమును వసంతవిషువత్వద్ద ప్రారంభించిరనియు, అటు పిమ్మట కొంతకాలమునకు దానిని హిమసంక్రమణమువద్ద కుమార్చిరనియు పైయధ్యాయములో చెప్పియుంటిమి. సగవత్సరాదిని యీ ప్రకారముమార్చినను నక్షత్రక్రతువు మొదలగు కొన్నిక్రతువులనుమాత్రము విషువత్వద్దనే ప్రారంభించుచుండెడివారని గర్హకుబల్కుచున్నాడు.

విషువత్వచలనమువలన ఋతువులు వెనుకబడుచుండుటచే యీమాపును దెలియబరచుటకు ప్రాచీనపుటాశ్వులు తమ పంచాంగములలో కూడ తదనుగుణముగ మార్పులనేమైన చేసికొనెడివారో లేదో విచారించి చూచెదముగాక.

విషువత్ యిప్పుడు రేవత్యంతమం దున్నదనుభావముతో యిప్పటికాలపు పంచాంగములు గుఱింపబడుచున్నవి. అందుచేతనే నక్షత్రములను అశ్వినీతో ప్రారంభించుచున్నాము. కాని విషువత్ యిప్పుడు రేవతీనుండి గుడిగ్రీలు వెనుకకు నడచినది. ఆ రకం సం॥ లో (అనగ, ౧౪౩౦ సంవత్సరములక్రిందట) విషువత్ రేవత్యంతమందుండియుండ వచ్చునని 'విట్నీ' పండితుడు చెప్పుచున్నాడు. దీనినిబట్టి విషువత్ బిందువు రాశిచక్రములవెంబడి యెప్పుడేయేనక్షత్రములలోనుండెనో పరిశీలించి చూచెదముగాక.

రాశిచక్రములో ౨౭ నక్షత్రము లున్నవి. రాశిచక్రమును ౨౭ సమభాగములుగ విభజించినచో ఒక్కొక్కనక్షత్రప్రమాణము $\frac{360}{27}=13^{\circ}-20''$ (౧౩ డిగ్రీల ౨౦ నిమిషములగును.) అనగ, గణితశాస్త్రప్రకారము ఒకనక్షత్రమునకును, మరియొక నక్షత్రమునకును మధ్య దూరము ౧౩ డిగ్రీల ౨౦ నిమిషములై యుండవలెను. కాని, ఆకాశమును పరీక్షించిచూచినచో, యీనక్షత్రము లీరీతిగ సరిసమానమగు దూరములతోలేవు. కొన్నిదగ్గరగను, మరికొన్ని దూరముగను నున్నవి. ప్రాచీనపుటార్యులు సూర్యనిస్థలమును నిర్దేశించుటకై ప్రతియుదయమునను సూర్యునకు సమీపముననున్న నక్షత్రమును గుర్తుంచుకొనెడివారని పైయధ్యాయములో ప్రమాణసహితముగ దెలిపియుంటిమి. కనుక, గణితశాస్త్రప్రకారము వచ్చు నక్షత్ర ప్రమాణమునకును, కేవల మాకాశమధిదు మనకంటికగపడు నక్షత్రప్రమాణమునకును తప్పక భేదముండితీరును. వేదవాక్యములతాత్పర్యమును నిర్ణయించునప్పు డీభేదమును ముందు మనస్సునందు బాగుగ గుర్తుంచుకొనవలెను. ప్రాచీనపుటార్యులు ఆకాశమందు తమకండ్లకు ప్రత్యక్షముగ గాన్పించు నక్షత్రప్రమాణములనే ఆధారముగ గైకొనిరిగాని, యిట్టిగణితశాస్త్రప్రకారము సరిసమానముగవచ్చు ౧౩^o-20''ల ప్రమాణమును గైకొనలేదని మనము బాగుగ గుర్తుంచుకొనవలెను. (ముఖ్యముగ యీయధ్యాయమం దీయంశమును జ్ఞాపకముంచుకొనవలెను.) ప్రత్యక్షనక్షత్రమే యాధారముగాని, కృత్రి

మమగుగణితవిభాగము ఆధారముగాదు. దీని ప్రయోజనము ముందు దెలియనగును. ఈ ౧౩-౨౦" నక్షత్రప్రమాణమునకే "అంశ" మని పేరిడుదుము. ఒక్కొక్కనక్షత్రమునకు ఒక్కొక్కఅంశ.

"సూర్యుడు కృత్తికనక్షత్రములో నున్నాడ"ని పేదములో నొకవాక్యమున్నదనుకొనుము. అనగ అర్థమేమి? సూర్యుడు ఆకాశములో ప్రత్యక్షముగ కృత్తికనక్షత్రముదగ్గరగ నున్నాడనియే అర్థమగునుగాని గణితశాస్త్రప్రకారము కృత్తికలకై కృత్తిమముగ వియమింపబడిన ౧౩౦, ౨౦"ల పరిమితిగలరాశి చక్రభాగముయొక్క కొన (ఇ) యందున్నాడని అర్థముకానేరదు.

విషువత్ చలనమువలన హిమసంక్రమణమునకును, తక్కిన ప్రధానస్థానములకునుకూడ చలనము తప్పకగలిగితిరును. విషువత్ చలించినట్లు ప్రాచీనగ్రంథములలో నెచ్చటనైన గన్పట్టినప్పుడు, తక్కినస్థానములుకూడ, తదనుగుణ్యముగ చలించినట్లు గన్పట్టుచున్నదా లేదాయని విచారించిచూడవలెను. నేనీగ్రంథము నందవలంబింపబోవు పద్ధతియిదియే.

ఇక విషువత్ ఒకప్పుడు కృత్తికలలోనున్నట్లు చెప్పు ప్రమాణవాక్యములనుగూర్చి విమర్శింతము.

1 పరాహమిహిరునికాలములో విషువత్ రేవత్యం తమం దుండెను. గ్రీ. సం. పునర్వసులోనుండెను. పరాహమిహిరుడు తనకుపూర్వకాలమందున్న గ్రంథములలో నుదహరింపబడిన

ఖగోళస్థితగతుల నిట్లువర్ణించియున్నాడు. 'నూర్యుడు ఆశ్లేషార్థమునుండి తిరిగినప్పుడు, ఆయనముసరిగనుండెను. కాని యిప్పుడది పునర్వసునుండియే జరుగుచున్నది. [ఆశ్లేషార్థాదాసీద్యాదానివృత్తిః కిలోష్ణకిరణస్థ యుక్తమయనంతదా సీత్సాంప్రదమయ సంపునర్వసుతః]. ఇట్లే బృహత్సంహిత లోకూడ పైచెప్పినరీతిని గ్రీ. సం. కు రెండుస్థానములు వర్ణింప బడినవి. ఈరెంటిలో నేదిసరియైనదో పాఠకులే ప్రత్యక్షముగ ఆకాశమును పరీక్షించిచూచి నిర్ణయించుకొనవలసినదని గ్రంథకారుడు చెప్పియున్నాడు (ఆశ్లేషార్థాద్దక్షిణముత్తరమయనం : వేర్ధనిష్ఠాద్యమ్ నూనంకదాచి దాసీద్యేనోక్తం పూర్వశాస్త్రేషు॥ సాంప్రతమయనం సవితుః కర్కటకాద్యం మృగాదితశ్చన్యత్ । ఉక్తాభావోవికృతిః ప్రత్యక్షపరీక్షణై ర్వ్యక్తిః ॥

గర్గః— "యదామావస్య శుక్లస్య ప్రతిపద్యుత్తరాయణం । సహోదయంశ్రవిష్టాభిః సోమార్కాప్రతిపద్యతః ॥ —

భట్టోపాధ్యాయః— శ్రవిష్టాద్యాత్పౌష్ణార్థం చరతః శిశిరః ॥—

అమర I 4 13:- — ద్వాద్వామావాది మాసాస్యాదృతుస్తైరయనంత్రిభిః॥—

హి॥ సం॥ ధనిష్ఠాంశాద్యమందును, గ్రీష్మసంక్రమణము ఆశ్లేషార్థమునందును గలవని చెప్పుపురాతనగ్రంథములు ఏరాహుమిహునునికాలములో నుండెనని దీనివలన స్పష్టమగుచున్నది. [గర్గః పరాశరః— యదామావస్య శుక్లస్యప్రతిద్యు

త్తరాయణం । సహోదయం శ్రవిష్టాభిః సోమర్కా ప్రతి
పద్యతః॥—

శ్రవిష్టాద్యాతౌ స్థాగ్రంచరతః శిశిరః॥—

పైనుదహరించిన దాసనిబట్టి సూర్యుడు హిమసంక్రమణ
మువద్దనుండగనే సూతనసంవత్సరి ముప్రారంభమైనచో మాఖ
మాసమే సంవత్సరాది యగునని తేలుచున్నది.

[పౌర్ణమినాడు చంద్రుడు సూర్యునకు ౧౨౦ డిగ్రీలదూర
ములో నుండును. పౌర్ణమినాడు చంద్రు డేనక్షత్రమువద్ద
నుండునో, ఆ నెలకు ఆనక్షత్రముపేరేవచ్చును. సూర్యుడు
ధనిష్ఠలో (హిమసంక్రమణమువద్ద) నున్నప్పుడు చంద్రుడు
(ఆనెలలో పౌర్ణమినాడు) ఆక్షేపార్థమందుగాని మఖయందు
గాని యుండును. కనుక ఆమాసము మాఖమాసమగును.]

కనుక సూర్యుడు ధనిష్ఠలో— హిమసంక్రమణమువద్ద నున్న
ప్పుడది మాఖమాసము. కాబట్టి సూతనసంవత్సరాది మాఖ
మాసములో వచ్చును. వేయేల? పూర్వమొకప్పుడు సూతన
సంవత్సరమును మాఖ మాసముతో ప్రారంభించినట్లనేక నిద
ర్శనములున్నవి. ఋతువనగ రెండుమాసములనియు, ఋతు
వులు మాఖమాసముతో ప్రారంభమయ్యెడివనియు అమర
సింహుడు చెప్పుచున్నాడు. [అమర. I, 4, 13:— ద్వా
ద్వామావాదిమాసో స్యాదృతుస్తైరయనంత్రిభిః॥—

శుశ్రుత, వాగ్భటములను వైద్యగ్రంథములుకూడ యీ
తాత్పర్యమునే చెప్పుచున్నవి. [శుశ్రుత I. 6, వాగ్భట.
(అష్టాంగహృదయః సూత్రస్థానము III, 2)

అంధశయ్యయందున్న భీష్మాచార్యులవారు ఉత్తరాయ
ణముకొరకు (సూర్యుడు హిమసంక్రమణముచుండి ఉత్తరము
నకు తిరుగుటకొరకు) వేచియుండెననియు, అప్పుడు ఉత్తరా
యణము మాఖశుద్ధమందువచ్చెననియు మహాభారతము
ఆశుశాసనపర్వములోనున్నది. దీనినిబట్టి ఆకాలములో హిమ
సంక్రమణము ధనిష్ఠాంశాద్యమందు వచ్చెననియు స్పష్టమగు
చున్నది. వేదాంగజ్యోతిషములో చెప్పినదానికిది సరిపోవు
చున్నది.

వసంతవిషువత్ రేనత్యంతమ, దున్నప్పటికాలమున
కంటె పూర్వకాలమందొకప్పుడు నూతనసంవత్సరమును
మాఖమాసములో హిమసంక్రమణముచుండి ప్రారంభించె.
డిచారనియు. అప్పుడు వసంతవిషువత్ భరణియొక్క చతుర్థ
పాదమందో లేక కృత్తికయొక్క ప్రథమపాదమందో యుం
డెననియు సిద్ధించుచున్నది, ఈయంశమే వేదాంగజ్యోతిష
ములోకూడా వర్ణింపబడినది.

వేదాంగజ్యోతిషమనునది వేదకాలమునాటి జ్యోతిష
గ్రంథము. దీనిలో కొన్నివాక్యములిప్పటికిని బోధపడకు
న్నవి. కాని కొన్నిప్రధానాంశములను మాత్రము దీనినుండి
గ్రహింపవచ్చును. అప్పటిఖగోళస్థితినిగూర్చి వేదాంగజ్యోతి
షములో నిట్లువర్ణింపబడియున్నది.

(౧) హిమసంక్రమణము శ్రవిష్ఠాంశాద్యమందున్నది.

(౨) నసంతవిషువత్ భరణి పది డిగ్రీలలో (చతుర్థపాదములో) నున్నది.

(౩) గ్రీష్మసంక్రమణము ఆశ్లేషార్థమందున్నది.

(౪) శరద్విషువత్ విశాఖానక్షత్రము ౧౩౨ ౨౦" లలో నున్నది.

సూర్యచంద్రులిరువురును ధనిష్ఠాంశార్థమందున్నప్పుడు హిమసంక్రమణముతో నూతనసంవత్సరాది ప్రారంభమయ్యెను. ఉత్తరాయణముకూడ అప్పుడే ప్రారంభమాయెను. [ప్రమాణం; వేదాంగజ్యోతిషము: ౫ న. శ్లో. ప్రపద్యే తేశ్రవిష్టాశౌ సూర్యాచంద్రమసావుదక్ సార్పార్థే దక్షిణార్కస్తుమాన శ్రావణయో: సదా.] అదిగాక, ఒక్కొక్కనక్షత్రమునకు ఒక్కొక్క అధిష్టానదేవతకలదట ఈదేవతలను లెక్కించుటలో మొట్టమొదట కృత్తికానక్షత్రమున కధిష్టానదేవతయగు అగ్నితో ప్రారంభించెడివారట. [వేదజ్యో. ౨౫ శ్లో అగ్ని: ప్రజాపతి: సోమో etc] మైనవర్ణితమైన ఖగోళస్థితి క్రీ. పూ. ౧౨౬౯ సం ల క్రిందటనో లేక ౧౧౦౦ సంవత్సరములక్రిందటనో యుండియుండవలెనని జ్యోతిశ్శాస్త్రజ్ఞులు గణితశాస్త్రరీత్యా నిర్ణయించియున్నారు. వేదాంగజ్యోతిషములోని యంశములను బలపరచుచు, వేదకాలము సింకను వెనుకకు తీసికొనిపోవు ప్రమాణములు పెక్కులుగలవు. నక్షత్రగణనమును కృత్తికలతో ప్రారంభించు వాక్యములనేకములు తై. సం॥, తై. బ్రా॥ మొదలగు

ప్రాచీనగ్రంథములందు గలవు. [తై. సం. IV, 4, 10, తై. బ్రా. III, 1-1-6; I, 5, 1, 2,] “కృత్తికలు నక్షత్రములకు ముఖమని తై. బ్రా. I, 1, 21 లో స్పష్టముగనున్నది. [కృత్తికాస్వాగ్నిమాదధీత్ | ముఖానా ఏతన్నక్షత్రాణాం యత్కృత్తికాః.] ఋతువులకు పసంతర్పు “ముఖ”మై నట్లుగానే, నక్షత్రములకు కృత్తికలు ముఖమైయున్నవి. నక్షత్రములలో కృత్తికలకు ప్రథమస్థాన మిచ్చుటకు అర్థమేమి? పూర్వము నూతనసంవత్సరమును వసంతవిషువత్ వద్దగాని హి|| సం|| వద్దగాని ప్రాచంభిఁ చెడివారని చెప్పితిమి. అయితే యీకృత్తికలు యీరెండుస్థానములలో నెచ్చటనుండెడివి? లేక, మరియుంకెచ్చటనైన నుండెడివా? కృత్తికలు గ్రీ||సం|| వద్ద వున్నవని చెప్పినచో తై. సం|| క్రీ|| పూ|| ౨౨ వేలసంవత్సరములక్రిందట పుట్టినదని చెప్పవలెను. ఇది అసంభవము దీనిని బలపరుచు ఆధారములేమియులేవు. ఆరీతిగనే కృత్తికలు శరద్విషువత్ లో వున్నవని చెప్పినచో తై. సం|| క్రీ|| పూ|| ౧౫|| వేలసం|| ల క్రిందట పుట్టినదని చెప్పవలెను. ఇదియు అసంభవమే. ఇదిగాక, యిక హి|| సం|| ను వసంతవిషువత్ నును మిగిలినవి. వసంతవిషువత్ భరణి చతుర్థపాదములో నున్నదను వేదాంగజ్యోతిషపు వర్ణననుబట్టి చూడగ కృత్తికలు తైత్తిరీయ సంహితాకాలమునాటికి వసంతవిషువత్ లోనున్నవని నిర్ణయించుట యెక్కువ యుక్తముగనుండును.

కాని, మన మింతటితోనే తృప్తిజెందియుండ నక్కరలేదు. దీనిని బలపరుచుట కింకను ప్రమాణములు గలవు. తైత్తిరీ

య బ్రాహ్మణము I, 5, 2, 7 లో [దేవగృహమునై నక్షత్రా
ణి | | కృత్తికాఃప్రథమం | విశాఖేఉత్తమం |
తానిదేవనక్షత్రాణి | అనురాధాఃప్రథమం | అపభరణీఽత్త
మం తానియమనక్షత్రాణి యానిదేవనక్షత్రాణితానిదక్షిణే
న పరియంతి | యానియమనక్షత్రాణితాన్యత్తరేణ]

“నక్షత్రములు దేవగృహములు...దేవనక్షత్రములు కృ
త్తికలతో ప్రారంభమై, విశాఖతో అంతమొందుచున్నవి.
యమనక్షత్రములు అనూరాధతో ప్రారంభమై అపభరణీ
తో అంతమొందుచున్నవి.” ఈ విభాగము
కూడ యిది వరలో వర్ణింపబడిన ‘దేవపితృయాచములను
బోలియున్నది. సూర్యుడు ఉత్తరార్ధగోళమందు వసంత,
గ్రీష్మ, వర్షర్తువులలో సంచరించు చున్నప్పుడు దేవతలను
రక్షించుచున్నాడని శతపథ బ్రాహ్మణములో స్పష్టముగ
నున్నది. కనుక ఉత్తరార్ధగోళము [అనగ వసంతనిషువ
మొదలు శరద్విషువ వరకు] దేవతలకును, దక్షిణార్ధగోళము
పితరులకును ప్రత్యేకింపబడినట్లు గాన్పించుచున్నది. కనుక
ఉత్తరార్ధగోళమందలి నక్షత్రములు దేవనక్షత్రములనియు,
దక్షిణార్ధగోళమందలి నక్షత్రములు యమనక్షత్రములనియు
వర్ణింపబడినవి. ఈరీతిగ విభజించినప్పుడు కృత్తికలు ఉత్త
రార్ధగోళములో ప్రథమ నక్షత్రములుగ నుండుననుమాట
స్పష్టము. (అనగ వసంతనిషువ లో మొదలుననుట స్పష్టము)
దానికి వెనుకనున్న ‘అప—భరణి’ దక్షిణార్ధగోళములోనికి
పోవునుగదా.

దేవనక్షత్రములు దక్షిణపువైపునకు తిరుగుచున్నవనియు, యమనక్షత్రములు ఉత్తరపువైపునకు తిరుగుచున్నవనియు (పరియాంతి) తైత్తిరీయ సంహిత వర్తమానకాల సూచకముగ వర్ణించినది. కనుక, యదిప్రత్యక్షముగ ఆకాశమువలన జూచి చెప్పినమాటయని యూహింపవలసి వచ్చుచున్నది. దేవనక్షత్రములు దక్షిణపువైపునకు తిరుగుచున్నవనగ అర్థమేమి? అనగవసంతవిషువత్ నుండి గ్రీష్మసంక్రమణముమీదగు శరద్విషువత్ వరకు— దక్షిణార్ధగోళము ప్రారంభమగువైపునకు తిరుగుచున్నవన్నమాట. అట్లేయమనక్షత్రములు శరద్విషువత్ నుండి హిమసంక్రమణముమీదగు ఉత్తరముఖముగ— ఉత్తరార్ధగోళము ప్రారంభమగువైపునకు తిరుగుచున్నవన్నమాట. ఈప్రమాణములనుబట్టి తైత్తిరీయ సంహితాకాలమునాటికి వసంతవిషువత్ కృత్తికలలోనున్నదని స్పష్టమగుచున్నది.

ఇదిగాక తైత్తిరీయ సంహిత VII, 4, 8 లోనున్న వాక్యములనుబట్టి ప్రసిద్ధాంతము మరింతబలమగుచున్నది. సంవత్సరముపొడుపునను చేయవలసిన “గవాం అయనం” వంటి పత్రములను (అనగయజ్ఞములను) ప్రారంభించుట కేదిమంచిదనమో యాక్రేందవాక్యములలో చర్చచేయబడియున్నది.

తైత్తిరీయ సంహిత VII, 4, 8.

సంవత్సరాయ దీక్షిష్యమాణా ఏకాష్టకాయాం దీక్షేర.
స్నేషావై సంవత్సరస్య పత్నీ యదేకాష్టకైతస్యాంపావీషవీ

తా రా॒త్రిం॑వ॒సతి॑ సా॒క్షౌ దే॒వ సం॑వత్స॒రమా॑ర॒మ్య దీ॒క్షం॑త
 ఆ॒ర్తం॑ వా ఏ॒తే సం॑వత్స॒ర స్యా॑భిదీ॒క్షం॑తే॒య ఏ॒కాష్ట॑కా
 యాం॑దీ॒క్షం॑తే॒ తనా॑మా॒నావృ॑తూ భ॒వతో॑వ్య స్తం॒వా ఏ॒తే
 సం॑వత్స॒ర స్యా॑భిదీ॒క్షం॑తే॒ య ఏ॒కాష్ట॑కాయాం॒ దీ॒క్షం॑తే॒త నా
 మా॒నావృ॑తూ భ॒వతః॑ ఫ॒ల్గునీ॑ పూ॒ర్ణమా॑సే దీ॒క్షే॒రన్ము॑ఖం॒ వా
 ఏ॒తత్ సం॑వత్స॒రస్య॑ యత్ఫ॒ల్గునీ॑ పూ॒ర్ణమా॑సో ము॒ఖత ఏ॒వ
 సం॑వత్స॒ర మా॑రభ్య దీ॒క్షం॑తే తస్యై॒కైవ॒నిర్యా॑యతా॒స్మే
 ధ్యే వి॒షూవా॑త్సంపద్యతే చి॒త్రాపూ॑ర్ణమా॒సే దీ॒క్షే॒రన్ము॑
 ఖం॒ వా ఏ॒తత్సం॑వత్స॒రస్య॑ యచ్ఛి॒త్రాపూ॑ర్ణమా॒సో ము॒ఖత
 ఏ॒వ సం॑వత్స॒రమా॑రభ్య దీ॒క్షం॑తే తస్య॒నకా॒చన॑ ని॒ర్యాభ॑వతి
 చతు॒రహే॑ పుర॒స్తాత్ పూ॑ర్ణమా॒స్యై దీ॒క్షే॒రన్తే మా॑మే॒కా
 కాయాం॑క్రి॒యః సం॑పద్యతే తే॒నైకాష్ట॑కాం న॒చం బహు॑కు
 ర్వంతి॒ తేషాం॑ పూ॒ర్వప॑క్షే॒సుత్యా॑ సంపద్యతే పూ॒ర్వప॑క్షం
 మాసా॑భిసంపద్యంతే తే పూ॒ర్వప॑క్షఉత్తిష్ఠంతి॒ తాను॑త్తి
 వ్యత ఓష॑ధి॒యో వన॑స్పత॒యోను॑త్తిష్ఠంతి॒ తాన్ కల్యాణీ॑

కీర్తిరనూత్తిష్ఠత్యరాత్సురిమే యజమానాఞ్చి తదనుసర్వేరా
ధ్నువతి॥

తం డ్య బ్రాహ్మణ్యము : V: 9.

ఏకాష్టకాయాందీక్షేరన్ ॥

ఏషానైసంవత్సరస్య పత్నీయ దేకాష్టకైతస్యాం వావతా
రాత్రిం వసతిసాక్షాదేవతత్సంవత్సర మారభ్యదీక్షుంతే ॥౨॥

తస్యసానిర్యాం యదపోఽనాభినందంతోఽభ్యవయంతి
॥ 3॥

విచ్ఛిన్నం హ ఏతే సంవత్సరస్యాభిదీక్షుంతే య ఏకాష్ట
కాయాం దీక్షుంతేంత నామానావృతూభవతః ॥౪॥

ఆర్తం వా ఏతే సంవత్సరస్యాభిదీక్షుంతే యోఽతనా
మానావృతూభిదీక్షుంతే ॥౫॥

తస్యాదేకాష్టకాయాం న దీక్ష్యమ్ ॥౬॥

ఫాల్గునేదీక్షేరన్ ॥౭॥

ముఖం వా ఏతత్సంవత్సరస్యయత్ఫాల్గునీ ముఖత ఏవ
తత్ సంవత్సరమారభ్యదీక్షుంతే ॥౮॥

తస్యసానిర్యాయత్సమ్నేఘే విషువాన్ సంపద్యతే ॥౯॥

చిత్రాపూర్ణమాసే దీక్షేరన్ ॥౧౦॥

చక్షుర్వాపతత్ సంవత్సరస్య యచ్చిత్రాపూర్ణమాసో
ముఖతో వైచక్షుర్ముఖిత ఏవతత్ సంవత్సరచారభ్యదీక్షం శే
తస్యననిర్యాస్తి ||౧౧||

చతురహే పురస్తాత్ పూర్ణమాస్యా దీక్షేరన్ ||౧౨||

తేషామేకాష్టకాయాంక్రియః సంపద్యతే తేనైకాష్టకాం
నసంవత్ కుర్వంతి ||౧౩||

ఏషాం పూర్వపక్షేసుత్యా సంపద్యతే పూర్వపక్షే మా
సాః సంతిష్ఠమాసాయంతి పూర్వపక్ష ఉత్తిష్ఠంతి తానుత్తి
ష్ఠతః పశవః ఓషధయోఽనూత్తిష్ఠంతి తాన్ కల్యాణీనాగ
భివదత్యరాత్సురిమేసత్రిణ ఇతి తే రాధ్నువంతి ||౧౪||

ఈపైవాక్యముల భావమిట్లనాయుచున్నాము. [సంవత్స
రము=యజ్ఞము] “యజ్ఞముచేయదలచుకొనువారు “ఏకాష్ట
దినముందేదీక్షితులుగావలెను, [ఏకాష్టకమునగ మాఖబహు
శాష్టమి] ఏకాష్టకము సంవత్సరమునకు వుత్తి. “సంవత్సర
ము” ఆరాత్రి ఆమెతోనుండును. కనుక - ఏకాష్టమునాడు
దీక్షితులైనవారు కొంచెము యించుమించుగ సంవత్సరారం
భముననే దీక్షితులైనట్లంచుకొనవచ్చును. (కాని) అట్లుయే
కాష్టమునాడు దీక్షితులైనవారు “ఆర్థ” దినములలో దీక్షి
తులగుచున్నారు. ఇది చిట్టచివర నుదహరింపబడిన ఋతువు
(అదిగాక) ఏకాష్టమునాడు దీక్షితులైనవారు “వ్యవ్య” కాల
మునందు దీక్షితులగుచున్నారు. ఇదిచిట్టచివర నుదహరింప
బడిన ఋతువు. ఫాల్గుణపౌర్ణమినాడు దీక్షితులుగావలెను.

ఫాల్గుణపౌర్ణమి సంవత్సరమునకు ముఖమైయున్నది. (అట్లయినచో) వారు సంవత్సరముఖమునందే దీక్షితులైనవారయ్యెదరు. కాని దీనిలో నొకలోపమున్నది. ఏమనగ, విషువదినము (యజ్ఞముయొక్క- మధ్యదినము) వర్షములలో పడిపోవును. చైత్రపౌర్ణమినాడు వారుదీక్షితులు గావచ్చును. చైత్రపౌర్ణమి సంవత్సరమునకు ముఖమైయున్నది. (అట్లయినచో) వారుసంవత్సరముఖమందే దీక్షితులైనవారయ్యెదరు. దీనిలో లోపమేమియులేదు. (కాని) పౌర్ణమికి (మాఖపౌర్ణమికి) నాలుగురోజులు ముందుగనే దీక్షితులుగావలెను. (అట్లయినచో) వారిసోమ “క్రయ”ము ఏకాష్టక దినమందు జరుగగలదు. ఇందువలన, ఏకాష్టమమును నిష్ప్రయోజనమును చేయనివారగుదురు. వారియొక్క “సుత్య”ము (అనగ, సోమరసమునుపిండి తీయుపని) పూర్వ (శుక్ల) పక్షమందే జరుగును. వారిమాస యజ్ఞములుకూడశుక్లపక్షమందే జరుగును. వారుతమ (మాస) యజ్ఞములను పూర్తిచేసి శుక్లపక్షమందే లేవగలరు. వీరులేనగనే, వీరితోబాటు ఓషధులును, వనస్పతులును కూడలేచును. అటుపిమ్మట వీరికికల్యాణము జరిగినదనుకీర్తికూడప్రబలును. అటుపై, అందరికిని కల్యాణమగును.

యజ్ఞము చేయదలచు కొన్నవారు నూతనసంవత్సర మింకను కొలదిదినములకు ప్రారంభమగు ననగనే దీక్షితులు కావలసియున్నారు. ఏకాష్టమము (అనగ మాఖబహుళాష్టమి) చాలముఖ్యమైనదినము దీనినెట్లైనను యజ్ఞదీక్షకు ప్రారంభదినముగ చేయవలయునని మనవారెంతయో యాతురపడు

చుండినట్లు పైపాశ్యములనుబట్టి గన్పట్టుచున్నది. కాని దీనికి ముఖ్యముగ మూడు అభ్యంతరములు గలిగెను. ఏమనగ ఒకటి [౧] ఈ ఏకావ్యము “ఆర్త” దినములలో [అనగ, శబ రుచి వ్యాఖ్య ప్రకారము—అతి చలికాలములో] పడిపోయె ను; లేక శాయన వ్యాఖ్య ప్రకారము—ప్రాత సంచత్సరము న శించిపోయి క్రొత్త సంచత్సరమువచ్చిన తరువాతి దినములలో పడిపోయెను, ఇక రెండవ అభ్యంతర మేమనగ:— ఆ ఏకా వ్యదినము చిట్టచివరి ఋతువులో [అనగ శిశిరఋతువులో— అతిచలి కాలములో] పడిపోయెను. ఈ రెండభ్యంతరములు ను ఒకటే; ఇవియంత ముఖ్యమైనవికావు. ఇక మూడవ అభ్యంతర మేమనగ:— ఈ ఏకావ్యదినము “వ్యవ్త” కాలము లో [అనగ, సూర్యుడు హిమసంక్రమణమునుండి తిరిగిపోయి న తరువాత కాలములో] పడిపోయెను. కనుక, ముఖ్యముగ యీ మూడవ అభ్యంతరమును తొలగించుకొనుటకై మా ఖ పౌర్ణమి కింకను నాలుగురోజులు ముందుగనే [మాఖ శుద్ధ యేకాదశినాడే] యజ్ఞదీక్షకు బూనవలెనని నిశ్చయించిరి. అట్లయినచో; సూర్యుడు హిమసంక్రమణమునుండి ఉత్తరమునకు తిరుగక పూర్వమే యజ్ఞదీక్షకు బూనినట్లు గును. [నూతన సంచత్సరము ప్రారంభము కాకపూర్వమే దీక్షితుడయి యుండవలెనని పైన చెప్పియుంటిమిగద] అట్ల యినచో సోమరసక్రయము ఏకావ్యమునాడు [అనగ, దీక్షి తుడైన ౧౨ వ రోజున] జరుగును గనుక యీ ఏకావ్యము ను యేదో యేకవిధముగ వినియోగియకొన్నవారగుదురు.

ఈవాక్యములనుండి మనము గ్రహింపవలసిన యంశములుకొన్ని గలవు. అవేవనగ: —

(౧) తై || ౧౦|| కాలములో హిమసంక్రమణము మాఖ శు ౧౧ కిని మాఖ బృశిని మధ్య వచ్చెడిదని స్పష్టమగుచున్నది. అనగ మాఖశుద్ధ పౌర్ణమినాడే వచ్చెడిదని నిశ్చయింపవచ్చును.

(—౨) ఆదినమే నూతనసంవత్సరాది యనికూడ స్పష్టము కాగలదు.

[3] ఫాల్గుణ, చైత్ర పౌర్ణమిలుకూడ సంవత్సరారంభములేయని పైవాక్యములోనున్నది. సంవత్సరములో మూడు సంవత్సరాదులండజాలవు. కనుక, యారెండును తత్పూర్వయుగములలోని సంవత్సరాదులను సూచించుచున్నవని గ్రహింపవలెను. దీనినిగూర్చి రాబోవు అధ్యాయములో చర్చించెదము.

[౪] ఫాల్గుణ పౌర్ణమినాడు దీక్షైకాన్నచో విషువక్, -అనగ యజ్ఞమధ్యదినము— వర్షములలో పడిపోవునని చెప్పబడినది. దీనినిబట్టి విషువక్ అను పదముయొక్క నిజార్థము మారిపోయి, కేవలము యజ్ఞమధ్యదినమని మాత్రము అర్థమువచ్చినదని గ్రహింపవలెను.

ఈతై|| ౧౦|| వాక్యమువలన హిమసంక్రమణము ఆకాలమున మాఖశుద్ధపౌర్ణమినాడు జరిగెడిదని తెలియుచున్నది. కనుక, వసంతవిషువక్ కృత్తికలలో నున్నదని ఋజువగుచు

న్నది. తై॥ సం॥ కాలమున విషువత్ కృత్తికలలో నున్నదని తెలుపుటకు మనకిప్పటికి షుమారు ౬ ప్రమాణములు దొరికినవి.

(౧) వేదాంగజ్యోతిషములోని వర్ణనము; వరాహమిహిరుని వాక్యములు—

(౨) తై॥ సం॥; తై॥ బ్రా॥ లో వర్ణితమైన నక్షత్రాధిష్ఠానదేవతల క్రమము.

(3) కృత్తికలు నక్షత్రములకు 'ముఖ' మని చెప్పు తై॥ బ్రా॥ లోని ప్రత్యక్షవాక్యము.

[౪] కృత్తికలు దేవనక్షత్రములలో ప్రథమనక్షత్రములని చెప్పు ప్రత్యక్షవాక్యము.

[౫] హిమసంక్రమణము మాఖశుద్ధపౌర్ణమినాడు జరిగెడిదని చెప్పు వైవాక్యము. —[తై॥ సం॥ VII, 4, 8]

[౬] మఖానక్షత్రమునకు పితరులు అధిష్ఠానదేవతలని తై॥ సం॥ IV 4, 10, 1, లో చెప్పబడియున్నది.— అనగ, కృత్తికలు విషువత్ పద్దనున్నప్పుడు, మఖానక్షత్రము గ్రీష్మ సంక్రమణములోనుండును. ఈ గ్రీష్మసంక్రమణము వర్షనే (యిప్పటి) దక్షిణాయనము—లేక పితృయానము— ప్రారంభమగును. కనుక మఖానక్షత్రమునకు పితరులధిష్ఠాన దేవతలనుట సమాజసమే.

దీనినిబట్టితై॥ సం॥ కాలమును నిర్ణయించుదము. [కృత్తికలనగ ఆశాశమందు మనకు ప్రత్యక్షముగ గాన్పించు కృత్తికా నక్షత్రములగుంపే యని యెరుంగ వలెను— అంతియే

గాని, గణితశాస్త్రరీత్యా నిర్ణయింపబడిన ౧౩°—౨౦'ల అంశముయొక్క ఆదిబిందువుగాదని గుర్తుంచు కొనవలెను.] ఈ ఆదిబిందువునకును, నక్షత్రముల గుంపునకును ౧౦°—౧౦'—ల దూరమున్నదని సూర్యసిద్ధాంతము [VIII, 2, 9] చెప్పుచున్నది. ఈప్రకారము గుణించినచో తై॥ సం॥ కాలము క్రీస్తుకు పూర్వము ౨౩౧౦ సంవత్సరము లగునని “విట్నీ” పండితుడు తేల్చెను.

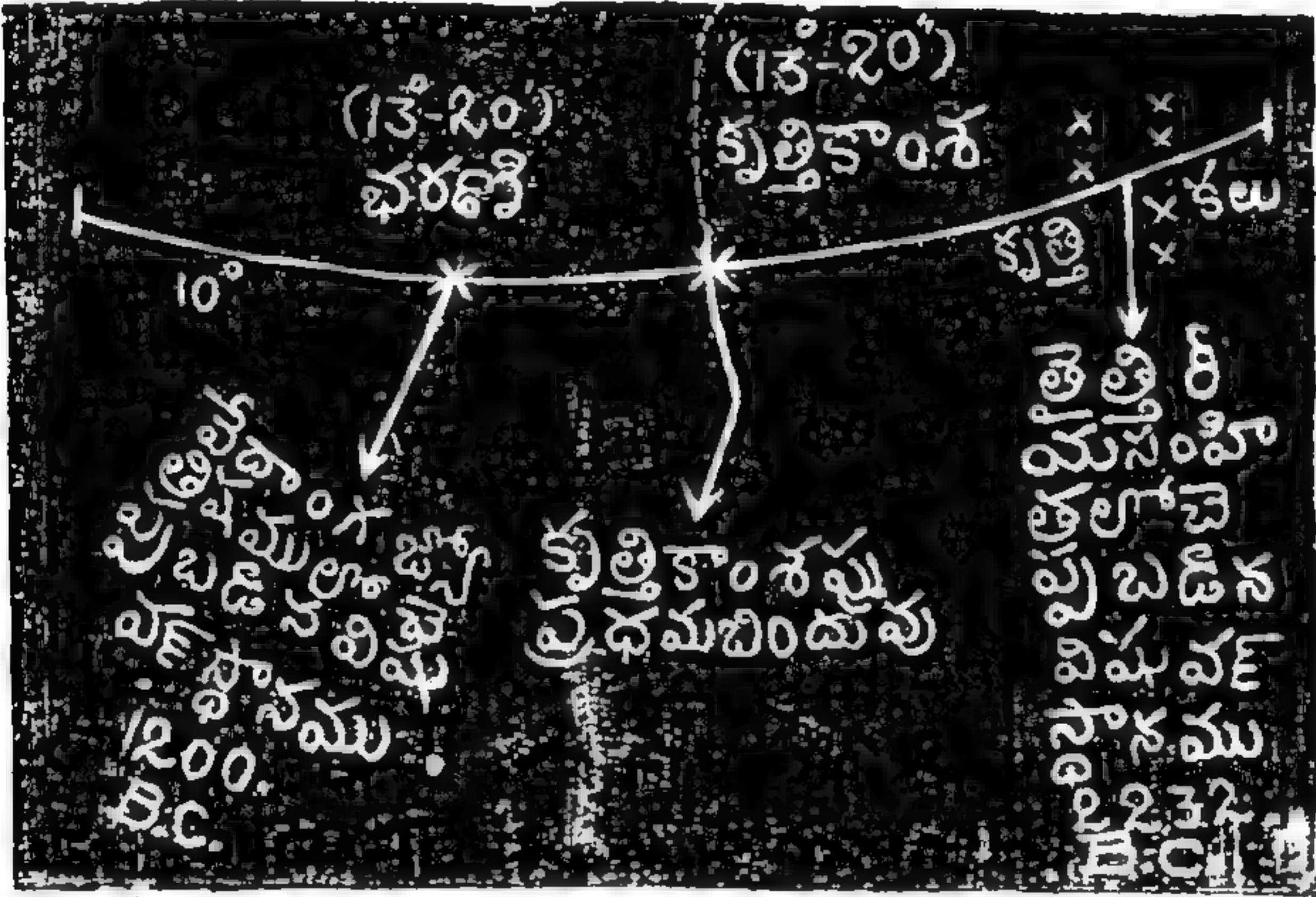
కాని, కృత్తికలనగ కృత్తి కాంశముయొక్క ఆదిబిందువేయని యూహించి, బెంట్లీపండితుడు విషువత్ ను ౧౦°—౧౦' అనగ షుమారు ౧౧ డిగ్రీలు వెనుకకు నెట్టెను. ఈలెక్క ప్రకారము తై॥ సం॥ కాలము క్రీస్తుకు పూర్వము ౧౨౪౬ సంవత్సరములగునని బెంట్లీ గుణించెను. కాని యీ బెంట్లీ పండితుని యూహ సరిగాదని క్రిందటి అధ్యాయములోనే దెలిపియుంటిమి. ఏలననగః— ఖగోళమందు హిమసంక్రమణము వంటి కృత్తిమ బిందువును గుర్తుంచుకొనగల శక్తి క్రీ॥ పూ॥ ౧౨౦౦ సంవత్సరములనాడు భారతీయులకు లేదని పాశ్చాత్య పండితులు అక్షేపించిరి. ఇప్పుడుతమ వాదన కనుకూలముగ నున్నదన యూహతో— [వేదకాలమును తగ్గించుటకు ఏలుగనున్నదను యూహతో] కృత్తిమములేయైన నక్షత్రాంశ విభాగములను క్రీ॥ పూ॥ ౧౧౦౦౦ సంవత్సరములనాడు భారతీయులెరుంగుదురని యేమొగము పెట్టుకొని యీ పాశ్చాత్య పండితులు చెప్పుచున్నారు.

కాని, బెంట్లీగా రింకాక గొప్పయూహ జేయుచున్నాను.
 “విశాఖా, నక్షత్రమునకు ఆపే రెల్లువచ్చినది? విశాఖ అన
 గ రెండుశాఖలు గలది. వనంతవిషువత్ కృత్తికాంశపు
 ప్రథమబిందువువద్ద నున్నచో, శరద్విషువత్ సరిగ విశాఖాం
 శముయొక్క మధ్యభాగమందుండును, అనగ, విశాఖలో
 సగము భాగము ఉత్తరార్ధ గోళమందును, మరియొక
 సగము దక్షిణార్ధగోళమందును పడును. ఈప్రకారము విశా
 ఖానక్షత్రము సరిసమానమైన రెండుభాగములుగ చీల్చబడిన
 దనియు, దీనినిబట్టి వనంతవిషువత్ కృత్తికాంశపు ప్రథమ
 బిందువు వద్దనే యున్నదిగాని, కృత్తికానక్షత్రముల గుంపు
 లో లేదనియు బెంట్లీగారు తలంచుచున్నారు, ఇది చాలతెలి
 వియైన యూహాయుట కేమియుసందియములేదు— కాని,
 దీనికి వేదము చెచ్చటను ఆధారములేకపోగా తై|| స|| వా
 క్యముల కిది ప్రత్యక్షవిరుద్ధముగ నున్నదని నిరూపించెదను.

తై|| స|| కాలములో హి|| న|| మాఖ శుద్ధ పౌర్ణమి
 నాడు జరిగెనని వైనచెప్పితిమి. కాని, వేదాంగజ్యోతిషకా
 లమునాటి కది మాఖశుద్ధపాడ్యమినాడే జరుగుచుండెనని
 వేదాంగజ్యోతిషములో నున్నది. అనగ, అప్పటికి గగిరోజులు
 వెనుకబడెను. ఋతువులు ఒక్కమాసము వెనుకబడుటకవిషు
 వత్ షుమారు ౨౭°-౪౦' వెనుకకు జరుగవలెను. అనగ,
 గగి దినములు వెనుకబడుటకు ౧౩°-౨ లేక షుమారు
 ౧౪ డిగ్రీలు వెనుకకు జరుగవలెను.

భరణిలో ౧౦ డిగ్రీలు గడచినపిమ్మట విషువన్ గలదని
 వేదాంగ జ్యోతిషములో చెప్పబడియున్నది. అక్కడనుండి
 కృత్తికాంశపు ప్రథమ బిందువునకు $3^{\circ}-20'$ లు మాత్ర
 మే దూరముగలదు. [ఇది ౧గి రోజుల వ్యవధికి చాలదు]-
 కాని, భరణిలో ౧౦ డిగ్రీలనుండి కృత్తికానక్షత్రము వరకు
 కొలిచినచో $3^{\circ}-20' + ౧౦^{\circ}-౫౦' = ౧౩^{\circ}-౧౦'$ అగును.
 [ఈదూరము ౧గి రోజుల వ్యవధికి సరిపోవును.] [మూడవ
 పటము చూడుడు] బెంట్లీలెక్కను గ్రహించినచో తై || స॥
 కును వేదాంగ జ్యోతిషమునకును మధ్య $3^{\circ}-20'$ లేయుం
 దును. కాని యిది ౧గి దినముల వ్యవధికి చాలదు. మన
 సిద్ధాంతప్రకారమైనచో యీరెంటికిని మధ్య షుమారు ౧౪
 దూరముగలదు. ఇది ౧గి దినముల వ్యవధికి సరిపోవుచు
 న్నది. కనుక, బెంట్లీయూహ సరియైనదిగాదు. అయినను,
 బెంట్లీమాటను పూర్తిగ త్రోసివేయుటకును వీలులేదు. విశా
 ఖలో నున్నవని చెప్పబడిన రెండు శాఖలును సరిసమానము
 గ నున్నవని యే చెప్పవలెను? ఒకటి పెద్దదిగను, రెండ
 వది చిన్నదిగను ఉండి ఉండవచ్చును. వసంతవిషువత్ కృ
 త్తికా నక్షత్రముల వద్దనున్నచో, శరద్విషువత్ విశాఖాం
 శం లోపడి దానిని రెండుగ (సమభాగములు కాదు) చీల్చి
 యుండవచ్చును. ఇంతవరకు మాత్రమే మన మంగీకరింప
 వచ్చును. ఈకారణముచే తై || స॥ కాలము క్రీ॥పూ॥ ౨౩౫౦
 సంవత్సరములేగాని, ౧౪౨౬ కాదనినిర్ణయ మగుచున్నది.

ఇంతటితో వేదకాల నిర్ణయము కాలేదు. మనమింకను మైకి పోవచ్చును. పాల్గుణం, చైత్ర పౌర్ణమీలు సంవత్సరముఖములని పై నుదహరించిన తై. సం. వాక్యములలో నున్నది. ఈ వాక్యములలోని నిజభావమేమియో గ్రహింతముగాక.

మృగశీర్ష

ర వ అ ధ్యాయం

“అ | గ హ య ణ”

తైత్తిరీయ సంహిత VII, 4, 8 లో చిత్రాపూర్ణమాస
యు ఫల్గుణీపూర్ణమాసయు సంవత్సరాది దినములుగ వర్ణిం
పబడినవి. ఈ దినములకే “చైత్రీ” యనియు “ఫల్గుణీ”
యనియు జైమినీసూత్ర, తండ్యబ్రాహ్మణములందు క్రమము
గ నామాంతరములు గలవు. వీనికి క్రమముగ చైత్ర పౌర్ణమి,
ఫాల్గుణపౌర్ణమి అని అర్థము. ఈరెండును దినములను సూ
చించు పదములేగాని మాసములను సూచించు పదములు
గావని గుర్తించుకొనవలెను.

ఫల్గుణీ, చైత్రీదినములు సంవత్సరాదిదినము లెట్లగును?
ఈ రెండుదినములును వసంతర్తువులో వచ్చినందున వీనికిట్టి
వర్ణన సరిపోవునని శాయనులవారు తలంచుచున్నారు.
కాని, క్రిందటి యధ్యాయములో చెప్పినట్లు హిమసంక్రమ
ణము వద్ద మాఖపౌర్ణమితో సంవత్సరము ప్రారంభమగునె
డల, ఫాల్గుణ చైత్ర పౌర్ణమిలు వసంతర్తువులో నెట్లుపడ
గలవు? ఇది అసంభవము. దీనిని సమర్థించుటకు శాయను
ల వారు సౌర చాంద్రమాసముల ననుసరించి రెండు వసం
తము లేర్పడునని యేమేమో శ్రమపడిరి. కాని, యీ పకా

ర మాలోచించినను— అధికమాసమును కలుపుకొనక పోయినచో— సౌర వసంతము మరియొక మాసముముందునకే జరుగుచుగాని వెచుకకు రాజాలదు. కనుక వీరిసమాధానము సరిగలేదు.

ఇఁగాక, శుశ్రుత గ్రంథములో కూడ ఫాల్గుణ మాసము వసంతర్తుపులో పడినదని యొక వాక్యముగలదు. కాని యీ వాక్యమును యితీనల యెవరో యిరికించినట్లు స్పష్టమగుచున్నది. ఏలననగ, శుశ్రుత గ్రంథములో పరస్పర విరుద్ధములగు వాక్యములు రెండు ఒకేచోట గన్పట్టుచున్నవి. అవేననగ :— [శుశ్రుతః సూత్రస్థానంః అధ్యాయం ౬ :— తత్ర మాఘాదయోద్వాదశ మాసాద్విమాసిక మృతుంకృత్వాష డృశవోభవంతి తేశిశిర వసంత గ్రీష్మవర్షాశరద్ధే మంతాః | తేషాం తపస్తపస్యాశిశిరః | | అయనేద్యేభవతః | దక్షిణముత్తరంచ | తయోర్దక్షిణం వర్షాశరద్ధేమంతాః ... | సప్తమీమేషాదియుగపర్యంతః కాలశ్చక్రవత్సరివర్తమానః కాలచక్రముచ్యతయిత్యేకే॥

ఇహతువర్షాశరద్ధే మంతవసంతగ్రీష్మప్రాప్తమః షడ్ముతవోభవంతి | ... | తే తు భాద్రపదాద్యేనద్విమాసికే నవ్యాఖ్యాతాః | తద్యథా భాద్రపదాశ్వయుజౌ | వర్షః కార్తికమార్గశీర్షా శరత్ | పౌషమానా హేమంతః | ఫాల్గుణ శ్చైత్రో వసంతః | వైశాఖజ్యేష్ఠగ్రీష్మః ఆషాఢశ్రావణౌ ప్రావృడితి |]

మొదటి వాక్యములోని వర్షనము కొంతకాలమునకు

మారిపోవుటచే అప్పటి దేశకాలాదులకు సరిపోవునట్లుగ
పైవాక్యములను మార్చదలచి యేమహామహుడో యీరెం
డవ వచనమును తదుపరి వ్రాసియుండును. లేనిచో,
మూలగ్రంథముదే యిట్లు పరస్పర విరుద్ధములగు వచనము
లుండుట అసంభవము. రెండవ వచనమునకు మొదటనున్న
“ఇహతు” అను పదములే నీనికి నిదర్శనము. శుశ్రుత,
చరక గ్రంథములకు సంపుటికరించిన వాగ్భటుడుకూడ
మొదటి వచనమునే గ్రహించెనుగాని, రెండవ వచనమును
గూర్చి ప్రశంసింపవైనలేదు. కనుక, తైత్తిరీయ సంహితా
కాలములో ఘల్గుణమాసము వసంతర్తువులో మండెననుటకు
వీలులేదు.

ఘల్గుణ పౌర్ణమి సంవత్సరాదిగనుండెనని తైత్తిరీయ
సంహితా వాక్యమునకు శాయములనారు చెప్పదలచిన
సమాధానము సరిగలేదు. అదియటుండ, ఒక్క తైత్తిరీయ
సంహితయేగాకుండ, శతపథ బ్రాహ్మణము (VI, 2. 2, 18)
లో ఘల్గుణ పౌర్ణమి సంవత్సరములో “ప్రథమరాత్రి” అని
చెప్పబడియున్నది. తై॥ బ్రా॥ I, 1, 2, 8; సాంఖ్యాయన
బ్రాహ్మణము IV, 4; V, 1,——లోకూడ యిట్టి వాక్య
ములే గలవు. గోపథ బ్రాహ్మణము I, 19లో సంవత్స
రముయొక్క రెండు కొనలును ఉత్తర, పూర్వ ఘల్గుణుల
యందు కలియునని వర్ణనగలదు. తాడ్య బ్రాహ్మణములో
కూడ నిట్లేయున్నది. [శత॥ బ్రా॥ VI, 2.2-18. ఏషాహ
సంవత్సరస్య ప్రథమరాత్రి ర్యత్ఫాల్గునీ పౌర్ణమాసే];

(తై|| బా|| I, 1, 2, 8:—ఏషావై ప్రథమారాత్రిః సంవత్సరస్య యదుత్తరే ఫల్గునీ ముఖత ఏవసంవత్సరస్యాగ్ని మాధాయరశీయాన్ భవతి||) సాంఖ్యాయన IV, 4:—ముఖం వా ఏతత్సంవత్సరస్య యత్ఫల్గునీ పౌర్ణమాసీ||); గోపథ బ్రాహ్మణ I, 19:—ముఖముత్తరే ఫల్గున్యో పుచ్ఛం పూర్వే తద్యథా ప్రవృత్తస్యాంతౌ సమేతౌస్యాతాం ఏవమేతత్సంవత్సరస్యాంతౌ సమేతౌ భవతః||

సూత్రకారులుకూడ యీయాహలనే బలపరుచుచున్నారు. “వార్షికసత్రములను చైత్ర పౌర్ణమినాడైనను లేక ఫాల్గుణ పౌర్ణమినాడైనను ప్రారంభింపవలె” నని సూత్రకారుల వాక్యములుగలవు. అనగ, యిహిసంవత్సరాది దినములని సూచన దీనినిబట్టి ఫాల్గుణపౌర్ణమి యొకానొకప్పుడు సంవత్సరాదిగ నుండెననుట స్పష్టము:—అట్లే చైత్రపౌర్ణమికూడ ఫాల్గుణ పౌర్ణమిసంవత్సరాది యెట్లయ్యెనో ముందుపరిశీలింతము.

ఫాల్గుణపౌర్ణమి వసంతవిషువత్ వద్దకువచ్చెనని చెప్పట అసంభవము. అట్లయినచో వసంతవిషువత్ ను తీసికొనిపోయి ఉత్తరాభాద్రలోపెట్టవలెను. అనగ క్రీ|| పూ|| ౨౦ వేలసంవత్సరములు వెనుకకుపోవలెను. ఇదిఅసంభవము కనుక దీని కింకొక గత్యంతరమేమనగ, హిమసంక్రమణమువద్ద ఫాల్గుణ పౌర్ణమితో నూతనసంవత్సరము ప్రారంభమయ్యెడిదని చెప్పవలెను. ఇవన్నియు నొక వాక్యములో నుండుటచేత, మాఖ పౌర్ణమికివర్తించినభావమే యీ ఫాల్గుణచైత్ర పౌర్ణమీలకు కూడవర్తించును. ఈయర్థమునే భాస్కరభట్టాచార్యులవారు

కూడతమ భాష్యములో వ్రాసియున్నారు. దీనినిబట్టి తై॥ సం॥ లోని వాక్యమునకు నిజమైన అర్థ మేమనగ; ఈతై॥ సం॥ కాలమునకంటె పూర్వకాలమునందొకప్పుడు హిమసంక్రమణము వద్ద ఫాల్గుణపౌర్ణమినాడు నూతనసంవత్సరాది వచ్చుచుండెడిదనియు, ఆపూర్వగాధనే యీ సంహితలలోను బ్రాహ్మణములలోను నుదహరించిరనియు దీనిభావము. అట్లయినచో వేదకాలమింకొక రెండువేల సంవత్సరములు వెనుకకుపోవును. [ఋతువులు సుమారు రెండువేల సంవత్సరములకొక నెలచొప్పున వెనుకబడుచుండునను సంగతిని మరువకూడదు.]

హిమసంక్రమణమువద్ద ఫాల్గుణపౌర్ణమితో సంవత్సరము ప్రారంభమయ్యే యెడల అప్పటిభిగ్నోభస్థితి యీ క్రిందివిధముగనుండి యుండవలెను.

(౧) హి॥ సం॥:—ఉత్తరాశాద్ర ౩°-౨౦°లలో నుండవలెను.

(౨) వసంతవిషువత్:— ఆర్ద్రా ౭ ద్యమంనుండవలెను.

(౩) గ్రీ॥ సం॥—ఉత్తరఫల్గుణి ౧౦° డిగ్రీలలో నుండవలెను.

(౪) శరదృషువత్:— మూలార్థమందుండవలెను.

గణితశాస్త్రరీత్యా వచ్చిన కృత్రిమాంశ విభాగములను వదలివేసి చూచినచో— కొంచె మించుమించుగ— భిగ్నోభస్థితి యీ క్రిందివిధముగ నుండును:—

(౧) హి॥ సం॥:— ఉత్తరాభాద్రా నక్షత్రమునకు బహుదగ్గరగనుండును.

(౨) వ॥ విషువత్— మృగశీర్షానక్షత్రమునకు తూర్పున ౨°లలో నుండును,

(౩) గ్రీ॥ సం॥:— ఉత్తరఫల్గుణీ నక్షత్రమునకు తూర్పున ౨°లలో నుండును,

(౪) శ॥ వి॥:— మూలానక్షత్రమునకు తూర్పున ౫°లలో నుండును.

కనుక, ఫాల్గుణపౌర్ణమిహిమసంక్రమణమువద్ద వచ్చినప్పుడు వసంతవిషువత్ మృగశీర్షానక్షత్రమువద్ద నుండితీరవలెనని పైవివరణమునుబట్టి స్పష్టమగుచున్నది. తై॥ సం॥ కాలములో వసంతవిషువత్ కృత్తికలలోనున్నది. ఇప్పుడుమృగశీర్షలోనున్నది. అదిగ రెండునక్షత్రములు ముందునకు నడచినది. ఫాల్గుణపౌర్ణమి హిమసంక్రమణమువద్దకు వచ్చుటయే నిజమైనచో వసంతవిషువత్ మృగశీర్షలోనుండితీరవలెను, వసంతవిషువత్ యారీతిగ ఒకప్పుడు మృగశీర్షలో నున్నదని తెలుపుటకేమైన ప్రమాణములుగలవా? లేవా? యనివిచారింపవలెను. మనమిప్పుడుదీనికి ఉపక్రమింతము.

నక్షత్రములలోనికెల్ల కృత్తికానక్షత్రము ప్రథమనక్షత్రమనువర్ణననుబట్టి వసంతవిషువత్ ఒకప్పు డక్కడనుండెనని ప్రైప్రకరణములో సిద్ధాంతీకరించితిమి. మృగశీర్షానక్షత్రము విషయమైకూడ అట్టివర్ణన యేననున్నదా? నక్షత్రములలోనికెల్ల మృగశీర్షానక్షత్రము ప్రథమనక్షత్రమను విర్ణనము

మనకెచ్చటనైన దొరికినచో, ప్రైపకరణములోవలెనే యిచ్చటకూడమనపని చాలా తేలికయగును. కాని, మానదురదృష్టవశాత్తు అంతఖండితమైన వాక్యములెచ్చటను గానరావు. అయినను భయములేదు:—

అమరసింహుడు [I, 31, 23] తనకోశమునందు మృగశీర్షానక్షత్రమునకు „ఆగ్రహాయణి” అనునామాంతరము నిచ్చియున్నాడు: „ఆగ్రహాయణి” అనగ సంవత్సరమును ప్రారంభించు అనిఅర్థము. ఈపేరు యీనక్షత్రమున కెట్లువచ్చినది, పాణినియ వ్యాకరణరీత్యా, అసలు యీపేరు సరియైనదగునా! కాదా? కానిచో, దీనికి సరియైనపేరేమి? అనునీయంశములనెల్ల నిప్పుడు విచారించెదముగాక.

మృగశీర్షానక్షత్రమునకు „ఆగ్రహాయణి” అను పేరును అమరసింహుడెట్లిచ్చెను? మాసములలో మార్గశీర్షమాసము ప్రథమమాసమని అమరసింహుడువాగ్భటుడు మొదలగుపండితులెల్లరును ముందుగ నొకవిపరీత సిద్ధాంతమునుబయలుదేరదీసిరి. దీనిః బయలుదేరదీయుటకొక్కటే గొప్పకారణమున్నది. ఏమనగ:—భగవద్గీతవంటిమహాగ్రంథములో॥మాసానాం మార్గశీర్షోఽవం బుతునాం కుసుమాకరః॥ అని (X, 35లో) శ్రీకృష్ణుడు అర్జునునకు జెప్పెను. ఈవాక్యములలో నిజముగ „మాసములలో మార్గశీర్ష మాసము ప్రథమమాసమ” ను భావమున్న మాట వాస్తవమే. కాని, యీభగవద్గీతలోని భావముకూడ సరియైనదిగాదు. ఇదికొన్ని యపోహలపై చేయబడిన తప్పుడు సిద్ధాంతమైయున్నది. ఇదెట్లు

తప్పుడు సిద్ధాంతమో పిమ్మట వివరించెదను. ప్రస్తుతాంశ
 మేమనగ:—భగవద్గీతయంత యుత్కృష్టగ్రంథములో చెప్ప
 బడిన భావములొకూడ దోషముండునాయను భ్రమచేత
 అమరసింహుడు చాగ్భటుడు మొదలైన పండితులెల్లరును
 ఆతప్పు సిద్ధాంతమునే యంగీకరించిరి. తదుపరి వచ్చిన
 వ్యాఖ్యాతలును జ్యోతిశ్శాస్త్రజ్ఞులునుకూడ యీసిద్ధాంతము
 నేదోరీతిగ అతుకులుపెట్టి సమర్థింపజూచిరి. ఈతప్పుడు
 సిద్ధాంతముయొక్క ఆధారముతో మృగశిరానక్షత్రమున
 కమరసింహుడిచ్చిన “ఆగ్రహాయణి” అను పదమును తదు
 పరి వచ్చిన వ్యాఖ్యాతలు యీక్రిందిరీతిగ సమర్థింపజూచిరి,

మార్గశిర పౌర్ణమిసంవత్సరములో ప్రథమరాత్రియను
 నూహతోపేరు బయలుదేరిరి. నూతనసంవత్సరమును ప్రా
 రంభించురాత్రిగనుక యీమార్గశిరపౌర్ణమికి, “ఆగ్రహాయ
 ణి” అనుపేరువచ్చినదట! నూతనసంవత్సరమును ప్రారంభిం
 చుపౌర్ణమి మార్గశిరమాసములో వచ్చినదిగనుక ఆమార్గశి
 రమాసమునకు “ఆగ్రహాయణిక” అనుపేరువచ్చినదట. సరే
 ఇంతవరకు బాగుగ నేయున్నది. కాని, “ఆగ్రహాయణి” అను
 పేరుగల ఆమార్గశిర పౌర్ణమినాడు పూర్ణచంద్రుడు మృగశి
 రానక్షత్రమువద్దచుండుటచే ఆమృగశిరా నక్షత్రమునకుకూ
 డ “ఆగ్రహాయణి” అనిపేరువచ్చినదట! దీనిపై ఆక్షేపణయే
 మనగ: ఇదితలక్రిందు వ్యాపారముగ చున్నది. నక్షత్రముయొక్క
 పేరునుబట్టి నెలకుపేరు వచ్చునుగాని, నెలయొక్కపేరునుబట్టి
 నక్షత్రమున కెప్పుడుచుపేరురాదు. దీనికి ప్రమాణముపాణిని

[iv, 2, 21, సాస్మిక్ పార్ణమాసీతి సంజ్ఞాయామ్] పోనీ, నెలయొక్క పేరును బట్టియే నక్షత్రమునకు పేరువచ్చినదన్నను పాణిని iv, 2, 3, ప్రకారం [నక్షత్రేణ యుక్తః కాలః] నక్షత్రము యొక్క పేరులో మొదట “ఆ” (దీర్ఘము) ఉండుటకు వీలు లేదు; చివరనున్న ‘ఇ’ కారముకూడ అసంభవము కనుక మృగశిరానక్షత్రమున కమరసింహుడిచ్చిన ‘ఆగ్రహాయణి” అనుపేరు సరియైందికాదు. పాణినిసూత్రముల ప్రకారము యాక్రమమును తలక్రిందుచేయవలెను. ఎట్లనగా:— అసలు నక్షత్రముపేరు ‘ఆగ్రహాయణి” (ఆగ్ర + హాయణ) ఈనక్షత్రముయొక్క పేరునుబట్టి, యేదినమందు పూర్ణ చంద్రుడీనక్షత్రమువద్దనుండునో ఆదినమునకు ‘ఆగ్రహాయణి” అనుపేరు పాణిని (IV, 2, 3, IV, 1, 15,) సూత్రములనుబట్టి వచ్చును. ప్రథమాక్షరమునకు దీర్ఘమును; తుదకు స్త్రీలింగరూపమగు “ఇ” కారమువచ్చును. ఈసూత్రముచేతనే “చిత్ర” నక్షత్రమునుండి “చైత్రీ” అనుపేరు చైత్రపూర్ణమికివచ్చినది; అట్లే ఫల్గుణినక్షత్రమునుండి ‘ఫాల్గుణి” అనుపేరు ఫాల్గుణపూర్ణమికివచ్చినది. పాణిన్యాచార్యులవారు “ఆగ్రహాయణి” అనుపదమును “మార్గశిరపూర్ణమి,, అనుఅర్థములో ప్రయోగించి రేగాని ‘మృగశిరానక్షత్రము,,ను అర్థములో నెచ్చటను ప్రయోగింపలేదు.

పూర్ణమియొక్క పేరునకు “తక్” ప్రత్యయము చేర్చుటచే నెల యొక్క పేరువచ్చునని పాణిని [IV, 2, 22 ఆగ్రహాయణ్యశ్వత్థాద్ధక్] సూత్రమునుబట్టి తెలియుచున్నది. ఈప్రకార

మృగ “అగ్రహాయణి” నుండి “అగ్రహాయణిక,, అనుపేరు మార్గశిరమాసమునకు వచ్చినది. ఈ సూత్రము ననుసరించియే “చైత్రీ” నుండి “చైత్రిక” అనుపేరు చైత్రమాసమునకు వచ్చినది, పాణిన్యాయచార్యులవారు “అగ్రహాయణిక” అను ఒక్కపదమునే “మార్గశీర్షమాసము” అను నర్థముతో ప్రయోగించిరిగాని, యింకొక పదమును ప్రయోగింపలేదు. కనుక యీ పదమును “అగ్రహాయణి”, అనునక్షత్రపు పేరు నుండియే సూత్రము ప్రకారము గ్రహించియుండవలెను. ఇంతవరకు చెప్పిన మార్పుల నిట క్లుప్తముగ వివరించెదను.

(౧) “అగ్రహాయణి” :— ఇది మృగశిరా నక్షత్రము యొక్క పేరు.

(౨) “అగ్రహాయణి” :— } దీర్ఘము: పాణిని IV, 2, 3.
 ఇది మార్గశిర పౌర్ణమిపేరు } “ఇ” పాణిని IV, 1, 15.

(౩) “అగ్రహాయణిక” :— } “తక్” ప్రత్యయం:
 ఇది మార్గశిరమాసంపేరు: } IV, 2, 22. పాణిని:

కనుక, అసలు మృగశిరా నక్షత్రముయొక్క పేరు “అగ్రహాయణి”. అమరసింహుడిచ్చిన “అగ్రహాయణి” అను పేరు తప్పు.

మృగశిరా నక్షత్రమునకు “అగ్రహాయణి” అను పేరుండుటచే అది యొకప్పుడు మొదటి నక్షత్రమైయుండవలెను. శృత్తికలు ప్రథమ నక్షత్రమైనట్లే అగ్రహాయణి లేక మృగశీర్షా నక్షత్రముకూడ ప్రథమ నక్షత్రమైయుండవలెను. అనగ విషువన్ ఒకప్పుడు అచ్చటయుండి యుండవలెను. ఈవిధ

ముగ, నక్షత్రమున కివ్వవలసిన ప్రథమస్థానమును మాసము కిచ్చుటచేత, మార్గశిరమాసము ప్రథమమాసమును భ్రమలో భగవద్గీతారచయితలును, యితీతి పండితులునుకూడ పడి పోయిరి. ఇట్లొక్కసారి భగవద్గీతారచయితల పొరబాటు లోపడిన పిమ్మట, తరువాత వచ్చిన వ్యాఖ్యాతలు దీనికెట్లా అతుకులుపెట్టి సమర్థింప జూచిరి. మార్గశిర మాసమునకు “ఆగ్రహాయణిక” అను పేరున్నది గనుక ఇది మొదటి మాసమని ఒక సారపండితుడీ గీతావాక్యమును సమర్థిం చెను! ఆహా! నోటికిపెట్టవలసిన కళ్ళెముచు తోకికుపెట్టు టచే మెట్టి అనర్థములు వాటిల్లెనో తెలుపుటకిదియే గొప్ప నిదర్శనము. “ఆగ్రహాయణిక” అనగ మొదటి మాసము కాదు; మొదటి నక్షత్రముతో కూడుకొనియున్న పౌర్ణమి గల మాసమని అర్థము—యిట్టి మాసము మొదటి మాస ముకాజాలదు. ఎట్లనగ, మనకిప్పుడు “అశ్వినీ” నక్షత్రము మొదటి నక్షత్రము. అంతమాత్రముచే, ఆశ్వజమాసము (అనగ, అశ్వినీనక్షత్రముతో కూడుకొనియున్న పౌర్ణమిగల మాసము) మొదటి మాసమగునా? కాదు. అట్లే, ‘ఆగ్రహాయణిక’ నక్షత్రముతో కూడిన పౌర్ణమిగల “ఆగ్రహాయణిక” మాసము ప్రథమ మాసము కాజాలదు.

అయినను, కానిమ్ము; మార్గశిరమాసమే ప్రథమమాస మైనచో వచ్చిన అనర్థమేమి? ఏమనగ:— మార్గశిరమాస మే ప్రథమమాసమైనచో, హిమసంక్రమణమువద్ద మార్గశి రపౌర్ణమినాడు సువత్సరారంభమయ్యెనని అర్థమగును. అన

గ, మృగశిరానక్షత్రము గ్రీష్మసంక్రమణములో నున్నదని అర్థమగును. ఇట్లుజరుగుట కింకను షుమారు ౬౦౦ సంవత్సరములైనను పట్టును; లేదా ౨గి వేల సంవత్సరములక్రిందట నైన జరిగియుండవలెను. కనుక యిది అసంభవము. పోనీ, మార్గశిరషార్ణమి వసంతవిషువత్ వద్దనుండగ సంవత్సరారంభమైనదన్నచో, అదియు సరిపడదు. ఎట్లనగ:— దీనివలన మనము క్రీ॥ పూ॥ ౨౨ వేల సంవత్సరములు వెనుకకు పోవలసివచ్చును. ఇదినిరాధారమైన యంశము. కనుక, ఎటుచూచినను మార్గశిరమాస మెన్నటికిని ప్రథమమాసము కాబాలదు.

తై॥ సం॥లో చెప్పినరీతిని హిమసంక్రమణమువద్ద ఫాల్గుణ పౌర్ణమితో సంవత్సర మారంభమైనప్పుడు, వసంతవిషువత్ మృగశీర్ష నక్షత్రములోనుండెను. అనగ, మృగశీర్ష మొదటినక్షత్రమయ్యెను. అందువలననే, దానికి ‘అగ్రహాయణ’ అనుపేరువచ్చినది. మృగశిర ప్రథమనక్షత్రమని ఖండితముగ జెప్పు ప్రత్యక్ష ప్రమాణపూర్వకములగు వాక్యములు లేక పోయినను ‘అగ్రహాయణ’ యను యీపేరునుబట్టి మనము దీనియొక్క నిజస్వభావమును కనుగొనవచ్చును. కనుక, పై తెత్తిరీతి సంహితావాక్యము నిది బలపరచుచున్నది.

ఇంకను పరీక్షించెదముగాక. వసంతవిషువత్ మృగశిరలో నున్నచో, శరద్విషువత్ మూలానక్షత్రములో నుండవలెను. ‘మూలా’ నక్షత్రమొకప్పుడు ప్రథమ నక్షత్రమగుటచే, దానికాపేరువచ్చెనని బెట్టి పండితుడు తలంచుచున్నాడు.

కాని దీనికాధారమేమియు గన్పింపదు. కాని, మనమింకొక యూహ చేయవచ్చును. వసంతః షువన్ మృగశీర్షలోనున్న కాలములో సూర్యుడు మృగశీర్షలోనికి వచ్చినప్పుడు సూర్యాస్తమయముతోకూడ పశ్చిముదిక్కున మృగశీర్షా నక్షత్రము గ్రుంకుచుండగ, యిట తూర్పున 'మూలా' నక్షత్రము ఉదయించుచుండెడిది. మృగశిర సూర్యుని వద్దనుండుటచే గుర్తించుటకు వీలుండెడికాదు. కావున, సాయంకాలపుపూట తూర్పున మూలా నక్షత్రము ఉదయించినకాలమే విషువన్ కాలమని మనవారికి గుర్తుగనుండెడిదిగాబోలు! అందుచేతనే, దీనిని మూలా నక్షత్రమని పిలుచుచుండిరని మనమూహించుకొనవచ్చును. ఈ యూహకూడ మనసిద్ధాంతమును బలపరుచుచున్నది. ఇంకనుమరికొన్ని ప్రమాణములు విమర్శింతము.

ఫాల్గుణ పౌర్ణమితో హిమనంక్రమణమువద్ద సంవత్సరాదియగుచున్నది. అనగ, అప్పుడే ఉత్తరాయణ మారంభమగుచున్నది. ఫాల్గుణ పౌర్ణమి మొదలుకొని ౬ మాసములవరకు—అనగ భాద్రపద పౌర్ణమి నరకు—ఉత్తరాయణము. భాద్రపద పౌర్ణమి గడచిన మరుదినముచుండియు—గ్రీష్మనంక్రమణము దాటిన తరువాత—తిరిగి ఋతు మాసములవరకు దక్షిణాయనము. అనగ, భాద్రపద బహుళ పాడ్యమిచుండి దక్షిణాయనము, లేక పితృయానము ప్రారంభమగును. భాద్రపద మాసములో బహుళ పక్షమంతయు పితృయానములోని ప్రథమపక్షమగును. ఆ కారణముచేతనే, మనవారిప్పటికిని

యీ భాద్రపద బహుళ పక్షమును పితృపక్షమనియు, లేక మహాలయ పక్షమనియు చెప్పుచుందురు.

ఇప్పుడు దక్షిణాయనము (పితృయానము) ఆషాఢమాస ములోనికి జరిగినను చునవారిప్పుటికిని యీ వెరుకటి యాచారమును మాత్రము విడువలేదు. పూర్వమొకప్పుడు నసంత విషువన్ మృగశీర్షలోనుండెనని తెలుపుటకిదియొక ప్రబల నిదర్శనము.

ఒక్క హిందువులేగాక, పారశీకులుకూడ యీ పక్షమందే పితరులనర్చింతురు. కనుక, పూర్వకాలమున మృగశీర్ష యుగములో హిందువులును, పారశీకులును కలిసియుండిరనియు, అప్పుడే యీ యాచారము ప్రబలెననియు చెప్పుటకు మనకొకమంచి ప్రమాణము లభించుచున్నది. వారియొక్క నెలల పేర్లనుబట్టికూడ మనమృగశీర్ష సిద్ధాంతము ధృవపడుచున్నది.

సింహవలోకనము:—

(౧) ఒక్క తై|| సం|| లోనేగాకుండ, అనేకమైన బ్రాహ్మణములలోను, సూత్రములలోనుకూడ ఘల్గుణపౌర్ణమినాడు హిమసంక్రమణమువద్ద సంవత్సర మారంభమయ్యెనని చెప్పుబడియున్నది.

(—౨) మృగశిరా నక్షత్రముయొక్క “అగ్రహా మణి” యను నామాంతరమునుబట్టి, అదినక్షత్రములలోనికెల్ల ప్రథమ నక్షత్రమనియు, ఆకాలమున వసంతవిషువన్ అచ్చట నుండెననియు ధృవపడుచున్నది.

(3) మూలానక్షత్రము శరద్విషువన్ వద్ద నుండుటచేతను,

వసంతవిష్ణుఁడ కాలములో సాయంకాలము అనక్షత్రము తూర్పున నుదయించుటచేతను దానికి మూలయనుపేరు వచ్చినది. ఈవ్యుత్పత్యర్థముకూడ మనసిద్ధాంతమునే బలపరుచుచున్నది.

(౪) హిందూ, పారశీకమతములలో భాద్రపద బహుళ పక్షము పితృపక్షమగుటచే భాద్రపదపౌర్ణమివాడు గ్రీష్మసంక్రమణము తటస్థించెనని తెలియుచున్నది.

ఈనాల్గంశములును మనమృగశీర్ష సిద్ధాంతమును బలపరుచుచున్నది. ప్రధానమైన నాలుగుస్థానములును (వ॥ విషువత్ గ్రీ॥సం॥; శ॥విషువత్; హి॥సం॥) సరిగవున్నవి. ఇంతకంటె యెక్కువ ప్రమాణ మేమికావలెను? అయినను, ముందు అధ్యాయములో యింకను విమర్శితుముగాక.

మృగశీర్ష

శి, వ అధ్యాయము

మృగశిరము

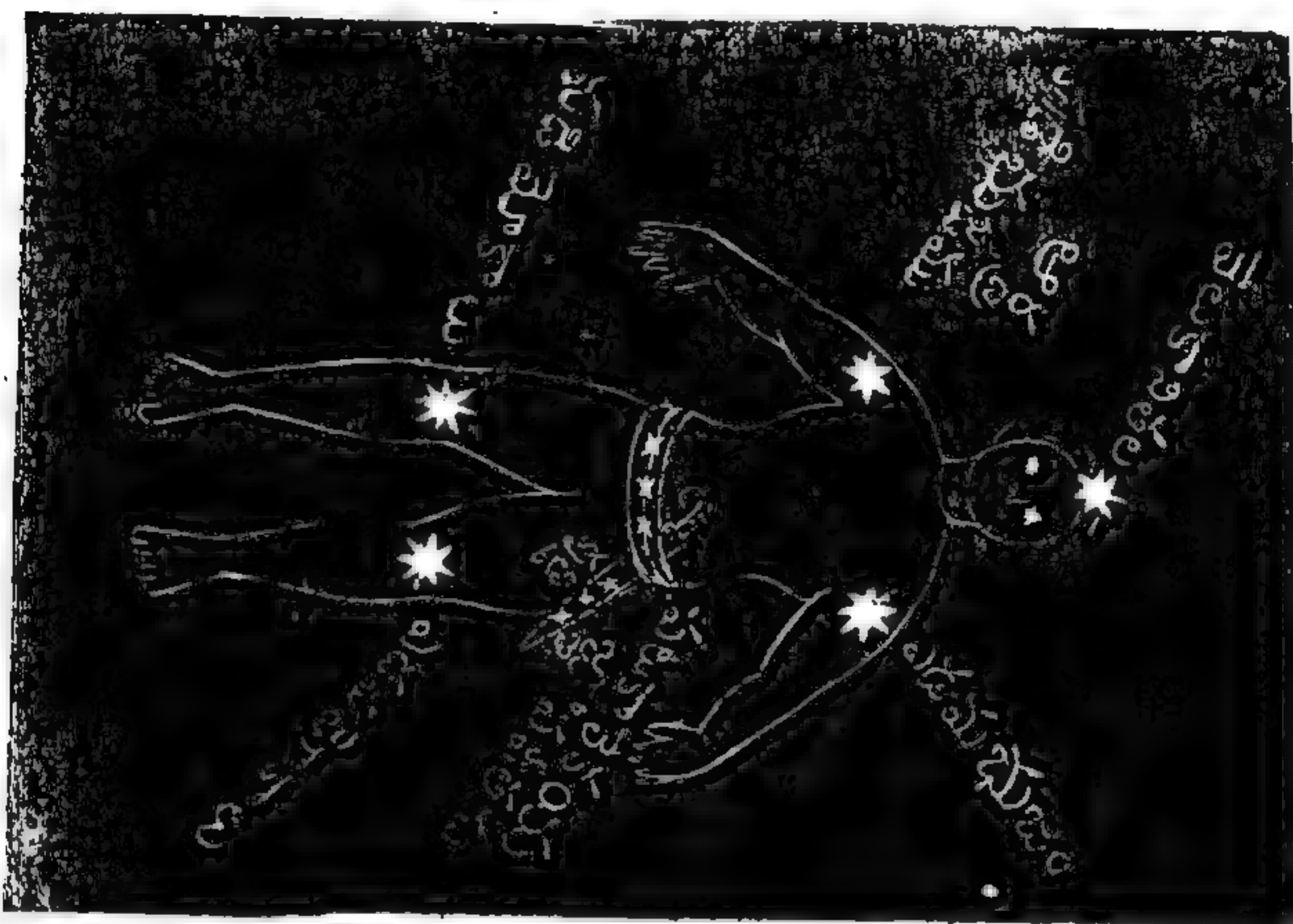
నిర్మలమగు నిశీధసమయమున బ్రహ్మాండగోళమువంక దృష్టి నిగిడించి పరికించినచో యీమృగశీర్షా నక్షత్రముండు ప్రదేశమంతయూ రమ్యముగను మనోనయనానందకరముగను గన్పట్టును. నిరుపమాన శేజముచు వెలిగ్రక్కుచు జ్యోతిర్ముర్తులవలె ప్రకాశించు నక్షత్రపంచకముచు, మధ్యమధ్య మిణుకు మిణుకుమనుచుండు ససంఖ్యాకములగు తారాగణములును, తత్సమీపమున బారుచుండు పాల మిన్నేటి తరంగములును బ్రహ్మాండ కటాహమున కెంతయువన్ని వెట్టుచున్నవి. అత్యంత రామణీయకమును, గంభీరమును నగు నిట్టి ప్రకృతి సౌందర్యమును కన్నులారా గాంచినప్పుడు మనప్రాచీనపు టార్యుల కెంతటి హృదయాహ్లాద ముప్పటిల్లెనో! సూర్యభగవానుడి రమ్యప్రదేశమునకు వేంచేసినప్పుడు వసంతోదయ మగుటచే ప్రకృతి కాంతమరింత శోభాయమానముగ వెలుంగజొచ్చెను. ఉత్తేజకరమగునిట్టి ప్రకృతిసందర్శనముచే ప్రాచీనఋషీశ్వరుల భావరసముపొంగి పొరలి వెల్లువలై యనంత ముఖముల పారెనుటకేమియు సందేహములేదు. తమ కవితా మాధుర్యముచేతను, అనర్గళమగు భావనా పటిమచేతను,

ప్రాచీన ఋషీశ్వరులీ సుందరతరమగు దృశ్యమును గేయము
లచే కీర్తించిరి; అలంకారములచే వర్ణించిరి; వాక్కుసుమ
ములచే పూజించి యానందించిరి; ఒకరినిమించి యొకరు
ఉపమానములను, ఉత్పేక్షలను కల్పించిరి; గాధలనల్లిరి. యీ
గాధలన్నియు వేదవాఙ్మయము నందంతటను విరివిగ గాన్పించు
చున్నవి. ఈ గాధలకును, యీ అలంకారములకును సరియైన
యేకవాక్యతను యింతవరకెవరును సంతృప్తికరముగ చేసి
యుండలేదు. కాని, వీనినన్నిటిని పరిశీలించి చూచినచో
మన మృగశీర్ష సిద్ధాంతము మరింత బలపడుటకేమియు సంది
యములేదు. కాన, యీయధ్యాయములో యీజ్యోతిర్కూ
టమునకు సంబంధించిన గాధలనుగూర్చి కొంచెము విమర్శించి
చూతము.

ఈ జ్యోతిర్కూటమును కొందరు “మృగముయొక్క
శిరస్స”ని వర్ణించిరి; మరికొందరు “మృగ” మేయని
వర్ణించిరి; మరికొందరు “మృగరూపమునుధరించిన ప్రజాపతి”
యనియు లేక యజ్ఞోపేతమును (పటకాను) ధరించిన పురు
షుడ”నియు వర్ణించిరి. “నడుమునకు పటకాపెట్టుకొన్న
వేటకాడ”ని గ్రీకులు వర్ణించిరి. ఈయొక్క జ్యోతిర్కూ
టమే యిందరికిన్నివిధములుగ నెట్లుగాన్పించెనోచూడవలెను.

మొట్టమొదట “పటకాతోనున్న వేటకాడ”ను గ్రీకుల
వర్ణననుగూర్చి విచారితము.

ఇది గ్రీకుల వేటకాని (టెరియన్) వర్ణనము.

(లేక) యజ్ఞోపవీతధారియైన ప్రజాపతి.

పైన వ్రాసిన పటమును పరిశీలించినచో వేటకానియొక్క తలయు, రేండుభుజములును, రెండుమోకార్లును, అతడు వడుమునకు పెట్టుకొన్న పటకాయు, పటకానుండి వ్రేలాడుచున్న కిత్తియు గోచరము కాగలవు. అకాశమందు చెదరిపడియున్న యానక్షత్రములలోనుండి ప్రాచీనులీ వేటకాని రూపమునెట్లు కల్పించుకొనిరో చూడుడు! ఈరూపమునే 'యజ్ఞోపవీతధారియైన ప్రజాపతి' యని హిందువులు వర్ణించిరి.

ఈనక్షత్ర సమూహమునుండియే కొందఱు మృగమును (జింకను) కల్పించుకొనిరి. పైపటములోనివేటకానితలను జింక తలతోడను, వేటకానియొక్క మోకాళ్లను భుజములను జింకయొక్క నాలుగు గొరిజులతోడను పోల్చుకొనిరి; తక్కినశరీరమంతయు ఆకాశములోపల నున్నదనిచెప్పిరి.

కాని, వేదవాక్యములలో జింకయొక్క తలనుగూర్చి చెప్పబడినది. జింకనుగూర్చి చెప్పబడలేదు. ఈజింక తలయేది? పైపటములో సూచించబడిన వేటకానితలయే యీజింకతలయందుమా మనకుజింకతలయొక్క స్వరూపమువచ్చుటలేదు. కనుక, మృగముయొక్క శిరస్సును వేటకానితలతో పోల్చుట కువీలులేదు. అయితే, యిక వేదములో చెప్పబడిన మృగముయొక్క శిరస్సు యెక్కడనున్నది? శతపదబ్రాహ్మణము II, 28 లో రుద్రుడు “ప్రజాపతి తలను బాణముతో నరికెననియు, అతట ఆతల బాణముతోకూడా ఆకాశమున కెగిరిపోయి అచ్చటనేయుండెననియు వర్ణనగలదు.

[ఇషుణాతస్య శిరశ్చిచ్ఛేద్.....ఇషుః శిరశ్చేత్యుభయ మథతరిక్ష ముత్సృత్య నక్షత్రాత్మనావమ్ ఖితఃకృత్యతే]

ఐ. బ్రా. III, 33 లో కూడ యిట్టి వర్ణనయేగలదు. వృత్రుడు మృగరూపమునరాగా, యింద్రుడు వానితలను బాణముతో నరికెనని ఋగ్వేదములో ననేకచోట్లగలదు. గ్రీకు గాథలలోకూడ నిట్టివర నలేగలవు. కనుక, మనకిప్పుడు “బాణ

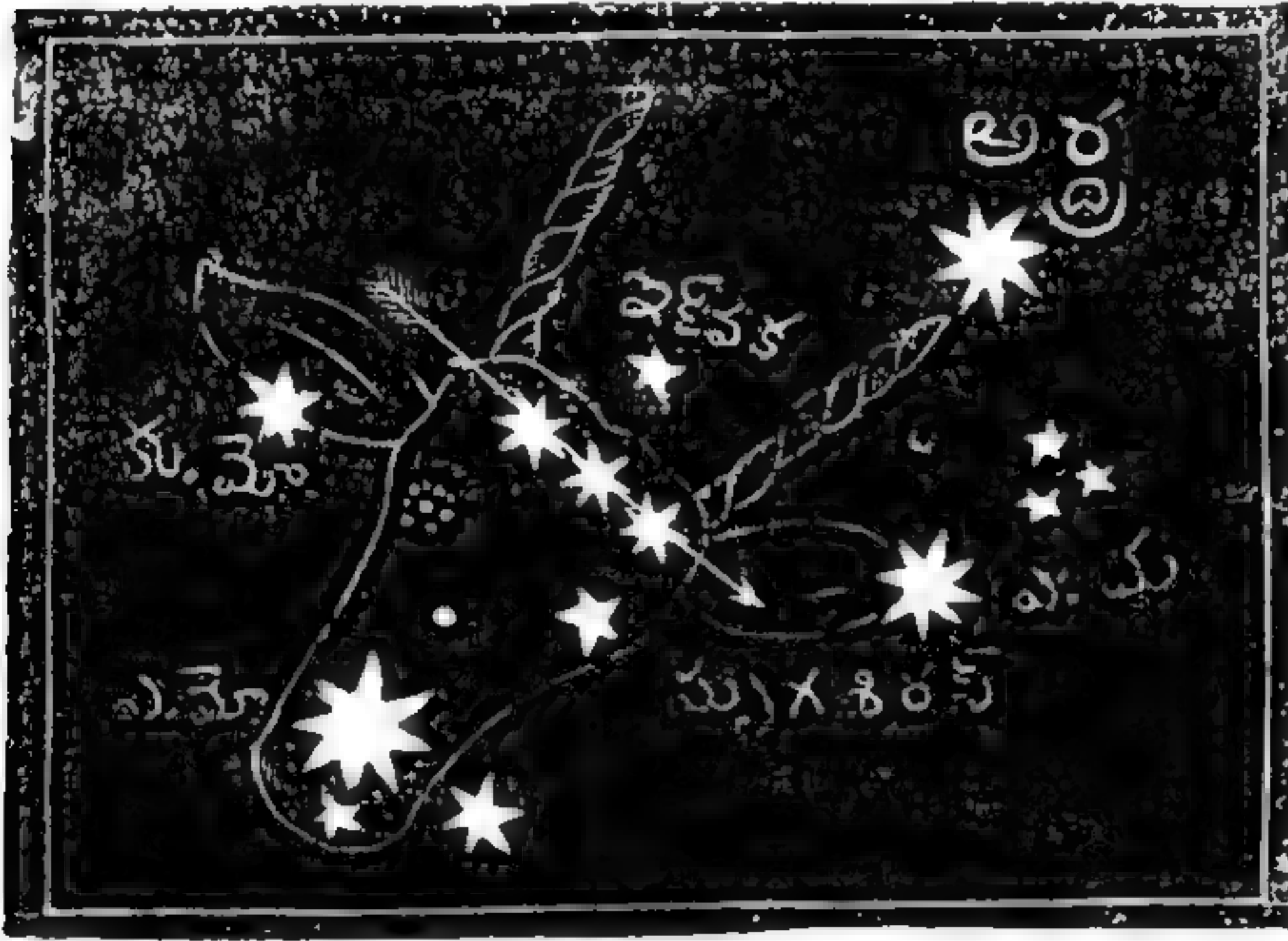
ము గ్రుచ్చబడియున్న జింకతల * కావలెను. ఈ రూపము మనకీ క్రింది విధముగ సిద్ధించును.

పైపటములోగని, వేటకాని మొలపటకాయే:—జింకతల, తలలో ని బాణము.

వేటకాని ఎడమభుజము, కుడి } జింకయొక్క రెండుచేవులు.
మోకాలు }

వేటకాని ఎడమమోకాలు:—జింకయొక్క ముట్టె.

వేటకాని పటకాక్రిందగాన్పించు } జింకయొక్క కళ్ళు.
రెండు నక్షత్రములు }

జింక తలమీదనున్న మూడు నక్షత్రములకే ,, ఇవక"ములనిపేరు. ఇప్పటికిని ఆ కాశముండున్న యీ మూడు నక్షత్రములనే "మృగశిరా" నక్ష

త్రమని మనవారు చూపించుచుందురు. కనుక, గ్రీకులు, "ఓరియా" అను వేటకాడును, హిందువుల ,, మృగశీర్ష, ,, లేక "ప్రజాపతి" లేక "మృగరూపుడును" యజ్ఞరూపుడునునైన ప్రజాపతి"—యీ వర్ణనలన్నియు ఒక్క జ్యోతిర్మాటమునే వర్ణించుచున్నవి. ఓరియానునియొక్క మొలపటకాయే ప్రజాపతియొక్క యజ్ఞోపవీరము.

దీనినే పట్టిపండితుడిట్లని వర్ణించెను:—సౌందర్యవతియు,
ముగ్ధయునైన రోహిణిని కామాతురుడైన ప్రజాపతి వెంటనం
టుచుండగ, వెనుకనుండి మృగవ్యాధుడు (Sirius) (కిరాత
రూపధారియైన రుద్రుడు) తనయొక్క బాణముచేత ప్రజాపతిని
పడగొట్టెను. [పటముచూడుడు]. ఈ కథయే కొలది భేద
ముతో పురాణాదులలో వర్ణింపబడినది. ఈ వర్ణనమంతయు
బహు సమంజసముగనున్నది. ఈ విధముగ యిచ్చటచున్న
నక్షత్రములనన్నిటిని ఆర్యులు గుర్తించిరి. రోహిణీనక్షత్రమే
ముగ్ధయైన స్త్రీ. గ్రీకుల ఓరియానను వేటకాడే కామాతురు
డైన ప్రజాపతి. దానికి వెనుకనున్న “మృగవ్యాధ” (Sirius)
నక్షత్రమే కిరాతరూపధారియైన రుద్రుడు. ఈ నక్షత్రగణము
ప్రక్కనున్న తెల్లనిపట్టిని మనవారేమని వర్ణించిరి? దీనిని పా
శ్చాత్యులు “మిల్కీ-వే (Milky-way)” (పాల ప్రవాహము)
అని చెప్పుదురు. మనవారు ఆకాశగంగ లేక “పాలమిన్నేరు”
అని యందురు. ఈ పాలమిన్నేటిని గూర్చినగాథలేమైనగల
వేమో విచారితము.

దేవయాన మొకప్పుడు వసంతవిషువత్ వద్ద ప్రారంభమయ్యె
నని యిదివరలో వివరించియుంటిమి. విషువత్ మృగశీర్షలో
నికివచ్చిన్నాడు, యీ దేవ పితృయానములకు సంబంధించిన
గాథలనన్నిటిని తీసికొనివచ్చి యీ నక్షత్ర సమూహమున
కంటగట్టిరి. తదుపరి యీగాథలనే యనేకవిధములుగ పెంచిరి.
ఈరీతిని విచారింపగ, విషువనులు దేవ పితృలోకముల రెండికి
ముధ్యనున్న సరిహద్దులుగ గ్రహింపబడినవి. ఆకారణముచేతనే

విషువతులు దేవలోకమునకు ,, ద్వారములు ,, గ భోవింపబడినవి. ఈ ద్వారములు కుక్కలచే కాపాడబడుచుండెను. ఋ I, 48, 15లో ,, ఉషస్సుదేవలోక ద్వారములను వెలిగించుచున్నద ,, ను వర్ణనగలదు. ఋ I, 13, 6; II, 3, 5 లలో కూడ యీ ద్వారములను గూర్చిన ప్రశంసగలదు. వాజసనేయ సంహితలోకూడ యిట్టి ప్రసంగమేగలదు. యజ్ఞవేదిక నమర్చుటలోకూడ యీ ద్వారము లీగోళమును రెండు నమభాగములుగ విభజించుచున్నట్లు యేర్పాటుచేయబడినది. గ్రీకుపురాణములలోకూడ యిట్టి వర్ణనలేగలవు.

పాఠశ్రీకుల ప్రాచీనగ్రంథములుకూడ యిట్లే వర్ణించినవి. ఈవిషువత్ అనునది దేవలోకమునకు ద్వారమనియేగాకుండ, యిదియొక “వంతెన” యనికూడ చెప్పబడియున్నది. దీనికి “చిన్ వత్ వంతెన” అని పాఠశ్రీగ్రంథములలో పేరుపెట్టిరి. ఇది దేవపితృలోకముల రెంటిని కలుపునట. ఈవంతెనను కుక్కలు కాపలాకాయుచుండునట. ఈకుక్కలసహాయముతోడనే చనిపోయిన మనుష్యులయొక్క ఆత్మలు యీవంతెనను దాటి పితృలోకమునకు పోవునట. దీనికిని హిందూగాధలకును సామ్యముగలదు. నరకద్వారమువద్ద మూడుతలల కుక్కయుండుననియు, యమలోకమునకు పోవుత్రోవలో నాలుగుకండ్లుగల యమునికుక్కలుండుననియు ఋX, 14, 10 లో వర్ణింపబడియున్నది. దీనిలోని భావమేమి? విషువత్ ఒకప్పుడు మృగశీర్ష లోనుండెనని తలచినచో దీనికి చక్కని సమాధానము కుదురును. విషువత్ అనునది దేవయమలోకముల మధ్య

నున్న భారము. “శ్వేత్”, ప్రశ్న”-అనునక్షత్రములు లేం
డును యాభారమును గానాడుచున్న కుక్కలు (ఈ రెండింటిమధ్య
నుప్రవహించుచున్న పాలమిన్నే గే వైతరణీనది) ఈనదిమీద
నున్న పంతెననేపారశీకులు “చివత్” పంతెనయం
దురు. ఈ పంతెన “దేవపితృలోకములమధ్య ప్రవహించు
చున్ననది మీదకట్టబడియున్నద”ని గియర్ పండితుడువర్ణిం
చెను. యమలోకమునకుచేరకముందు ఆత్మలన్నియు “వైతర
ణీ” నదినిగాటవలసియుండునని మనపురాణములో గలదు. గ్రీ
కులలో కూడ నట్టిప్రశంసయేగలదు. ఈ వైతరణీఅనగనేమి?
పైనుదహరింపబడిన “పాలమిన్నే గే”. ఇదేదేవపితృలోకములమ
ధ్యనున్నది. దీనికే తదుపరి “స్వర్గనది” అనేపేరువచ్చినది. ఈ
నదిలో నొక “నౌక” గలదనియు యీనదికి రెండువైపులను
కుక్కలు కాపలాకాయుచున్నవనియు గ్రీకులువర్ణించిరి. ఈ
నొకను ముఖపటములో చూడవగును. ఋషి, 68, 10, లో ఈ
నొకనుగూర్చిన ప్రశంసగలదు. ‘దేవలోకమునకు చేరుటకై
మంచిచుక్కానిగల దేవనావలో (దైవీంనావం) పోవలెను,,
అని యిచ్చట వర్ణింపబడెను. ఈవిధముగ జూచిషచో వైత
రణీలో నొకనావ యున్నదనియు, యీనదికి రెండుప్రక్కల
కుక్కలు కాపలాయున్నవనియు మనగ్రంథములలోకూడ
గలదు. హిందూ, పారశీక, గ్రీకుగాథలనుబట్టి, మనకు ఆకాశ
మందు ప్రత్యక్షముగ గాన్పించు తెల్లనిపట్టియే వైతరణీయ
నియు, అదలి నక్షత్రములే నావయనియు, దాని కిరుప్రక్క
లనున్న నక్షత్రగణములే యనుచుకుక్కలనియు, యిచ్చట

విషువన్ ఉండుటచే యీనది దేవ యమలోకములమధ్య నున్నదనియు, మనపూర్వులు తమపురాణగాధలను తీసికొనివచ్చి తమకాకాశమందు ప్రత్యక్షముగ గాన్పించు తారాగణములతో పోల్చిరనియు సిద్ధించుచున్నది. దీనిపై నింకను వన్నెలు చిన్నెలు గలవు.

వసంత, గీష్మ, వర్షర్తువులు దేవయానమని శతపథబ్రాహ్మణముII, 1, 3, 1, లోనున్నది. “కుక్కతో సంవత్సరారంభమయ్యె” నని ఋI, 1:1, 13, లోనున్నది. దీనినిబట్టి విషువత్ ఒకప్పుడు మృగశీర్షలోనుండెనని సిద్ధించుచున్నది.

ఋగ్వేదమందలి కుక్కలకును పారశీగ్రంథములోని కుక్కలకును చాలవరకు పోలికగలదు. “వెండిడాడ్” అను పారశీగ్రంథములో యీ కుక్కలను ‘పెషుపన’ అనివర్ణించిరి.—అనగ, ,,యమలోకమునకు పోవుత్రోవనుకాపాడుచుండు” అని అర్థము. ఈ కుక్కలనే ‘చతృచప్ మె’ అని పారశీగ్రంథములోను ,,చతుర్—అక్ష,, అని ఋగ్వేదములోను (X, 14, 11) వర్ణించిరి. ఈ రెండుపదములును సమానార్థకములే (అనగ ,,నాలుగుకండ్లుగల,, అని అర్థము. కాని, వీనిరంగుమాత్రము భిన్నముగ వర్ణింపబడినది. పారశీగ్రంథములు వీనిని పసుపుపచ్చరంగుగల కుక్కలనివర్ణించినవి. కాని, యమునికుక్కలకు ,,శబలౌ,, (పొడలుగల) అనువిశేషణమును ప్రయోగించిరి. ఈభేదమంతగ గమనింపదగినదికాదు. అయినను, సూర్యుని మృగములు హరీత, (పసుపు) వర్ణములు గలవని ఋX, 80, 3

లో వర్ణనగలదు. ఈ కుక్కలును, మృగమును ఒకచోటనుండుటచే ఒకదానిరంగు మఱియొకదానికి చెప్పియుండవచ్చును. “మృగ,, మనగ మృగశీర్షలోనున్నమృగమని అర్థము చేసికొన్నచో. పారశీవర్ణనమునకును దీనికిని విశేషభేదముండదు. అదిగాక, యనుని వద్ద దూతకృత్య మొనర్చు కుక్కలు శ్యామ,, శబల,, వర్ణములుగలవనిఅ ధర్వవేదముVIII, 1.9లో వర్ణనగలదు. ఈవర్ణనము పారశీవర్ణనమునకు సరిపోవుచున్నది. ఈరీతిగపోల్చి చూచినచో, పారశీగ్రంథములలోని కుక్కలును ఋగ్వేదమందలి కుక్కలును ఒకటేనని తేలుచున్నది.

ఋగ్వేదములో వర్ణింపబడిన “సారమ,, యనునది యీ కుక్కయే కావచ్చునని మన మూహింపవచ్చును. ఈయూహను బలపరుచుట కొనచిన్నకథ గలదు. ఇంద్రుడు తనయావులను (వెలుతురును) వెదకుటకై “సారమ,,ను (కుక్కను)పంపెనట: కాని, యాయావుల నెత్తుకొనిపోయిన వృతృడు యీ సారమ, కు పాలుపోసి (లంచమిచ్చి) పంపివేసెనట. అంతట సారమ, మరలివచ్చి తనకెచ్చటను ఆవులు కనిపించలేదని యింద్రునితో అబద్ధ మాడెనట. అంతట యింద్రుడు సారమ,ను తన్నెనట. తన్నగనే సారమ, పాలను వెడలగ్రక్కెనట. అదిగాక, ఋIV, 57, 5 లో “శునాశీరు,, లను గురించి యొకప్రార్థన గలదు. మీరు జీవలోకములో చేయు పాలను మాభూమిమీదకు వర్షింపజేయుడని యొకప్రార్థన.

గలదు, ఈపాలు యేమైయుండవచ్చును ఇవి పాలమిన్నేటి,
లోని పాలైయుండవలెను. ఈసారవ, సునాశీర యనునవి
యీయేటిదరిని కాపలాయున్న కుక్కలైయుండవలెను. ఈ
యంశమునే మాక్సిముల్లరు పండితుడుకూడ బలపరుచు
చున్నాడు. „శువాశీరా,, అనుపదమునుండి „శేర్య,, యను
పదము పుట్టియుండవచ్చుననియు, దానినుండి „సిరియస్
(Sirius) అనుపదము పుట్టియుండవచ్చుననియు, ఆత
దూహించెను. „శ్వే,, అనునక్షత్రమునకే „సిరియస్,,
అని యింగ్లీషుపేరు. కనుక యీపోలిక సరిగనే యున్నది.
అదిగాక, శతపథబ్రాహ్మణము II, 1,2,9 లో మృగశీర్షను
గురించి ప్రశంసించుచు, రుద్రునిచే పొడువబడిన ప్రజాపతి
శరీరమునకు „వాస్తు,, అనిపేరుపెట్టిరి. ఈవాస్తును కాపాడుట
కై „వాస్తావృతి,, కుక్కరూపమును ధరించెనట. ఈకుక్కకు
ఋVII, 55,2-లో „సారమేయ,, యను నామముగలదు,
ఈసారమేయము యెర్రగను, ప్రకాశమానముగను గలదట.
దీనికోరలు మిక్కిలి తీక్షణమైనకాంతులతో మెరయుచున్న
వట. ఈవర్ణనము „శ్వే,, నక్షత్రవర్ణనతో సరాసరి సరిపో
వుచున్నది. ఆకాశమందలి నక్షత్రములలోనికెల్ల యీ „శ్వే,,
నక్షత్రము మిక్కిలి ప్రకాశమానమైనది. దీనికంటె ప్రకాశ
మానమైన నక్షత్ర మింకొకటిలేదు. వాస్తావృతికుక్క రూప
ముతోవచ్చి ప్రజాపతిశరీరమును కాపాడుచున్నాడను వర్ణన
మెంతయు సమంజసముగనున్నది. ఇది మనసిద్ధాంతమును
బలపరుచుచున్నది.

వీనియన్ని టికంటెను యింకను బలవత్తరమైన ప్రమాణములుగలవు. ఋI, 161, 13లో “సంవత్సరాంతమందు శ్వానమువచ్చి ఋభువులను (ఋతువులకధిష్ఠానదేవతలను) మేల్కొల్పెను,, అనియున్నది. దీనికర్థమేమి? “శ్వాన,, మనగ :గాలి, యని శాయనాచార్యుల వార్థము జెప్పిరికాని, యదితప్పు ఋI, 105, 11—నుగూర్చి శాయనులవారుచేసినవ్యాఖ్య సరిగనున్నది. అచ్చటనేమున్నదనగ:—“యమలోకజలములను దాటివచ్చి శ్వానము తూర్పుదిక్కున గన్పట్టెనట! వెంటనే ఆ శ్వానము సూర్యకిరణములలో మునిగిపోయెనట—దీనిభావము స్పష్టమగుచు నేయున్నది. అనగ, పితృయానము పూర్తికాగ నేవసంతవిషువత్ వద్ద శ్వానము—“శ్వేత్,, నక్షత్రము—గన్పట్టెననుట స్పష్టము.

ఋగ్వేదములో వర్ణింపబడిన కుక్కలు ఎరుపు, నలుపు, వగైరా రంగులు గలవిగను ప్రకాశమానమైనవిగను, నాల్గు కండ్లుగలవిగను, యమలోకమును యమలోకమార్గముచు కాపాడుచున్నవిగను, పాలను వెడలగ్రక్కుచున్నవిగను, పాలను చేయుచున్నవిగను, సంవత్సరమును ఉపక్రమించు(ప్రారంభించు)చున్నవిగను, గన్పట్టుచున్నవి. దీనినిబట్టి గ్రీకు, హిందూ, పార్శి, గ్రంథములలో నర్చితమైన కుక్కలన్నియు ఒకటేనని అర్థమగుచున్నది. అనగ, ఆకాలమున,—యీ జాతులన్నియు ఒకచోటనే కాపురమున్నప్పుడు—శ్వాననక్షత్రము (Dog-Star) వద్ద విషువత్ ఉండగ, నూతనసంవత్సరాదియు, దేవయానముచు ప్రారంభమయ్యెడివని మొత్తముమీద సారాంశము.

అయితే, యీ కుక్కలకు నాల్గు కండ్లెక్కడనుండివచ్చినవి? “పాలమిన్నేటి” దరిచున్న నాల్గు నక్షత్రములే “శ్వేత్” నక్షత్రము. ఈనాల్గునక్షత్రములను నాల్గుకండ్లుగ పోల్చిరి. ఈ ఈనాల్గుకండ్లును తలమీదనే యుండనక్కరలేదు. (ఇంద్రుని కండ్లు శరీరమునందంతటను వ్యాపించినట్లే) యీ కుక్కలకండ్లుకూడ శరీరమందంతటను వ్యాపించియున్నవన్నచో దోషమేమి? ఈకుక్క “నీటిలోనుండి పుట్టినదనియు, దీనిగృహము ఆకాశమందున్నదనియు, ఇది తనకాంతిచే నలుదిక్కులను వెలింగించుచున్నదనియు అధర్వవేదము VI, 80, 3 ను బట్టి గ్రహింపవచ్చును.

సూర్యునితోకూడ యీ శ్వానముదయించుచున్నప్పుడు వసంతోదయమయ్యెను. వసంతర్తువు మిక్కిలి ఆనందసంధాయకముగ నుండును. ప్రకృతికాంత నవనవారుణకాంతులతో శోభిల్లుచుండును. సాత్త్విక తేజోనిధియైన విష్ణుమూర్తియందు విశిష్టమైయున్న అనంతకల్యాణ గుణములనుదాల్చి వసంతుడా కాలమున ప్రకృతికాంతతో జగన్మోహనాకారముగ క్రేడ సల్పుచుండును.

మరియు, యీ శ్వానము దేవమానాతరమందు—అనగ, సూర్యుడు శరద్విషువక్ వద్దనున్నప్పుడు— సూర్యాస్తమయము కాగనే తూర్పునగన్నట్టును. సూర్యాస్తమానమందు తూర్పుదిక్కున శ్వానముదయించినప్పుడది వర్షాంతమునుదెలుపును. ఆకారణముచేతనే, యీ శ్వాననక్షత్రమునకు “వర్ష—శత్రు

త్రము,, అనికూడ పేరువచ్చియుండును. వర్ణాంతమైనను అప్పటి కింకను మేఘములుండియుండవచ్చును. ఉరుములు, మెరుపులతో ఆకాశము భయంకరముగ గన్పట్టియుండవచ్చును. ఈరీతిని శ్వాననక్షత్ర మొకప్పుడు సాత్త్వికగుణప్రధానమైన వనంత మును, మరియొకప్పుడు భయంకరరూపమైన వర్షర్తువు నూ చించెను.

యమలోకద్వారమువద్ద „కెర్ బెరోన్”-„ఆర్థ్రోన్”- అను రెండుకుక్కలు గలవని గ్రీకుగాథలలో గలదు. „కెర్ బెరోన్,, అనగ „శాశ్వర,, అనియు, „ఆర్థ్రోన్,, అనగ „వృత్ర,, అనియుశబ్దశాస్త్రజ్ఞులు నిర్ణయించిరి. అయితే, వృత్రు డీయమద్వారముకడ నేలయుండవలెను? ఈ„ఆర్థ్రోన్,,-(వృత్రుడు)- „హెరాక్లిస్,, చేత చంపబడెనట. దీనిభావ మేమి? ఇంద్రశత్రువునకు వృత్రుడనియు, నముచియనియు ననేక పేర్లుగలవు. ఈవృత్రుడు మృగరూపమునుధరించి పోరా డెనని ఋగ్వేదములో పలుతావులందు గలదు. ఇంద్రు డీ మృగరూపధారియైన వృత్రుని తలనరికెను. అయితే, దుద్రుడు మృగరూపధారియైన ప్రజాపతి తల నరికెనని పైన చెప్పితిమి. ఈరెండుతలలును (మృగశీర్షములును) ఒక్కటేనా? ఇంద్రు డు నముచితలను యెచ్చటనో దూరప్రదేశములో (పరా వతి) నరికెనట; ఎచ్చటనో తెలియదు. కాని, యింద్రుడు నముచితలను నరుకుటచే దేవయానమాగ్ధము ఖాళీయయ్యె నని ఋగ్వేదము, 73,7 లో గలదు. అనగ, యింద్రుడు నముచి తలను దేవయానద్వారమువద్ద నరికెననిస్పష్టమగుచున్నది. వా

జననీయసంహిత 10-14 మాడ దీనిని బలపరుచుచున్నది. ఈయజ్ఞములో పురోహితుడొకలోహపుముక్కను పులితోలు తోకప్పి యజమానునిచుట్టుత్రిప్పి, వసంతము మొదలు శిశిరమవరకు ఋతుపులపేర్లన్నియుచదివి, తుదకు—“ఇదిగో, నముచితల పారవేయబడినది,, అనిచెప్పి, దానిని దూరముగ పారవేయునట. అనగ, నముచితల సంవత్సరాంతమందు (శిశిరాంతమందు)— పితృయానాంతమందు— దేవయానద్వారము వద్ద నరికివేయబడినదని భావార్థము. దీనినిబట్టి “ఆర్ థోన్,,— (వృత్ర)— యమద్వారమువద్ద యేలనుండెనో, దానిని “హెరాక్లిస్,, యెట్లుచంపెనో స్పష్టమగుచున్నది. దీనినిబట్టి చూడగ, ఒకనక్షత్రగణమునే కొందరు ఋషులు ప్రజాపతితలతోడను, కొందరు వృత్రునితలతోడను పోల్చిరి. అనేకఋషులనేకరీతులుగ తమగాధలనెల్ల తీసికొనివచ్చి తమయిష్టము వచ్చినట్లు యానక్షత్రముల కంటగట్టుచుండిరనుట స్పష్టము.

గ్రీకు గ్రంథములలో వర్ణింపబడిన “ ఆర్ థోన్ ”—అను మొదటి కుక్కనుగూర్చి చెప్పితిమి. ఇక రెండవ కుక్క పేరు “ కెర్ బెరోన్ ” దీనిని మృగశీర్షలోనున్న మూడు నక్షత్రములతో (ఇకావకానక్షత్రములతో) పోల్చవచ్చును. దీనికే మూడు తలల కుక్కయని గ్రీకు గ్రంథములలోగలదు. దీనిని “ ఇకావకా ” తో—అనగ, “ క్రెశీర్షా ” అని ఋ X, 99, 6 లో వర్ణింపబడినదానితో—పోల్చవచ్చును. ఇంద్రుడు మూడు తలలును, ఆరు కండ్లును గలిగినట్టి రాక్షసిని చంపెనని X, 99, 6 లో గలదు. వృత్రాసురుని (ఆర్ థోన్) తలను

గ్రీకులు కుక్కగ పోల్చిరి. హిందువులు మృగముగ పోల్చిరి. అరీతినే , “ఇన్-వకా” నక్షత్రములను గ్రీకులు “ మూడు తలలకుక్క ” గ (కెర్ బెరోస్) — పోల్చిరి. హిందువులు “ త్రిశీర్షా ” అను రాక్షసిగ పోల్చిరి. ఈ రెంటిని చంపిన వానికి , హెరాక్లిస్ , అని గ్రీకులు పేరుపెట్టిరి; దీనికే హిందువులు , ఇంద్రుడ , ని పేరుపెట్టిరి. మృగశిరానక్షత్రములును శ్విననక్షత్రములును బహు సమీపమందుండుటచే వానిలో వానికే కొందరు మృగమనియు, కొందరు కుక్కయనియు, అనేకు లనేకరీతులుగ. పేర్లు పెట్టియుందురు. కనుక, యీపోలికలను దూరముగనుంచి మొత్తముమీద భావార్థమును గ్రహించుచు యే మనకర్తవ్యము.

ఈ పురాణగాథలింకను పూర్తిగాలేదు. ఇంద్రుడును నముచియు నొక ఒడంబడిక చేసికొనిరట—, రాత్రి పగలుగాని సమయమందునను, తడిపొడిగాని ఆయుధముతోడను , యింద్రుడు నముచిని చంపవలెనట. ఈ ఒడంబడిక్ తండ్య బ్రాహ్మణము XII, 6, 8-లో నున్నది. ఇంద్రుడు తుదకు నముచిని అప్రకారమే చంపెనట. రాత్రిపగలు—దేవతలకు రాత్రి పగలు కానిసమయమందు, అనగ దేవపితృయానముల సంధికాలములో ఇంద్రుడు నముచిని చంపెను. అనగ, సంవత్సరారంభమందు దేవయాన ద్వారమువద్ద చంపెనని పైనవివరించితిమి. ఇక తడిపొడిగాని ఆయుధ మేది? నీటిపై నురుగు. ఋ VIII, 14, 13లో యింద్రుడు నముచి తలను నీటి నురుగుతో ధరికెననివర్ణింపబడియున్నది. ఈనురుగు యెక్కడిది?

దీనిభావమేమి? ఇంద్రుడు నముచిని దేవయాన ద్వారమువద్ద
చంపెను. అచ్చటనే పాలమిన్నేరుగలదు. కనుక, యీనుయిగు
అయేటిగోనిదే. ఆకాశమునంత నొకసముద్రముగను, నక్షత్ర
గణములు సందలి నురుగుగను కవులు వర్ణింతురు. మహిమ్న
స్తోత్రములలో రుద్రుని స్వరూపమిట్లు బహుమనోహరముగ
వర్ణింపబడినది.

[నేదం నభోమండల మంబురాశిరై తాశ్చతా రా నవ
ఫేనభంగా । వియద్వాప్తీతా రాగణగుణిత ఫేనోగమరుచి ।
ప్రవాహోవాగాయః పృషతలఘు దృష్టశిరసితే । జగ
ద్వీపాకారంజలధివలయంతేన కృత । మిత్యనేనైవోనేయం
ధృతమహిమదివ్యం తవ వపుః॥

[ప్రజానాథంనాథ ప్రసభమభికంస్వాం దృహితరం । గతం
రోహిద్భూతాం రిరమైషు మృష్యస్యవపుషా । ధనుష్పా
ణోర్యాతం దివమపిసపన్నీకృతమముమ్ । ససంతం తేఽ
ద్యాపిత్యాజాతిన మృగవ్యాధరసభసః॥]

ఇది జటాజూటమందు గంగను ధరించిన - శివునివర్ణనము.
రుద్రుని తలమీదనున్న గంగాప్రవాహములోని నురుగులు
ఆకాశములోనున్న నక్షత్రములచే మరింతశోభాయమానముగ
ప్రకాశించుచున్నవి.

ఈశ్లోకముందు రుద్రుడు ప్రజాపతితలను నరుకుటకూడ
వర్ణింపబడినది. ఈకథయంతయు ఆకాశమందు వర్ణితమై
యున్నదని యీకవి చెప్పుచున్నాడు. కారతరూపధారియైన

రుద్రుని (మృగవ్యాధనక్షత్రము) మీదుగ ప్రవహించుచున్న పాలమిన్నేటిచే యీకథ న్యక్తమగుచున్నది.

మహిమ్న స్తోత్రకారులకే పాలమిన్నేటిలో నురుగులు గాన్పించినప్పుడు వేదకాలమునాటి ఋషీశ్వరులకు గన్పించుటలో నాశ్చర్యమేమి? పార్శ్వగంధములలోకూడ నిట్టిగాఢయే గలదు. కనుక, ఒకప్పుడు మృగశీర్షనక్షత్రమువద్ద విషువ నుండెనని యూహించినచో యీ నముచివృత్తాంతమును బహు సమంజసముగ అర్థము చేసికొనవచ్చును. ఇంకొకవిధముగ నముచి వృత్తాంతమునకు భావార్థము కుదురదు.

కిరాతవేషధారియు, భయంకరరూపుడైన రుద్రుడు మృగరూపధారియైన ప్రజాపతివెంట బరుగెత్తెనను గాఢనెట్లు సమర్థింపవచ్చును. రుద్రుడు తనజటాజూటమందు గంగను ధరించెను. అతనికి రుద్రభూమియే ప్రియమైనవానస్థానము. రుద్రుడు కిరాతరూపధారి. ఈవర్ణనల నెట్లు సరిపుచ్చవచ్చును. ఆకాశమందు గన్పించుచున్న మృగవ్యాధనక్షత్రమే రుద్రుడు; మృగవ్యాధుడనగ కిరాతుడు. ఈనక్షత్రమునకు వైభాగమందు గాన్పించు తెల్లనీప్రవాహమే (పాలమిన్నేరే) రుద్రుని జటాజూటమందున్న గంగాప్రవాహము. ఈనక్షత్రము పితృయాన సమీపమందుండుటచే రుద్రుని ప్రేతభూమి నివాసమును దెలుపుచున్నది. ఈమృగ వ్యాధనక్షత్రమునకు ముందున్న మృగశిరానక్షత్రమే మృగరూపుడైన ప్రజాపతి; దీనికి ముందున్న రోహిణీనక్షత్రమే ప్రజాపతి కూతురైన రోహిణి.

ప్రజాపతి కామాతురుడై తన కుమార్తెయైన రోహిణిపెంట
బడుచుండగ, వెనుకనుండి కోపముతో రుద్రుడు కిరాతరూప
ధారియై పరుగెత్తుకొనుచువచ్చి తన బాణముతో మృగరూపు
డైన ప్రజాపతితలచు నరికెను.

మన సిద్ధాంతమును బలపరచుచు సంవత్సరారంభమును
సూచించు కథలీంకనుగలను. ‘వృత్రుని చంపినచోటనే,, సం
వత్సరము ‘సముద్రములోనుండి లేచివచ్చినద,, న బు X,
192, 2లో గలదు. ఈరీతిగనే వసంతవిషువత్ మృగశీర్షలో
నున్నప్పుడు మృగరూపుడైన ప్రజాపతి సంవత్సరము నుపక్ర
మించెనని చెప్పవచ్చును. రుద్రుడు ప్రజాపతిని చంపెను.
ప్రజాపతి=సంవత్సరము=యజ్ఞము=యివన్నియు సమానార్థక
ములే. రుద్రుడు యజ్ఞరూపధారియైన ప్రజాపతిని సంవత్స
రారంభమందుచంపెను. అందుచేతనే రుద్రునకు ‘యజ్ఞధ్వంసి,,
యను పేరువచ్చినది. రుద్రుడు దక్షాధ్వరధ్వంసియను పురాణ
గాధకలదు. మహాభారతము; సాప్తిక పర్వము 18, 13-14లో
[తతఃసయజ్ఞం వివ్యాధరౌద్రేణహృదిపచిణ్ణా । అపకాంతస్త
తోయజ్ఞో మృగోభూత్వాసపావకః । సతుతేనైవ రూపేణది
వంప్రాత్య వ్యారాజత్ । అస్వీయమానో రుద్రేణ యుధ్విర
నమస్తలే॥—

‘రుద్రుడు తన బాణముతో యజ్ఞము (ప్రజాపతి) యొక్క
హృదయములో గ్రుచ్చెను. ఇట్లుపోవుచువదియజ్ఞము నిప్పులు
గ్రక్కుచు మృగరూపముతో ఆకాశమువరకెగసెను. ఈప

కారముగ రుద్రునిచే తరుమబడుచు యీ మృగము ఆకాశ మందు వెలుగుచున్నది” ఈకారణముచే రుద్రునకు “యజ్ఞ ధ్వంసి” యను పేరువచ్చినది.

కొన్ని చోట్ల ప్రజాపతియేయజ్ఞరూపమునుధరించితనంతట తానే దేవతలకు యజ్ఞార్థమై సమర్పించుకొనెనని వర్ణింపబడి యున్నది. [తండ్యబ్రాహ్మణము: VI1, 2, 1] అంతట దేవ తలు ప్రజాపతిని వారియుదయకాలమందుచంపి యజ్ఞమును చేసిరట. కనుక ప్రతివాగును సంవత్సరారంభమందు అశ్వ మేధము చేయవలెనని తె॥ బ్రా॥ 111, 9, 22 లో చెప్పిరి. ఈకథలయొక్క భావార్థము తెల్లమగుచునేయున్నది. అనగ, మృగశీర్షనద్ద సంవత్సరారంభమయ్యెనని తాత్పర్యము. ఇది కాలసూచకమైనకథ.

పార్శ్వ గ్రంథములో ‘తిస్త్రి’ అను నక్షత్రముగలదు. ‘తిస్త్రితేయా’ అను పారశీనెల మనమార్గశీర్షమాసముతో సరిపోవుచున్నది. కనుక, యీ ‘తిస్త్రి’ నక్షత్రముచు మన ‘ఇక్షావకా’లతో పోల్చవచ్చును. ఈపదము ‘త్రి-స్త్రి’ నుండి యుత్పన్నమైయుండవచ్చును. “త్రిస్త్రి” అనగమూడు నక్షత్రములని అర్థము. ఈమాటక్రమముగ. ‘తిస్త్రి, త్రిస్త్రితర్’ అనురూపాంతరములను పొందును. ‘తిస్త్రితర్ లేక ‘తీర్’ అనగ ‘భాణ’ మని పార్శ్వ అర్థము. రుద్రుని బాణములోమూడు నక్షత్రములున్నవని ఐతగేయ బ్రాహ్మణ ములోగలదు. కనుక యీవర్ణనము సరిపోవుచున్నవి.

కనుక పార్శ్వ భాషలోని 'కన్త్ర్య' అను పదమును, గ్రీకు భాషలోని 'కెర్ బెరోస్' అనుపదమును, సంస్కృతములోని 'త్రిశీర్షా' యను పదమును సమానార్థకములే. ఇవన్నియు మృగశీర్షలోని 'ఇ-వకా' సత్త్రములను తెల్పుచున్నవి. దీనికే రుద్రుని బాణమనియు, ఓరియానుని మొలపటకాయనియు అనేకవిధమైన గాథలుపుట్టినవి.

వసంతవిషువత్ మృగశీర్షలోనున్నదని చెప్పినచో, మన పురాణములలోని త్రిమూర్తుల గాథలను సరళముగ సమన్వయింపవచ్చును. విష్ణుమూర్తి తన సత్వగుణముచే అనందసంధాయకమగు పసంతర్తువు గల్పించుచున్నాడు. రుద్రుడు భీకరాకారమునుదాల్చి ఉరుములను మెరుపులను గల్పించుచున్నాడు. ప్రజాపతి నూతన సంవత్సరము నుపక్రమించుచున్నాడు. ఈత్రిమూర్తులును ఒకచోటనే కూడియున్నారు. ఇచ్చోటనేవిష్ణుమూర్తి వరాహమునుచంపెను. (ఋ I, 61, 7) ఇచ్చోటనే యింద్రుడు వృత్రాసురుని సంహరించెను. ఇచ్చోటనే రుద్రుడు మృగరూపుడైన ప్రజాపతిని వెంటనంపెను. ఇచ్చోటనే, దేవపితృలోకమును వేరుచేయు ఆకాశగంగా ప్రవాహము ప్రవహించుచున్నది. ఈనదిని (వైతరణిని) దాటియే యనులోకమునకు పోవలసియున్నది. ఈరీతిని చూచినచో త్రిమూర్తులును యీఒక్క తావుననే చేరియున్నారు. దీనినే తరువాతి కవులు వర్ణించినట్లు, త్రిశిరములుదాల్చిన దత్తాత్రేయుడును, ఆతనివెంట శ్వాన (కుక్క) సూపములధరించిన చతుర్వేదములును, ఇచ్చట మూర్తీభ

విచ్చినవని చెప్పవచ్చును. ఇకావకమలనబడు యీమూడు
నక్షత్రములే దత్తాత్రేయుని మూడుశిరములు; ఆ వెంటచున్న
శ్వాననక్షత్రమే చతుర్వేదములు. ఈగాధలన్నియు యింత
మనోహరముగ, ఒక్కచోటనే, కలిసియున్నతావు యీఖిగో
ళమందు మరియెచ్చటను కానరాదు.

మృగ శిల్ప

అ ర వ య థ్యా య ము

—♦ ఓరయః; అలెనిమొలపటకా ♦—

హిందూ, గ్రీకు, పారశీకులు మొట్టమొదట కలిసియున్నప్పుడే యీమృగశీర్షానక్షత్రమును పూర్తిగ గుర్తించిరని యీక్రింద జెప్పబోవు గాథలవలన మరింతస్పష్టముగాగలదు. ఈమూడు జాతులవారి గాథలును ఒక్కపోలికగలవే యగుటచే యీసిద్ధాంతము మరింత బలపడుచున్నది. ఒకప్పుడు వసంతవిషువత్ మృగశీర్షానక్షత్రములో నుండియుండిన నేగాని యీగాథలకు సరళమైన భావార్థము కుదురదు.

“అగ్రహాయణ” యనుపేరు పాణినికాలములోనుండెనని పైన వివరించితిమి. ఇదియొక నక్షత్రమునకు పేరుగనుండెను. పాణినికంటె పూర్వకాలమందుకూడ యీశబ్ద మీయర్థములో ప్రయోగింపబడియుండవలెనని మన మూహింపవచ్చును. అయినను, యిట్లుహించుట కాధారమేమైన గలదేమో విచారించుము. “హాయన” యను పదము ఋగ్వేదమందు గానరాకపోయినను అధర్వవేదమందును బ్రాహ్మణములందును యీపదము గాన్పించుచున్నది. “హాయన” యనుపదము “హా”= వెళ్లుట యను ధాతువుచుండియు, “అయన” శబ్దము “ఇ” లేక “ఐ,,= వెళ్ళుట యను ధాతువుచుండియు యుత్పన్నమైనవని పాణిని (VIII, 1, 48) చెప్పు

చున్నాడు. „హాయన,, శబ్దమునకు „కాలము,, లేక “వృహి” యనుధాన్యము అని రెండర్థములను పాణిని చెప్పుచున్నాడు. ఈశబ్దమునకు రెండర్థము లెట్లువచ్చినవో మన మింకోకరీతిగ వ్యుత్పత్త్యర్థమునుదీసివివరింపవచ్చును. హాయన శబ్దమును కాలవాచికములగు „అయన,, „అగ్రయన,, శబ్దములతోడను, వానినుండి యుత్పన్నమైన పాణ్డ్రా సక్రతువులతోడను పోల్చిచూడవచ్చును. ఎట్లనగ:-సంవత్సరమును దేవయానమనియు పితృయానమనియు రెండుసమభాగములుగ విభజించుట బహుప్రాచీనమైన యాచారమునుట కెంతమాత్రమును సందేహములేదు. ఇచ్చట „అయన,, శబ్దము కాలవాచికముగ నున్నది. దీనికి ముందు „హ,, కారమును చేర్చినచో „హాయన,, యనుపదము వచ్చును; ఇదియే తదుపరి „హాయన,, యనుపదముగ మారియుండవచ్చును. ఈరీతిగ, ఐ, లేక ఇ, అను ఒక్కఛాతువునుండియే „అయన,, „హాయన,, శబ్దముల్గు రెండును కాలవాచికములుగ సిద్ధించుచున్నవి. పాణినివలె రెండుఛాతువులను గ్రహింపవలసిన పనిలేదు. అయన, శబ్దము క్రమముగ „హాయన,, మైనప్పుడు, అగ్రయన, శబ్దముకూడ క్రమముగ „అగ్రహాయన,, మగును. ఈరెంటిలో అయన, శబ్దము అర్థ సంవత్సరమును హయినశబ్దముపూర్ణ సంవత్సరమును సూచించుటకు ప్రయోగింపబడి యుండవచ్చును.

అయన, శబ్దము మొట్టమొదట గమనమును అనగ సూర్యగమనమును సూచించెను. అటుపిమ్మట కాలవాచిక మా

రెను. దానినుండిఁజేసి “అగ్రయనేష్టు,, లను షాణ్మాసక్రతు
 వులు పుట్టినవి. ఈక్రతువులు సంవత్సరమునకు రెండుసార్లు
 —అయనారంభములందు—ఆచరింపబడుచుండెడివి. . అశ్వ
 లాయన శ్రౌతసూత్రములపై వ్యాఖ్యానముచేయుచు గార్గ్య
 నారాయణుడు అగ్రయన, శబ్దమున కిట్లు అర్థమువ్రాసెను.
 “అగ్ర+అయన,, అయన, అనగ తినుట, యని యర్థము
 చెప్పెను. అనగ, ఈక్రతువుచేసిన పిమ్మట భోజనముచేయ
 వలెనట. అనగ, క్రొత్తసంవత్సరపుపంటను తినుటకు ముందు
 యీక్రతువును చేయవలెనని భావము. “అగ్రయనేష్టు,,
 అనగ క్రొత్తపంటలనుగూర్చి చేయుక్రతువులని యిటీవల
 మనువుకూడవర్ణించియున్నాడు కాని, యీవ్యాఖ్యానములు
 యిటీవల—ఋతువులు మారినపిమ్మట— చేయబడినవి.
 ఇటీవలివారు సంవత్సరములో మూడుక్రతువులు చేయవలె
 ననిరి. వసంతర్తువులో “వృహి,, యను ధాన్యముతోడను.
 వర్షర్తువులో “శ్యామక్,, మను ధాన్యముతోడను క్రతువులు
 చేయవలెనని యిటీవలి వ్యాఖ్యాతలు రెంటిని మూడు క్రతు
 వులుగ మార్చిరి. వసంత, శరదృతువుల ప్రారంభములో—
 (ప్రాచీన దేవ పితృ యానారంభములో) యీఅగ్రయనేష్టు
 లను చేయవలెనని అశ్వలాయన సూత్రములలో గలదు.
 తై॥ సం॥ V, 1,7,3, లో కూడ “సంవత్సరములలో రెండుప
 ర్యాయములు ధాన్యమును వండవలె,, నని గలదు. దీనిని
 బట్టికూడ అగ్రయనేష్టులు అసలు రెండేగాని, మూడుకావని
 స్పష్టమగుచున్నది. ఈక్రతువులపేర్లుకూడ కాలసూచక

ముగనుండుటయేగాక, మనసిద్ధాంతమునకు చేయూతనొసంగుచున్నది. పాణిని కాలమందు అగ్రహాయణ, శబ్దము నక్షత్రనామముగ నున్నమాట నిజమేగాని దీనికి వేదమునందు కూడ నేమైన ఆధారముగలదా? పాణిన్యాయాచార్యుడు మృగశీర్ష నక్షత్రమునకు పెట్టిన “అగ్రహాయణ”, మనుషేరు తత్పూర్వమునుండియు పరంపరగ వచ్చుచున్న పేరే యైయుండవలెను. ఏలననగ, ప్రతిఅయనమును యేదోయొక నక్షత్రముతో ప్రారంభము కావలెను. కనుక మొదటి (లేక అగ్ర) అయనముతో ప్రారంభమగు నక్షత్రమునకు “అగ్రయన”, మనుషేరు క్రమేణవచ్చియుండవచ్చును. కనుక ‘అగ్రయన’ మనగ మొదటి లేక అగ్ర అయనముతో నుదయించు నక్షత్రము అనిపేరు. “అగ్రయన” శబ్దము మృగశీర్షనక్షత్రమును దెల్పుచున్నవను ప్రత్యక్షవాక్యము లేమియు వేదమునం దింతవరకును గానరాలేదు. ఇంతప్రత్యక్షవాక్యములు లేకపోయినను, తదితరప్రమాణములనుబట్టి యీభావమే నిష్పన్న మగుచున్నది.

ఉదాహరణ:— తై. సం. VI, 4, 11, 1లో—యజ్ఞవేదికపైకొన్ని పాత్రలనుపెట్టుదురు. వీనిలో మొదటిపాత్రకు “అగ్రయన” మనిపేరు అనగ, సంవత్సరమును, లేక అయనమును ప్రారంభించునక్షత్రమునకు అగ్రయనమనిపేరు, దీనిలోనిభావము సువ్యక్తమగుచునే యున్నది. కనుక, పూర్వకాలమున యజ్ఞయాగాదిక్రతువులకొరకై కూడ మృగశీర్షనక్షత్రమును “అగ్రయన”మని పిలుచుచుండెడివారనుట స్పష్టము. తదు

పరి 'అగ్రయనేష్టి'యొక్క మూలార్థము నశించిపోగనే ఈ నక్షత్రము పేరుకూడ వెనుకబడెను. అటుపిమ్మట, 'అగ్రయన' మనగ, ఆక్రతువులను చేయు మాసమునకే పేరయ్యెనుగాని మృగశీర్షనక్షత్రమునకు తరుచుగ ప్రయోగింపబడుచు రాలేదు. కనుక, ఆపేరు మరుపునకువచ్చెను.

ఆకాశమందింత మనోహరముగ గన్పట్టు యీ నక్షత్ర గణములపై యెందరెన్నివిధములుగ తమతమ పురాతనగాథలనెల్ల తీసికొనివచ్చి యంటగట్టిరో మనముక్రిందయథాయములో చూచియున్నాము. ఒకానొకడు కామాతుడుడై యొక స్త్రీవెంటపరుగెత్తుట; వానినిమరియొకడు వెనుకనుండి బాణముతో కొట్టుట; దానితో వానితల తెగుట; యివి— యీగాథలలోనెల్ల ప్రధానాంశములు. హిందూ, పారశీక, గ్రీకుగాథ లీరీతిగనున్నవి. అదిగాక, 'తేలుకుట్టుటచే ఓరయన్ చనిపోయె'నని గ్రీకులలో నొకకథగలదు. కాని యిది యిటీవల — మేషాదిరాసులు కల్పింపబడినపిమ్మట — పుట్టిన గాథయైయున్నది. దీనిఅర్థమేమనగ:— పశ్చిమమున మృగశీర్ష (ఓరయన్) అస్తమించుచున్నప్పుడు - తూర్పుదిక్కువ వృశ్చిక రాసి యుదయించుచుండును.

ఇక జర్మనుగాథలుకూడ మనసిద్ధాంతమునే బలపరుచుచున్నవి. సంవత్సరాదికిముందు ౧౨ రోజులు (ప్రాతసంవత్సరముముగిసి, క్రొత్తసంవత్సరమొక ౧౨ రోజులుకు రారాబోవుననగ) జర్మనీదేశములో, పల్లెటూళ్లలో పగటివేషములు వేయుదురట, ఇద్దరుమనుష్యులు ఒకడు జింక (మొగది)

వేషమును, మరియుకడు లేడి (అడవి) వేషమును వేసికొని
 వీధులవెంట బయలుదేరుదురట, ఒక దానినొకటి ప్రేమించు
 చున్నట్లుగ పాటలుపాడుదురట, ఈ రెండునిట్లు సల్లాపములా
 డుచుండగ వెనుకనుండి ఒక వేటగాడువచ్చి బాణముతో వీని
 నికొట్టునట, దీనిభావమేమి? అనగ 'జింక'తో — 'మృగశీర్ష'
 తో సంవత్సరము ప్రారంభమయ్యెనని దీని అంతరార్థము. ఈ
 కథకూడ మృగయాపుడైన ప్రజాపతిని రుద్రుడుచంపివ. కథ
 ను పోలియున్నది. ఇవి ప్రాచీనపరిస్థితులనుదెల్పు చిహ్న
 ముగనున్నది. ఇక యీ ౧౨ రోజులకర్థమేమి? ఇవి మన
 హిందువుల 'ద్వాదశాహమలే' క్రొత్తసంవత్సరము రాక
 ముచుపు — క్రొత్తసంవత్సరపు యజ్ఞమును ప్రారంభించుటకు
 ౧౨ రోజులు యజ్ఞోపక్రమణమునకై దీక్షితుడు కావలసి
 యుండునని పైన చెప్పితిమి. ఈ దినములు హిందువులకు చా
 లముఖ్యమైనవి. అదిగాక, సంవత్సరములో సౌరచాంద్రమా
 సములకుగల భేదము ౧౨ రోజులు. ఈ ౧౨ రోజులను అధి
 కముగ గలిపినగాని చాంద్రసంవత్సరము సౌరసంవత్సరము
 తో సరిపోదు. ఏనికే అధిక దినములని పేరు, ఏనిని ప్రతిసంవత్స
 రమును కలుపుకొనుచుండుటకంటె, మొత్తముగ పేరనిచ్చి
 ఒకపర్యాయమే "అధికమాసము"గ చాంద్రసంవత్సరమునకు
 కలుపుచున్నారు. ఏనినే పాశ్చాత్యదేశములలో "కుక్క—
 దినములు" (Dog Days) అనిచెప్పుదురు. అనగ, సంవత్స
 రాదిని సూచించుటకు శ్వాన (కుక్క) నక్షత్రముదయించిన
 ప్పుడు యీదినములకేపేరు వచ్చియుండును. ఈ భావమే

ఋగ్వేదములో కూడ గలదు. “శ్వానము (కుక్క) వచ్చి (ఋతువుల కధిష్ఠానదేవతలగు) ఋభువులను మేల్కొలిపెను,” (I, 161, 13,)

ఈరీతిగ, ఒక్కహిందువులగాధలేగాకుండ జర్మన్, గ్రీకు, పారశీక, గాధలు కూడ మనసిద్ధాంతమునకు బలమునిచ్చుచు చున్నవి. ఆర్యసంతతివారైన^{ధిప్} రందరును కలసి ఒకచోట నున్నప్పుడే యీ గాధలు పుట్టియుండవలెను. ఈ గాధలు పుట్టినపిమ్మటనే, యీజాతులన్నియు వేర్వేరు చీలిపోయి యుండవలెను.

ఆకాశమందు ఓరయా^{న్} అనువేటకాడు చేతితో నొకదండమును, సింహపుతోలును, ఖడ్గమును, మొలకొకదట్టిని (పటకాను) ధరించి కాన్పించుచున్నాడని గ్రీకు గాధలు చెప్పుచున్నవి. ఈవర్ణనము హిందువులలోను పారశీకులలోను కూడ గలదేమో విచారించిచూతము. మృగశీర్షానక్షత్రమునకు ‘సోమ’ దేవత యధిష్ఠానదేవతయని వేదవాఙ్మయమందుగలదు. సోమశబ్దమే పారశీకభాషలో ‘హోమా’ శబ్దమగుచున్నది. ‘హోమోమూషెట్’ అను పార్శ్వగ్రంథములో ౨౬వ శ్లోకము సర్వవిధములచేతను మనహిందువుల యజ్ఞోపవీతధారణమంత్రమును పోలియున్నది.

‘ప్రతే మజ్డో బరత్ (1) పార్వ నిమ్ (2) ఐవోఽంఘనెమ్ సైహాగ్ - పైసంఘెమ్ మైన్య (3) తస్ తెమ్ సంఘుహిమ్దై సమ్మజ్డయాన్ నిమ్॥’

(1) పార్వనిమ్ = పురస్తాత్ ; (2) ఐవోఽంఘనెమ్ (యజ్ఞోపవీతం) లేక ‘కుశ్మీ’ (3) మైన్య - తస్ తెమ్ = సహజమ్.

ఈపార్శ్వ శ్లోకమున క్థ మేమనగ:-భగవంతుడు, హోమకు ఒకదట్టిని లేక పటకానుయిత్తాను. ఇది అతనికి సహజమైనదియు, నక్షత్రములతో పొదుగబడినదియు, పుగాతనమైనదియునైయున్నది. ఈదట్టినే పారశీకులు 'కుస్తీ' యనెదరు. ఇదియొక పవిత్రమైనదారము. దీనిని 'పారశీకులు నడుము చుట్టునుధరింతురు. గ్రీకులువర్ణించిన ఓరియనుని 'పటకా'యే అనగ, మృగశీర్ష నెత్తిపై సరళరేఖగనుండు మూడునక్షత్రములే యీదట్టి (లేక కుస్తీ) యని తెలిసికొనవలెను. దీనినే భారతీయులు యజ్ఞోపవీతమనిరి.

మృగశీర్ష, కు ప్రజాపతి, యనిదేనవాజ్ఞయము చెప్పుచున్నది. ప్రజాపతి, యన్నను, యజ్ఞ, మన్నను సమానార్థకమే. ప్రజాపతియొక్క- అనగ యజ్ఞ, ముయొక్క-నడుము చుట్టునున్న వస్త్రమునకే యజ్ఞోపవీతమని పేరు. యజ్ఞముయొక్క ఉపవీతము యజ్ఞోపవీతము ఉపవీత మనగ వస్త్రము. ఈ వస్త్రమునే మనమిప్పుడు జన్నిదమునెదము. బ్రాహ్మణులు ధరించు జన్నిదము నిజముగ ప్రజాపతియొక్క వస్త్రము (ఉపవీతము) నుండియే యుత్పన్నమైనదని యీక్రింది చర్యవలన స్పష్టముగాగలదు.

యజ్ఞోపవీతమనగ=యజ్ఞ+ఉపవీత; దీనికి రెండు విధములుగ అర్థముచెప్పిరి. యజ్ఞ కర్మకొరకై ధరించు వస్త్రము, అనియు; లేక, యజ్ఞముయొక్క వస్త్రము, అనియు రెండర్థములుగలవు. ఈరెండవ అర్థమే యెక్కువగ సమంజసముగనున్నది. హోత్రులు, పరమాత్ముని యజ్ఞ, మని పిలుచు

చున్నారు; యాయజ్ఞముయొక్క ఉపవీతమే యజ్ఞోపవీతము, అని పారిజాతస్మృతిః [యజ్ఞాఖ్య పరమాత్మాయ ఉచ్యతేచై వహ్నోత్పత్తిః । ఉపవీతంయతోన్యేదం తస్మాద్య యజ్ఞోపవీతకమ్]—

యజ్ఞోపవీతధారణ మంత్రమున కర్థమేమి? నేచుసిన్ను యజ్ఞముయొక్క ఉపవీతముతో (అనగ వస్త్రముతో బంధించుచున్నాను., ఈ మంత్రములోని ప్రథమచరణమిట్లున్నది:- 'యజ్ఞోపవీతం పరమం పవిత్రం ప్రజాపతే ర్యస్సహజం పురస్తాత్.' ఈమంత్రము యిప్పుడున్న సంహితలలో నెచ్చటను గానరాదు. కాని, యిది బ్రహ్మోపనిషత్తులోగలదు. దీనినే జాధ్ధాయనులవారుకూడ చెప్పిరి. ఈ మంత్రమునకును పారశీకుల హోమయాష్టో, మంత్రమునకును సంపూర్ణమైన పోలికగలదు. ఈ వస్త్రమునకు, పురస్తాత్, అనియు, సహజంబనియు విశేషణములు ప్రయోగింపబడినవి. ఈ విశేషణములే పార్శ్వశ్లోకములోగూడనున్నవి. ఈ 'ఉపవీతము, ప్రజాపతికి పురాతనమైనదియు, సహజమైనదియునై యున్నది. [సహజమనగ-అన్నియవయవములతోపాటు నిదికూడ సహజముగ పుట్టుకతోడనే పుట్టినదట—ఉదాహరణము కర్ణుని సహజకవచకుండలములు]. ఈరెండు శ్లోకములకుగల యిట్టి సంపూర్ణమైన పోలికకు విశేషమైనగూఢార్థమున్నదనుటకు సందేహములేదు. దీనినే గ్రీకులు ఓకయాయని మొలపటకాయనిరి. ఆర్యసంకతులన్నియు నొకచోటకలిసియున్నప్పుడే యీభావములు అర్చ్యలలో ప్రబలియుండవలెను.

యజ్ఞోపవీతము పరమమైనది (అనగగొప్పది) పవిత్రమైనది, ఇది పూర్వకాలమందు (పురస్తాత్) ప్రజాపతితోకూడ సహజముగ (సహజం) పుట్టినది. ఉపవీత'శబ్దము 'వే(నేయుట) అనుధాతువుచుండి పుట్టినది. కనుక దీనికి "వస్త్రము" అని అర్థమేయగునుగాని "దారము" అని అర్థముకాజాలదు. మొట్టమొదట, అసలీయజ్ఞోపవీతమచునది నడుముచుట్టు బిగించికట్టిన వస్త్రముగనుండేనేగాని, యిప్పటిమా రిగ'యెడ మభుజముమీదినుండి ధరింపబడిన జన్నిదపుదారముగ లేదు. యజ్ఞోపవీతమనునది వస్త్రమేగాని దారముకాదు. తై||సం|| II, 5, 11, 1లో నివీత, ప్రాచీనాత, ఉపవీత - అనుమూడు యజ్ఞోపవీత ధారణావిధానములు వర్ణింపబడినవి. ఈ మూడు విధములును యజ్ఞోపవీతమునకు వర్తింపవనియు, యజ్ఞకర్మ చేయునప్పుడు ప్రతివారుధరింపవలసిన లేడిచర్మమునకుగాని, వస్త్రమునకుగాని వర్తించవలయుననియు మీమాంసకులు తలంచుచున్నారు. కనుక, పూర్వకాలమందు బ్రాహ్మణులు జంకచర్మమునో లేక వస్త్రమునో నడుమునకు ధరించుచుండిరేగాని యిప్పటివలె దారమును జన్నిదముగ ధరింపలేదని తెలియుచున్నది. సూత్రములలో వర్ణింపబడిన కర్మకాండ విధానముకూడ యీ యాహానుబలపరుచుచున్నది. "ఉపనయన" కర్మలో యీ దారముమాట తొచ్చుటను చెప్పబడలేదు. అశ్వలాయన గృహ్యసూత్రములు-, 19, 8-10-12 లో అజినం, మేఖల, దండము—యీ మూడే చెప్పబడినవిగాని దారరూపముగు జన్నిదమెచ్చుటను చెప్పబడలేదు. కాని

యీ కాలములో యీ దార మే ఉపసయనకర్మకు ప్రధానం గముగ గన్నట్టుచున్నది. అయినను, వస్త్రమును ధరించు ఆచారమును మాత్రము మనము పూర్తిగ వదిలివేయలేము. పితరులకు అహంకర్మ చేయవలసివచ్చినప్పుడు యీమామూలా జన్నిదమునకుతోడుగ ఒకగుడ్డముక్కచింపి జన్నిదముగ ధరింతుము. ఇది పైనవివరించిన ప్రాచీనాచారముయొక్క చిహ్నము. బ్రాహ్మణుడు ధరించవలసిన మూడుజన్నిదములలో నొకటిపైబట్టలేనప్పుడు ఉత్తరీయమునకు ప్రత్యామ్నాయమని దేవలుడు తలంచుచున్నాడు. [తృతీయ ముత్తరీయారం వస్త్రాభివేతదివ్యతే] ఇదియు పూర్వాచారమును సూచించు చిహ్నముగ నున్నది.

యజ్ఞోపవీతమనునది మొట్టమొదట వస్త్రముగ నుండెడిది. స్మృతికారుల కాలమునాటికది జన్నిద (దార) గూపమునకు వచ్చెను. దీనికి మూడుముళ్ళు కలవు.

పాశశీకులు తమ “కుస్తీ” ని నడుముచుట్టు ధరింతురు. ఇది గ్రీకుల ఓరయానునివర్ణనముతో సరిపోవుచున్నది. కాని బ్రాహ్మణులు యెడమభుజముమీదుగ ధరింతురు. దీనికి కారణమేమి? మానుషకర్మలన్నియు “నివీతి” గనే చేయవలెనని తై॥ సం॥ II, 5, 11, 1—లో గలదు; (ఉపవీతికాదు.) నివీతి, అనగ “మెడలో తావళమువలె వ్రేలాడునట్లు,, అని కొందరు వ్యాఖ్యానము చేసిరి. కాని, కుమారలభట్టుని ‘తాంత్రివార్తిక, (III, 4, 2) ను చూచినచో “నివీతి,, అనగ

“నడుముచుట్టుకట్టుట,, అని కూడ అర్థముకలదు. “నడుము నకు బిగించికట్టిననే యేపనినైన చేయుటకు మిక్కిలి అనుకూలముగ నుండున,, ని కుమారిలభట్టుకూడ వ్యాఖ్యానము చేసెను. బ్రహ్మసూత్రముల శాంకరభాష్యమునకు వ్యాఖ్య వ్రాయుచు ఆనందగిరి, గోవిందానందు లిరువురునుకూడ యీవిధముగనే చెప్పిరి. [నివీతం కేచిద్దవేణికాబంధం స్మరంతి । కేచిత్పుణ పరికరబంధం । తత్రగలవేణికాబంధో యుద్ధాదన్యత్రనప్రాప్నోతి పరికరబంధస్తు సర్వకర్మ స్వవ్యగ్రతాకరత్వా ప్రాప్తయతి॥]

కాత్యాయన:— పృష్ఠవంశేచ నాభ్యాంచ యధృతం దతేకటిం । తద్ధార్యముపవీతం శ్యాన్నాతిలంబనచోచ్ఛితం॥

దేవల:— స్తనాదూర్ధ్వమధోనాభే హనైవధార్యాంక దాచన॥

పూర్వ మొకప్పుడు బ్రాహ్మణులుకూడ—యిప్పటి పారశీలవలెనే— తమజన్నిదమును నడుముచుట్టు బిగించికట్టుకొనెడివారని స్పష్టమగుచున్నది. అనగ, యెప్పటి కేపనిచేయుటకైనను సదాసంసిద్ధముగ నుండునట్లు, తమజన్నిదమును నడుమునకు దట్టించి కట్టుకొనియుండెడివారని తాత్పర్యము. పారశీకులయొక్కయు, బ్రాహ్మణులయొక్కయుజన్నిదములు ఆకాశమందు వెలుగుచున్న ప్రజాపతియొక్క యజ్ఞోపవీతమును (లేక ఓరయానునియొక్క మొలపటకాను) సర్వ

విధముల పోలియున్నవి. అదియందు నకుమునకు వట్టించి కట్టుకొన్న వస్త్రము, క్రమేణ యేగీతిగ యిప్పటికి జన్నిద రూపముగ మారి, భుజమెక్కెనో యిట వివరించుట అనవు సరము.

ఓరయానునియొక్క వేషమింతటితో పూర్తికాలేదు. నకుమునకు పటకా, చేతిగో దండము, చర్మము—యీ మూడునుకూడ ఓరయానుని వేషములో చేరిక వే. ఉపనయనములో వటువునకు కూడ యీమూడును అవుసరమే. వటువునకుమునకు గడ్డితో చేసినత్రాడును—మేఖలను—గట్టుదురు. ఈమేఖలకు బొడ్డుపైన మూడుముళ్ళు వేయుదురు. ఈమేఖలయే ఓరయానుని మొలపటకా; ఈమూడుముళ్ళును యీపటకాలోనున్న మూడునక్షత్రములను సూచించును. [149 మేఖలాం త్రిరావర్త్యనాభిప్రదేశే గ్రంధిత్రయం కుర్యాత్ ||] అదిగాక, యీమేఖలకు ముళ్ళువేయునప్పుడు “నీవు సోమునియుడివి,,—(సోమస్యనీవిరసి)— అని చెప్పుచు వేయవలెనట. సోము జనగ మృగశీర్షనక్షత్రమున కధిష్ఠాన జేవతయని పైన చెప్పియే యుంటిమి, దీనినిబోలిన మంత్రమే పారశీకుల గ్రంథములలోకూడ కలదు. కనుక, యివి మృగశీర్షలో నున్న మూడు నక్షత్రములను సూచించుచున్నవనుట కెంతమాత్రమును సందేహములేదు.

ప్రతివటుడును ఉపనయన కాలమందు పాలాశదండమును ధరింపవలెను. ఓదరజమా! యాయజ్ఞము పూర్తయగునరకు

నీవు గట్టిగ నిలువబడి నన్ను పాపము నుండి రక్షింపుము [పాప సనీయ సంహిత] అను మంత్రమును చదువుచు యీ దండమును వటుడు ధరింపవలెను. ఇది కూడ యజ్ఞరూపుడైన ప్రజాపతి నే నూచించుచున్నదని చెప్పవచ్చును.

వటువు ధరింపవలసిన వస్తువలలో మూడవది జింకతోలు న్యాయప్రకారము వటువును పూర్తిగ జింకతోలుతో కప్పి వేయవలెను కాని వీనికి ప్రత్యామ్నాయముగ కొంచెము జింకతోలును జన్నిదమునకు కట్టుచున్నాము.

మేఖల, దండము, అజినము—యీ మూడును వటుని వేషములో ప్రధానాంశము ఈ వటుని వేషము ప్రజాపతి వేషముతో సర్వవిధముల సరిపోవుచున్నది. అట్లుండుట న్యాయమే ఏలననగ:—ప్రజాపతి బ్రాహ్మణులలో మొదటి బ్రాహ్మణుడు; కనుక బ్రాహ్మణుడు కాదలచిన ప్రతివాడును యీ ప్రజాపతి వేషమును ధరించవలెననుట బహుసమంజసముగ నున్నది. ప్రజాపతి మృగరూపమును ధరించెను, కనుక వటుడు కూడ శరీరమందంతటను మృగచర్మమును ధరించవలెను; ప్రజాపతి నడుమునకు దట్టిని కట్టుకొనెను; కనుక వటుడు కూడ నడుమునకు 'మేఖల' ను ధరించవలెను. ప్రజాపతి మొలదట్టిలో మూడు నక్షత్రములు గలవు; కనుక వటుని మేఖలలో కూడ మూడు ముళ్ళుండవలెను. ప్రజాపతి చేతిలో దండమున్నది; కనుక వటుడు కూడ (పాలాశ) దండమును ధరించవలెను. ఈవిధముగ, యీ రెండు వేషములును తూచినట్లు సరిపోవుచున్నవి.

ఓరయానుని వేషమునకును, వటుని వేషమునకును రెండు భేదములు మాత్రమున్నవి. ఓరయానుని చేతిలో ఖడ్గమున్నది. వటునిచేతిలో ఖడ్గములేదు. ఓరయానుడు సింహపుత్రోలు కప్పుకొనెను. కాని వటుడు జింకతోలుకప్పుకొనెను. మొదటిభేద మెట్లువచ్చెనో తెలియదు; కాని, రెండవభేదమును మాత్రము సమర్థింపవచ్చును. వటుడు మృగాజినమును ధరించవలెనుగదా; ఋగ్వేదములో “మృగ,, అనగ “సింహము,, లేక “జింక” అని శాయనాచార్యులవారు వ్యాఖ్యచేసిరి. కనుక, గ్రీకులు సింహపుత్రోలని అర్థముచేసికొనిరి; మనవారు జింకతోలని అర్థముచేసికొనిరి. ఈరీతిగ, అన్ని పోలికలును తూచినట్లు సరిపోవుచున్నవి.

మృగశీర్షానక్షత్రమును గుర్తించక పూర్వము మనయార్యులు వస్త్రములను ధరించుట యెరుగరని అర్థముకాదు. నిజస్థితి యేమనగా:— తాము ఆకాలమునాడు ధరించుచున్న వేషమునే ప్రజాపతికికూడ అంటగట్టిరని దీనిభావార్థము.

మనయెదుట యిన్నిప్రమాణములు గన్పట్టుచుండగ, మనసిద్ధాంతమున కెంతయో బలముచేకూరుచున్నది. గ్రీకులు, పారశీకులు, హిందువులు, జర్మనులు—మొదలగు ఆర్యసంతతులవారందరు ఒకప్పుడొక్కతావుననే యుండిరనియు, ఆకాలముననే యీగాధలన్నియు పుట్టినవనియు, తదనంతరమే వారందరు చీలిపోయి వివిధప్రాంతములకు పోయిరనియు దీనివలన సిద్ధించుచున్నది.

గ్రీకుల ఓరయాన్, నకును, భారతీయుల మృగశీర్ష, కును యిన్ని పోలికలున్నప్పుడు, యీ పేర్లు మాత్రమేల భిన్నముగ నుండవలెను? బహుశః ఓరయాన్, అను గ్రీకుశబ్దమును, అగ్రయన, అను సంస్కృతశబ్దమును ఒక్కమూల ధాతువునుండియే యుత్పన్నమైయుండుటకు చాల అవకాశములుగలవు. సంస్కృతములోని ఆ, కారము గ్రీకుభాషలో ఓ, కారముగను. ఇంతవరకు నిర్వివాదమే కనుక, అగ్రయన, అను సంస్కృతపదము గ్రీకుభాషలో ఓగ్రయన, అగును. అయితే గ, కారమెట్లుగా పించును? శబ్దాదియందు గ, కారములోపించునని వ్యాకరణవేత్తలు చెప్పుచున్నారు. కాని, శబ్దమధ్యమందు—ర, కారమునకు పూర్వమందు—గ, వర్ణములోపించునా లోపించదాయనునదే చర్చనీయాంశము. తదితరభాషలలో లోపించుననుట కనేక నిదర్శనములు గలవుగాని సంస్కృతగ్రీకుభాషలమధ్య లోపించునని ఖండితముగ చెప్పుటకు తగిననంతసామర్థ్యము నావద్దలేదు. గ, వర్ణము, య, వర్ణమై లోపించినను లోపించవచ్చును. అయినచు, దీనిని శబ్దశాస్త్రవేత్తలే నిర్ణయింతురుగాక ఇట్లు గ, వర్ణములోపించినచో ఓగ్రయన, నుండి ఓరయన్ అను పదములభించును.

మన ప్రధానసిద్ధాంతమంతయు కేవలము శబ్దసాదృశము మీదనే ఆధారపడియుండలేదుగనుక, దీనివిషయమై మన మంతగ చర్చింపననుసరములేదు. ఇంకకంటె మనకు బలవత్తు.

రక్షణ ప్రమాణములేగలవు. వాని నెల్లపైన వివరించియే యుంటిమి. వానికి తోడుగ యీశబ్దముల వ్యుత్పత్తికూడ సరి పోవునేమో చూడవలసినదని సూచించుచున్నాను. ఈపనిని శబ్దశాస్త్రవేత్తలు నెరవేర్చినచో మనసిద్ధాంతమునకు మరింత బలముకలుగును.

కనుక, పూర్వముకప్పుడు ఘట్టణపౌర్ణమినాడు హిమ సంక్రమణమువద్ద సంవత్సరము ప్రారంభమయ్యెనని చెప్పు తే॥ సం॥ వాక్యమును బలపరుచుచు సమస్త ఆర్యసంతతివారి ప్రాచీనగాథలును నిర్దుష్టమైన సాక్ష్యమునిచ్చుచున్నవి. ఇన్ని పురాణగాథలమీదను, పూర్వాచారములమీదను ఆధార పడియున్న సిద్ధాంతముయెల్లరకును అంగీకారమై యుండవలెను. ఈగాథలనన్నిటిని యంతకంటె యెక్కువ సరళముగను, సులభముగను, సమంజసముగను సమన్వయింపగల మిరియొక సిద్ధాంతము బయలు వెడలువరకు మనసిద్ధాంతమే నిలిచియుండవలెను.

కృత్తికలు ప్రథమనక్షత్రములని చెప్పువాక్యములు అతి ప్రాచీనములగు వేదములం దెచ్చటను గానరావని మాక్సి ముల్లరు పండితుడు ఆక్షేపించెను. నిజమే; మృగశీర్షానక్షత్ర ముప్రథమత్రమైయున్న కాలములో వెలువడిన ప్రాచీనవేదము లందు “కృత్తికానక్షత్రము ప్రథమనక్షత్రమ” ను వాక్య మెట్లుగన్పట్టగలదు? మాక్సిముల్లరుపండితుడు కృత్తికలతో డినేనిలువక, యింకను పైకిపోయి చూచియుండినచో యిట్టి

యాతే పణ చేసిడివాడుకాను. “శ్వాసము” (కుక్క) సంవత్సరాంతమందు ఋభువులను మేల్కొల్పిపెను” అను వాక్యమునకు అర్థము చెప్పుటలోకూడ మాక్సిముల్లరు మొదలగు పండితులు ఉక్కిరిబిక్కిరి కావలసిన అపుసరము లేకపోయెడిది.

మృగ శీర్ష

ఏ డ వ అ ధ్యా య ము

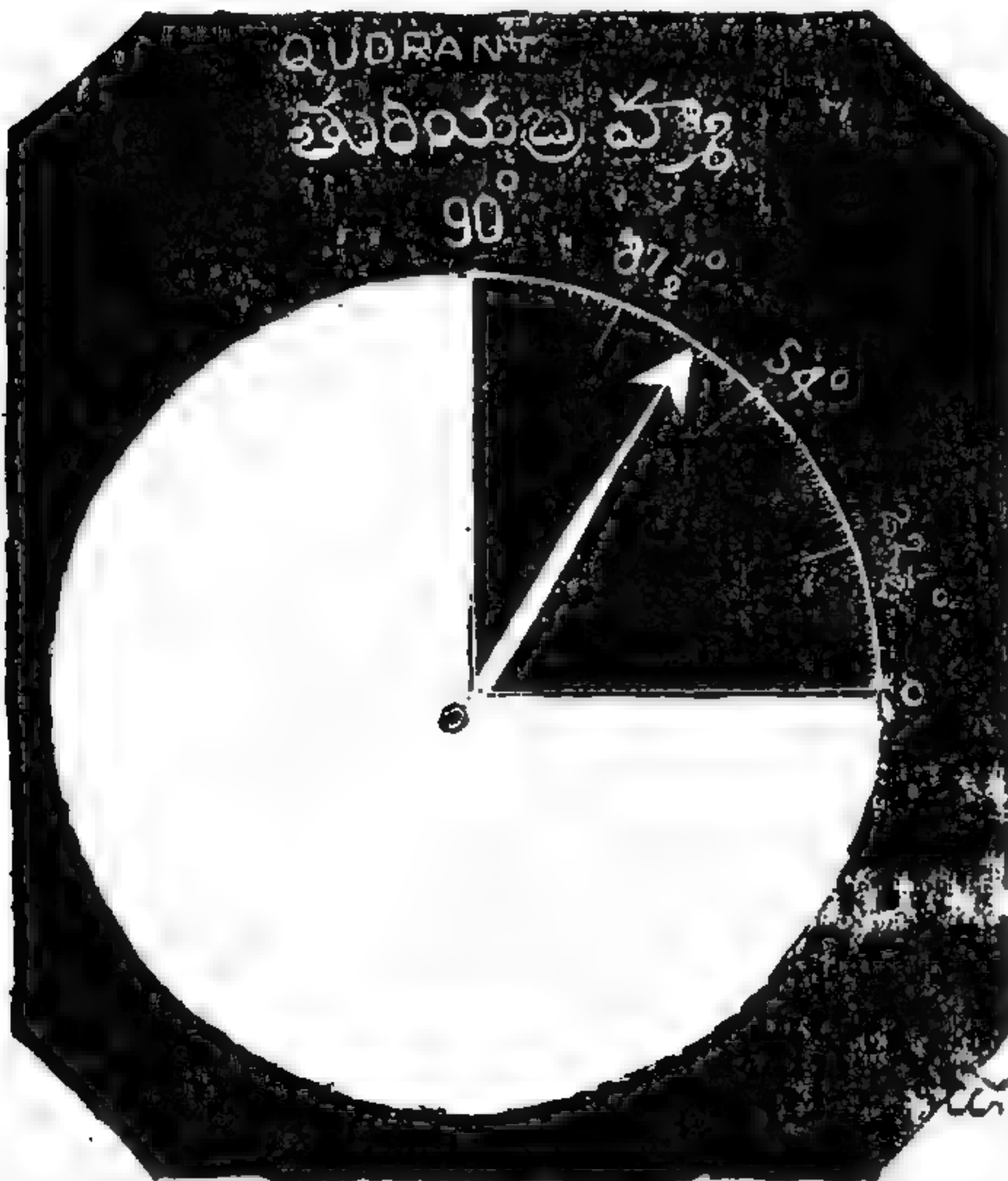
—♦ ఋతువులు: వృషాకపి ♦—

మనప్రాచీనపుటాద్యుల కెంతమాత్రమును ఖగోళశాస్త్రజ్ఞానము లేదని కొందరాక్షేపించుచున్నారు. ఇప్పుడున్నన్నియంత్రములు పూర్వము లేవన్నమాట నిజమే. కాని అంతమాత్రముచేత మనయాద్యులకు సూర్యచంద్రాదులును ఉష్ణస్పృను తప్ప యింక నేమియు తెలియనే తెలియవనుట గొప్ప పొరబాటు. నక్షత్రములు, అయనములు, మాసములు, సంవత్సరములు మొదలగుఖగోళశాస్త్రాంశములు తెలియనే తెలియవనుట అతిసాహసము. ఋగ్వేదమునందుకావలసినన్ని నక్షత్రముల పేర్లున్నవి. సూర్యచంద్రాదుల గమనముచేత ఋతువులు గలుగుచున్నవని ఋగ్వేదమందుగలదు. „సంవత్సర,, మను కాలమాసమును, దానియందలి దినముల సంఖ్యయు ఋగ్వేదమునాటికే మనయాద్యులు గుర్తించిరి. అయనములకూడ అప్పటికే గలవు. విషువనులవద్ద ప్రారంభమగు దేవపితృయానములను గూర్చిన ప్రశంస ఋగ్వేదమందు గలదని యిదివరకే వివరించియుంటిమి. ఋI, 25, 8 లో „అధికమాసము,, కూడ గలదు. సూర్యుడు ప్రయాణముచేయుటకై వసుణదేవుడు వెడలుపైనబాట నొకదాని

నేర్పరచెనని ఋI, 24,8 లో గలదు. ఈబాటలోనే ౨౭ నక్షత్రములు గలవు. ఈ ౨౭ నక్షత్రములును సూర్యునిబాటలోని 'మైలురాళ్లు', ని మాక్సిముల్లరు పండితుడు వర్ణించియున్నాడు. ఈబాటనే మన మిప్పుడు 'రాశిచక్ర' మనుచున్నాము. ఋ I, 41,4 లో వర్ణింపబడిన 'ఋత,' యను బాటకూడ యీరాశి చక్రమునే సూచించుచున్నది. ఖగోళమందు ప్రధానముగ గన్పట్టు జ్యోతిర్మార్గులన్నియు సాధారణముగ యీ బాటను తప్పిపోకుండ, యీబాటవెంటనే ప్రయాణముచేయుచుండుటచే యీబాటకు 'ఋత,' మనుపేరు సార్థకమయ్యెను. అన్ని జ్యోతిర్మార్గులకును యిదియే క్రమమైన (ఋత) మార్గము. ఇదిగాక, యీరాశిచక్రము ఖగోళమధ్య రేఖతోడను, భూగోళముయొక్క యిరుసుతోడను సమముగచుండక కొంచెము వంగియున్నదను నంశముచుగూడ ఋగ్వేదమునాటి యాద్యులెరుంగుదురని ఋI, 110,2—వలనను, ఋX, 86,—4 వలనను తెలియుచున్నది. ఇదిగాక, 'సప్తఋషు,' లన బరగు నక్షత్రకూటముకూడ వారికి తెలియును. ఋI, 24,9 లో— నుదహరింపబడిన 'శత—భిషక్', అనుపదమునుబట్టి శతభిషక్ లేక శతతార యను నక్షత్రగణముకూడ వారికెరుకయేయని తెలియుచున్నది.

ఋగ్వేదము గి వ మండలము ౪౦ వ ఋక్కులో అత్రమహర్షి మొదట సూర్యగ్రహణమును చూచెనని వర్ణింపబడియున్నది. ఈ సూర్యగ్రహణమునుగూర్చియే సాంఖ్య

యనము 24-31 లోను, తండ్రిబ్రాహ్మణము IV, 5, 2, 6, 14 లోను కూడ వర్ణనగలదు. ఈ సూర్యగ్రహణము శరద్విషువక్కు 31 దినములు ముందుగ వచ్చెనట. ఈ గ్రహణము పూర్వగ్రహణముట సూర్యుడు పూర్తి కప్పబడి పోవుటచే పగలే నక్షత్రములు కూడ గన్పట్టెనట. ఈ కారణముచేత నిదిలోకము నకంతను మహావిచిత్రముగ గన్పట్టియుండును. అతిమహర్షి యీ గ్రహణమును „తురీయబ్రహ్మ,, చే తెలిసికొనెనని ౩వ శ్లోకములో గలదు. „తురీయబ్రహ్మ,, యనన్దమేమి? అనగ, „తురీయ,, యను యంత్రసాధనముచే అతిమహర్షి దీనిని తెలిసికొనెనని అర్థముచేయవచ్చును, „తురీయ,, యనగ „వలయుములో నాల్గవభాగముగ నున్న యంత్రసాధనము,,

అని యిటీవలి జ్యోతిష్యగ్రంథములలో సిద్ధాంత శిరోమణి XI, 15లో-గలదు. „బ్రహ్మ” యనగ „సాధనము” అను అర్థమును శాయను లవారే ఋI, 2, 7 లో చేసి యుండిరి. ఇచుక తురీయబ్రహ్మ-యనగ „తురీయ యను యంత్ర

ముయొక్క సహాయముతో—అని అర్థము చెప్పవచ్చును. దీనిని బట్టి యిప్పుడున్న క్వాడ్రెంటు (Quadrant) అను యంత్రము అప్పుడును గలదని అర్థముకాదు. కేవల మిదే కాకపోయినను యిట్టిమాదిరిదే బహుసులభమైన యొకానొక సాధనము అప్పుడుకూడ నుండియుండవచ్చును.

వేదకాలమునాటి ఋషులు గ్రహములను గుర్తించలేదని కొందఱాక్షేపించిరి. ఈయాక్షేపణను జూచినచో యెట్టివానికైనను నవ్యురాకమానదు. ఖగోళమందు నక్షత్రములను, వానిగమనములనే గుర్తించిన ఋషులు వీనియన్నిటికంటె మిక్కిలి ప్రకాశమానముగ వెలుగుచుండు శుక్రుడు, బృహస్పతి, శని, మొదలగుగ్రహములను గుర్తించలేదన్నచో నెంత హాస్యాస్పదముగ నుండును? ఒకప్పుడు సాయంకాలమందు పశ్చిమమునను, మరియొకప్పుడు ప్రాతఃకాలమందు తూర్పునను గాన్పించుచు మిక్కిలిప్రకాశమానముగ వెలుగొందు శుక్రగ్రహమును యెట్టివారైనను గుర్తింపకమానదు. బ్రాహ్మణములకాలములో గ్రహములు గుర్తింపబడిన వచుట కెంతమాత్రమును సందేహములేదు. తై|| బ్రా|| III, 1,1,5 లో—“బృహస్పతి మొట్టమొదట తిష్యానక్షత్రమువద్దపుట్టె” నని యున్నది. [బృహస్పతిః ప్రథమం జాయమానః తిష్యం నక్షత్రం ప్రాచుర్భూష] అ—గాక, ఋVI, 50,4లో కూడ యిట్టివచనమే గలదు. [బృహస్పతిః ప్రథమం జాయమానో మహోజ్యోతిషః పరమేవ్యోమక] ఇప్పటికిని బృహస్పతి

చెప్పబడిన గ్రహమును, గ్రీకులలో 'వీనస్', అని చెప్పబడిన గ్రహమును ఒక్కటే. ఈ రెండు పేర్లును శుక్రగ్రహమునే సూచించుచున్నవి. శుక్రగ్రహమునకు 'వీనస్', లేక 'వేన', యనుపేరు ఆర్యసంకతులందఱును వేర్వేరుతెగలుగ చీలిపో కమునుపు పెట్టిన పేరై యుండవలెను. ఈపేరే—యాయర్థము తోడనే— ప్రేమస్వరూపిణియగు గ్రహమును నర్థముతోడనే యిప్పటికిని గ్రీకుభాషలో నిలిచియున్నది. కాని, సంస్కృత భాషలో యీ పేరును, దానిననుసరించి యాయర్థమును— చాలవరకు స్మృతిపథమునుండి తప్పిపోయెను. కాని, ఋగ్వేదములో యీ ఒక్కప్రదేశములో మాత్రము (X, 123) యెట్లో నిలిచి యున్నది. ఈ 'వేన', శబ్దము శుక్రగ్రహమునే సూచించుచున్నదనుట కింకొకప్రబల నిదర్శనముగలదు. యజ్ఞములో యీ 'వేన', మాత్రమునుచదువుచు యాజ్ఞకుడు శుక్రపాత్రను చేతిలోయెత్తి పట్టుకొనును. ఈక్రియ 'వేన', శబ్దముయొక్క నిజార్థముచుదలుపుచున్నది. అయితే, యీ శుక్రగ్రహమును హిందువులు పురుషునిగను గ్రీకులు స్త్రీనిగను భావించుచున్నారు. ఈలింగ భేదమునెట్లు సమర్థింపవచ్చును? దీనినంతగ మనము పాటింపనక్కరలేదు. ఇట్టి లింగ భేదములు తరుచుగ సరిభవించుచునేయున్నవి. ఉదాహరణ:—చంద్రుని మనము పురుషునిగ భావించుచున్నాము; కాని, పాశ్చాత్య దేశస్థులు స్త్రీగ భావించుచున్నారు. కనుక, లింగ భేద మంత పాటింపదగినది కాదు.

దీనిని బలపరచుట కంకను కొన్నిప్రమాణములుగలవు. “వీనస్,, నకు “క్యూప్రిస్,, అను నామాంతరము గ్రీకుభాషలో గలదు. ఈ “క్యూప్రిస్,, శబ్దము “శుక్ర,, యను సంస్కృతశబ్దమునుండియే వచ్చినదనిచెప్పవచ్చును. శుక్ర, శబ్దములో మొదటచున్న “శ,, వర్ణము కొన్నిసూత్రముల ననుసరించి గ్రీకుభాషలో “క” వర్ణముగ మారును. మరియు శబ్దమందున్న శ్ర, యనునది ప్ర, గ మారును. ఈ ప్రకారము సంస్కృత “శుక్ర,, గ్రీకు “క్యూప్రిస్,, గ మారును. (ఈమార్పు శబ్దశాస్త్రవేత్తలకు సువిదితమే.) ఈరీతిగ “వీన, శబ్దమునుండి “వీనస్,, శబ్దమును; “శుక్ర,, శబ్దము నుండి “క్యూప్రిస్,, శబ్దమును పుట్టినవి. ఇవన్నియు శుక్ర గ్రహమునకు పేర్లు.

వేద కాలమునాటి ఋషులకు ఖగోళ శాస్త్రములోని యంశము చాలవరకు తెలియుననియే సిద్ధించుచున్నది. (౧) నక్షత్రములు (౨) సూర్యచంద్రాదుల గమనము చేగరిగిన ఋతుభేదములు (౩) సంవత్సరము; అదలడినములసంఖ్య; (౪) అయనములు; (౫) విషువములు; (౬) సౌరచంద్రమానములు-అధికమాసము (౭) “ఋత ” యని చెప్పబడిన రాశిచక్రము (౮) రాశిచక్రముమొక్కవంపు (౯) సప్తర్షిమండలము; శతబిషక్ తారలు (౧౦) సూర్యచంద్రగ్రహణములు (౧౧) ఖగోళాంశమును గుర్తించుటకు కావలసిన యంత్ర సాధనములు (౧౨) గ్రహములు—ఇత్యాదిజ్యోతి

షాంశములు ప్రాచీన వేద కాలమునాటి యాచార్యులకు తెలియుననుటలో సం దేహ మేమియు లేదు. సంవత్సరములయొక్కయు, మాసములయొక్కయు ప్రారంభములను వారు నక్షత్రములచే గుర్తుంచుకొనెడివారు. ఏనెల ఏనక్షత్రముతో ప్రారంభమగునో, యేఋతువు ఎప్పుడు ప్రారంభమగునో—యే అయినను యే విషయము ఎప్పుడు ప్రారంభమగునో యివన్నియు వారు గుర్తుంచుకొనియేయుండిరనుటలో సం దేహ మెంతమాత్రమును లేదు. ఈ విషయమునింతటితో ముగించి యిక—

ఋ I, 161, 13 ఋక్కునుగూర్చి యిప్పుడు విచారించెము. ' సంవత్సరము రాంతమందు శ్వానము (కుక్క) వచ్చి ఋభువులను మేల్కొల్పెను. ' దీనిభావమేమి? ఋభువులనగ ఎవరు? యాస్కాచార్యులవారు తమనిరుక్తము 11, 15, 16 లో-ఋభు-విభవ్-వజ-యను మువ్వురు ఋభువులుగలరని చెప్పిరి. వీరు మువ్వురును సుధన్వుని కుమారులట. వీరు దేవతల కత్యంతప్రీతికరమైన కార్యములొనర్చుటచే, దేవతలు చాలమెచ్చి వీరికి అమర్త్యత్వమును, యజ్ఞములలో హవిర్భాగములను యిచ్చి చాల గౌరవించిరట. వీరుచేసిన మహాత్కార్యములను వర్ణించు ఋక్కులనేకము ఋగ్వేదమందు గలవు, ' ఋభువులు ' ' సంవత్సరము ' లో కలిసి మెలిసి పనిచేయునట్లు వర్ణింపబడినవి. వీరు సంవత్సరరాంతమందు తమపనిని ప్రారంభించి, సంవత్సరము పొడవునను గోవు

లను (అనగా సూర్యకిరణములను) కాపాడుచుందురట. ఋభువులు సంవత్సరము పొడవునను పనిచేసినసంవత్సరాంతమందు ౧౨ దినములు సూర్యుని (అగోహ్య) యింటిలో విశ్రమింతురని ఋ IV, ౩౩-7 చెప్పుచున్నది. ఋభువులు సూర్యునకు 'అంతేవాసు' లని (అనగ శిష్యులు-లేక-యింటిప్రక్క-వారని) ఐతరేయ బ్రాహ్మణము II1, ౩0 లో వర్ణింపబడియున్నది. ఋభువులు చేయవలసిన పనిని ఉపసేచేయుచున్నదని ఋ IV, 51, 6 లో గలదు. దీనినిబట్టి ఋభువులనగ సూర్యకిరణములని యాస్క, శాయనాచార్యులిరువురును తలంచుచున్నారు, అట్లయినచో, ఋభువులు ముగ్గురన్నదమ్ములను దానికర్థమేమి? కనుక మొత్తముపై ఋభువులనగ సూర్యకిరణములనియేగాక, మూడు ఋతువులని కూడ పాశ్చాత్యపండితులు తలంచుచున్నారు. ఋభువులు ఋతువులతోకూడ యానందించుచున్నారని ఋ IV, ౩4, 2 లో గలదు. ఇది. పాశ్చాత్య పండితుల యాహాను బలపరుచుచున్నది. మూడు ఋతువులననుకరించు ముగ్గురు ఋభువులును సంవత్సరము పొడవునను - దేవకార్యములదీర్చుచు సంవత్సరాంతమందు ౧౨ దినములు సూర్యుని గృహములో విశ్రమించుచున్నారు. "వీరిచ్చట ౧౨ దినములు బహు ఆనందముతో కాలముగడిపెదరు. అటుపిమ్మట వారుమరల తమపనికి ఉపక్రమింతురు. మరల భూమి క్రొత్త ఫలములనీనును; మరల ప్రవాహములు నూతన జలములతో ప్రవహించును; ఆకాశమందు మరల గ్రహములుపుట్టును.

అధోలోకమందు జలము లుద్భవించును.] అటుపిమ్మట—
 ఋ L, 161, 13—ఋక్కువచ్చుచున్నది, [సుషుప్తాంసఋ
 భవస్తుదప్యచ్చతాగోహ్యకయిదంనో అబూబుధత్ । శ్వానః
 బస్తాబోధయితార ముభవీత్సంనత్సర యిదమద్యావ్యభ్యత॥

౧౨ దినముల విశ్రాంతియు, నిద్రయైన పిమ్మట ఋ
 భువులు మేల్కొలుపబడినవై సూర్యుని యిట్లు ప్రశ్నించు
 చున్నవి:—“ఓ అశోఘ్యా! (సూర్యా!) మమ్ముల నెవరు
 మేల్కొల్పిరి,, మిమ్ములను శ్వానము (కుక్క) మేల్కొల్పి
 నద,, నిసూర్యుడు(మేక)ప్రత్యుత్తర మిచ్చెను. (ఋభువులు
 విశ్రమించు యీ ౧౨ దినములును సౌరచంద్రమానములకు
 గల భేదమని గుర్తుంచుకొనవలెను.)

ఈశ్వాన మనసేమి? శ్వానమనగ గాలి, యని శాయ
 నులవారు తలంచుచున్నారు. ఇట్లు చెప్పుట కాధార మెచ్చ
 టను కానరాదు. ఋభువులు ఋతువుల కధిష్ఠానదేవతలని
 వైన నిరూపించితమి. వీరు సూర్యునితో బాటు సంవత్సరము
 పొడవునను కష్టపడి పనిచేసిరి. కానీ. సౌరచంద్రమానము
 లకు ౧౨ దినములు భేదముగలదు. ఈ ౧౨ దినములును
 అధికదినములు—ఇవి క్రొత్త సంవత్సరమునకును చెందవు.
 పాతసంవత్సరమునకును చెందవు. కనుక, తటస్థముగ మ
 ధ్యమన్న యీ ౧౨ దినములలో ఋభువులు (ఋతుదేవ
 తలు) కూడ తమపనిని విరమించి సూర్యుని యింటిలో హా
 యిగ విశ్రాంతి కైకొనుచున్నారనుట యెంతయు సహజ

ముగచున్నది. ఈ గాధకీట్టి సరళమైన భావార్థముకుదురుచు
న్నప్పుడు, యీ ఋభువులను మేల్కొల్పిన కుక్క ఆకాశ
మందొక నక్షత్రమైయుండవలెననుట కెంతమాత్రమును సా
దేహములేదు. ఈనక్షత్రము క్రిందటి యధ్యాయములో
వర్ణింపబడిన “కుక్క-నక్షత్రము” (శ్వాననక్షత్రము) గాక
మరియేదికాగలదు? సంవత్సరాంతమందు- అనగ ఋతువులు
పూర్తియైన పిమ్మట-అనగ విషువత్తో ప్రారంభమైన
సంవత్సరాంతమందు-అని ఇచ్చట అర్థము. వసం
తర్తువుయొక్క ప్రారంభమందు-గాన్పించు ‘కుక్క’ యీ
శ్వాననక్షత్రమే. కనుక, ఋభువులను గూర్చిన యీ గాధ
పుట్టినప్పుడు వసంతవిషువత్ మృగశీర్షలోనుండి తీరవలెను,
అనగ, హిమసంక్రమణము ఫాల్గుణ పౌర్ణమినాడు వచ్చితీర
వలెను; మృగశీర్ష ప్రథమ నక్షత్రమైయుండితీరవలెను-అని
సిద్ధించుచున్నది. తైత్తిరీయసంహితా బ్రాహ్మణములలోని
వాక్యములకిదియే నిజమైన అర్థము.

ఇదిగాక, ఋగ్వేదము పదియవ మండలములోనున్న
“వృషాకపి” సూక్తమునకెవరును యింతసరకు సరియైన భా
వార్థమును చెప్పియుండలేదు. వృషాకపియనగ సూర్యుడని
వ్యాఖ్యాతలందరును చెప్పిరి. కాని మెట్టి సూర్యుడు? శర
ద్విషువత్ నద్దచున్న సూర్యుడని యర్థము చెప్పినచో యీ
కథకు చక్కని భావార్థమేర్పడుచున్నది. ఈ కథయేమనగః
పసుపు వర్ణముగల సూర్యుడు కనుపింపగానే యజ్ఞములన్ని

యు నిలిపివేయబడినవి. యజ్ఞములు నిలిచిపోవుటచే యింద్రాణికికోపమువచ్చెను. యజ్ఞములునిలిచిపోవుటకు కారణమైన యామృగముయొక్క తలను నరికివేసెదననియు, యామృగము వెంట వేటకుక్కను ఉసుగొలిపెదననియు యింద్రాణి భయపెట్టెను. కాని, యామృగము యింద్రునకు ప్రేమాస్పదమగుటచే యింద్రుడు చల్లని వాక్యములచే ఇంద్రాణియొక్క కోపమును శాంతింపజేసెను. అంతట యింద్రాణి ప్రసన్నురాలై తానీమృగమునుచంపలేదనియు యింద్రాక్ష మృగమును చంపితి ననియు సమాధానము చెప్పెను.

అంతట సూర్యుడు (వృషాకపి) అథోలోకమందున్న తన నివాసమునకు పోవుచుండగ యింద్రుడువచ్చి వీడ్కొలిపెను. 'నీవు మరల తిరిగి నాయుంటికిరావలసినదనియు, నీవు రాగనే యజ్ఞములను మరల ప్రారంభింపవచ్చుననియు' యింద్రుడు వృషాకపిని వేడుకొనెను. వృషాకపి మరల తిరిగి పైచున్న యింద్రుని యింటికి వచ్చినప్పుడు యింతవరకు యజ్ఞములను పాడుచేసిన ఆ దుష్టమృగము అదృశ్యమయ్యెను! యేమి చిత్రము? - అంతట యింద్రుడును యింద్రాణియు, వృషాకపియు, (సూర్యుడును) - అందరును హాయిగ యింద్రుని యింటిలో కలిసికొందురు.

సూర్యుడు శరద్విషువత్ వద్దనుండగ ప్రాచీన కాలమందు ఉత్తరాయణము (దేవయానము) పూర్తియగుచుండెను. దేవయానము పూర్తికాగనే యజ్ఞములుకూడ నిలిచిపోయెడివి. మరల సూర్యుడు తిరిగి వసంతవిషువత్ లోనికివచ్చు

పర్యంతము యజ్ఞములు నిలిచిపోయెడివి. మృగము గాన్నిం
పగనే యజ్ఞములు నిలిచిపోయెననగ అర్థమేమి? వసంతవిషు
వ౯ మృగశీర్షలోనున్న యుగమందు సూర్యుడు శరద్విషు
వ౯ వద్దనున్న చోసూర్యాస్తమానకాలమందుతూర్పునమృగ
శీర్షగాన్పించుచు. అనగ, సూర్యాస్తమానమందు తూర్పున
మృగశీర్షగాన్పింపగనే దేవయానము పూర్తియైనదనియు
యిక యజ్ఞముల నిలుపవచ్చుననియుగుర్తు. కనుక మృగము
గాన్పింపగనే యజ్ఞములు నిలిచినవ'ను మాటకు భావార్థ
మిది. ఈ కారణముచే యింద్రానికి కోపమురాగా, మృగ
ము తల నరికెదననియు, కుక్కలను ఉసుళాలిపెదననియు
బెదరించెను. ఈ మృగము తలయే మృగశీర్షానక్షత్రము.
కుక్కయనునదే శ్వాననక్షత్రము. సూర్యుడుతిరిగి యింద్రుని
యింటికి (వసంత విషువ౯లోనికి) వచ్చినప్పుడు మృగము
గాన్పింపలేదు. అనగ సూర్యుడు మరల మృగశీర్షలో
నికి వచ్చుటచే మృగము సూర్యుని కాంతిలో ముణిగిపో
యెను. వసంతవిషువ౯తో దేవయానము. ప్రారంభమగు
టచే మరల యజ్ఞములు చేయుటకు వీలుగలిగెను. * ఈకథ
కూడ మనసిద్ధాంతమును బలపరుచుచున్నది.

* [వరా:— ఈకథలో నాకొక చిన్న అసంధర్భము గాన్పించుచు
న్నది. శరద్విషువ౯ వద్దనున్న ఒక్కసూర్యునికేగాక, పైనవర్ణిత
మైన మృగమునకుకూడ “వృషాకపి, యను పేరే యున్నది. దీనిని
శమన్వయించుటెట్లో నాకు తెలియకున్నది. తిలక్ గారుకూడ దీనిని
శమన్వయింపలేదు. కారణమేమో తెలియదు—మానికొండ సత్యనా
రాయణకాశ్రి—అనువాదకుడు]

కాని, ఈకథ కింతవరకును పాశ్చాత్య, పౌరస్త్వవ్యాఖ్యాత
 లెవరును చక్కనిసమన్వయమును గుదర్పజేకపోయిరి. అయి
 నను, మనమృగశీర్షసిద్ధాంతమువలన యీకథను చాలవరకు
 సమన్వయింపవచ్చును. ఇంతకంటె సహజమగు భావార్థ
 మును మరియొక రెవరైనను చెప్పువరకు యీయర్థమునే
 స్వీకరింపక తప్పదు.

మృగ శీర్షిక

వినిమిదవ అధ్యాయము.

—♦ ఉపసంహారము. ♦—

చారిత్రకయుగమును దాటిపోయిన పిమ్మట, కాలనిర్ణయముజేయుటకై మనకు విశేషమైన ఆధారములేమియు గానరావు. కాని మనకు కేవలమితిహాససూపమైన గడియారములు లేకపోయినను సర్వేశ్వరుడొసంగిన బ్రహ్మాండగోళమకు నీపెద్దగడియారము మాత్రము మనకుగలదు. ఈగడియారమును మానవమాత్రులెవరును నశింపజేయలేరు. ఖగోళమందలి జ్యోతిర్మూర్తులన్నియు కర్మసూత్రములచే గట్టినడినియమానుసారముగ తిరుగుచున్నవి. కనుక, వేదకాలనిర్ణయమొనర్చుటకై మనకీగడియారమెంతయో సాయమొనర్పగలదు. ఈగడియారమిచ్చు నిర్ణయమునకు తిరుగుండజాలదు.

ఆర్య సంశతులవారందరును కలిసియున్నప్పుడు తాము కండ్లారజూచిగాని, తమ పూర్వులనుండి విసిగాని, యున్న ఖగోళాంశములను వారు తమ ప్రాచీన గ్రంథములందు భద్రపరచియున్నారు. వీరి యాధారముచే మన మీ. వేదకాలనిర్ణయ మొనర్పబూనితిమి. గ్రీకు, పారశీక, జర్మను జాతులవారి పురాతనగాథల సహాయముతో, హింద్యులు తమ యప్రపంచమానమేధా సంపత్తిచే భద్రపరచియుంచిన

కాలసూచకములగు వాక్యముల నిజార్థమును మనమిప్పుడు
గోళమునకు వెల్లడింపవచ్చును.

ఒకప్పుడు నూతన సంవత్సరము ఫాల్గుణ పౌర్ణమినాడు
హిమసంక్రమణమువద్ద ప్రారంభమాయెనని తైత్తిరీయసం
హితలో నుదహరింపబడిన పూర్వవృత్తాంతముయొక్క నిజా
ర్థమును మనమింతవరకు సంతృప్తికరముగ స్థాపింపగలిగితిమి.

కాని, 'చైత్రపౌర్ణమికూడ సంవత్సరాదియే' యని ఆతై
త్తిరీయ సంహితావాక్యముతోనే చెప్పబడియున్నదిగదా. దీని
కర్థమేమి? ఇదికూడ పూర్వయుగపు వృత్తాంతమునే దెలుపు
చున్నది. దీనివలన, మృగశీర్ష యుగమునకు పూర్వమొక
ప్పుడు హిమసంక్రమణమువద్ద చైత్ర పౌర్ణమినాడు నూతన
సంవత్సర మారంభమయ్యెనని అర్థము. ఈ వాక్యముచే
వేదకాలము మరి రెండువేల సంవత్సరములు వెనుకకు పో
వుచున్నది. హిమసంక్రమణమువద్ద చైత్ర పౌర్ణమినాడు
నూతన సంవత్సర మారంభమైనచో వసంతవిషువత్ పున
ర్వసు నక్షత్రముతోనుండవలెను. అనగ, మృగశీర్షకంటె
కూడ రెండు నక్షత్రములు వెనుకనుండియుండవలెను.

దీనికి ప్రమాణము లేమైనగలవేమో చూతము. ఈ వా
క్యము మనలను అతిప్రాచీన కాలములోనికి గొంపోవుచు
న్నది. బహుశః అప్పుడప్పుడే 'సంవత్సరము' అను కాలమా
నము గుర్తింపబడుచుండెనని చెప్పవచ్చును. ఈ కాలమును

గూర్చి వేదములందు బహుకొద్ది ప్రమాణములు మాత్రమే గలవు. అచ్చటచ్చట చెదురుగ బహుకొద్ది చిహ్నములు మాత్రము సలిచియున్నవి. గ్రీకు, పారశీక గ్రంథములందింత మాత్రముకూడ గానరాకున్నవి.

పునర్వసు ప్రథమ నక్షత్రమని చెప్పటకు వ్రత్యక్షవా క్యములేమియు వేదములందుగానరావు. ఇది ప్రథమ నక్షత్రమను అర్థమిచ్చు 'అగ్రయన' వంటి పర్యాయ పదములు కూడలేవు. కాని, అతిప్రాచీన వేదకాలమునాటి కర్మకాండ ను సరిశీలించి చూచినచో పునర్వసు నక్షత్రమొకప్పుడు ప్రథమ నక్షత్రమైయుండవలెనను సూచనలు గాన్పించుచున్నవి. 'పునర్వసు' వక్షత్రమునకు 'అదితి' అదిష్ఠానదేవత. 'యజ్ఞయాగాది క్రతువులన్నియు అదితితో ప్రారంభమై, అదితితోడనే సమాప్తి కావలయున'ని అదితి దేవత కొక వరముగలదట—దీనికి ఐత రే.య బ్రాహ్మణము I, 7; తై|| సం|| VI, 1, 5, 1—ప్రమాణములు.

దానిలోనున్న కథ యీరీతిగనున్నది:— ఒకానొకప్పుడు 'యజ్ఞము' దేవతలనుండి పారిపోయెను. ఆకారణముచే దేవతలు యేక్రతువుచేయుటకును శక్యముగాకపోయెను. ఈయజ్ఞ మెక్కడికి పారిపోయెనో యెవరికిని తెలియలేదు. దేవతలంద రీయవస్థలో పడియుండగ 'అదితి' వచ్చి సరియైన యజ్ఞోపక్రమణమును కనుగొనెనట. దీనిభావార్థమేమి? పూర్వము యజ్ఞములను యెవరియిష్టము వచ్చినప్పుడు వాగుచేయుచుండెడివారనియు, పిమ్మట కొంతకాలమున కిది బ

గుండలేదని తలుచుచు అదనును అదితి (పునర్వసు) తోడనే ప్రారంభింపనలయునని నిశ్చయించుకొనిరనియు తాత్పర్యము. కనుక అదితి (అనగ పునర్వసు) యజ్ఞోపక్రమణమునకు (సంవత్సరోపక్రమణమునకు) ప్రథమదశయని దీనివలన సిద్ధించుచున్నది. వాజసనేయసంహిత 4, 19లో అదితిని “ఉభయతఃశిరః” (రెండుతలలుగలది) అని వర్ణించిరి. అనగ యజ్ఞముయొక్క ఆద్యంతములు రెండును అదితిలో నున్నవని భావము. అనగ, యజ్ఞములును, వానితోబాటు సంవత్సరములును, అదితితో (అనగ పునర్వసుతో) ప్రారంభమై అదితితోనే సమాప్తమయ్యెనని భావము. ఈయర్థమే వ్యాఖ్యానంలకు కూడ మాన్యముగ నున్నది.

యీసిద్ధాంతమే యజ్ఞకర్మకాండలవలనకూడ స్థిరమగుచున్నది. యజ్ఞములో విషువత్ దినమునకు (అనగ మధ్యదినమునకు) పూర్వము వచ్చు నాలుగవదినమునకు “అభిజిత్” దినమని పేరు. యజ్ఞములు వసంతవిషువత్తో ప్రారంభమైనచో, యజ్ఞమధ్యదినము శరద్విషువత్లో వచ్చును. అనగ యజ్ఞమధ్యదినమునాడు సూర్యుడు శరద్విషువత్లో నుండును. తత్పూర్వము, నాలుగుదినములక్రిందట— సూర్యుడు శరద్విషువత్ కు రెండ్రగిల దూరములోనుండును. ఇట్లు సూర్యుడు శరద్విషువత్ కు పూర్వభాగమగు రెండ్రగిలదూరములోనున్న దినమునకు అభిజిత్ దినమని పేరు “అభిజిత్” దినమనగ, సూర్యుడు, అభిజిత్ నక్షత్రములోనున్న దినమని అర్థము

చెప్పుదము. కనుక, ఆకాలములో, 'అభిజిత్' నక్షత్రముశర
ద్విషువక్కు పూర్వభాగమందు ర డిగ్రీలదూరములో నుండి
యుండవలెను. వసంతవిషువక్ పునర్వసులోనున్నచో, శర
ద్విషువక్ అభిజిత్ నక్షత్రమునకుముందు మూడు 5, 6 డిగ్రీ
లలోనుండునని రాశిచక్రము జూచినచో స్పష్టముగాగలదు.
ఈస్థితిలో శరద్విషువక్కు యీ అభిజిత్ నక్షత్రమునకంటెదగ్గ
రనున్న నక్షత్రమింకొకటిలేదు. ఆకారణముచేతనే యీ
అభిజిత్ నక్షత్రము రాశిచక్రమునకు వెలుపలనున్నను దీనినే
స్వీకరింపవలసిన అగత్యముగలిగినది. అందువలననే, యీ
నక్షత్రమును ౨౦వ నక్షత్రముగ మనవారు పూర్వమొక
ప్పుడు అంగీకరించుటకు కారణమైనది. సూర్యుడీ అభిజిత్
క్షత్రములోనికి వచ్చినప్పుడు విషువక్ దినమిక ౪, ౫ రోజు
లలో నున్నదినుమా' యని యాజ్ఞకులు గ్రహించెడివారు.
అనగ, విషువక్ దినమునుగ్రహించుటకిది యొకసాధనముగ
(గుర్తుగ) నుండెడిది. కాని, పిమ్మట కొంతకాలమునకు శ
రద్విషువక్ ముందునకు జరిగిపోవుటచే యీ అభిజిత్ నక్షత్ర
ముయొక్క అవుసరముకూడ తప్పిపోయెను. అభిజిత్ నక్షత్రము
యొక్క ప్రయోజనమిట్లు తప్పిపోవుటచేతను, యిది రాశి
చక్రములోనుండక ప్రక్కగదూరములోనుండుటచేతనుదీనిని
నక్షత్రవర్గములోనుండి తీసివేసిరి. కనుక మనకప్పుడు ౨౦
నక్షత్రములేయున్నవి. వసంతవిషువక్ మృగశిర్షలోనికి వచ్చి
నప్పుడీమార్పు గలిగియుండవచ్చునని మనమూహించ వ
చ్చును.

మూల, జ్యేష్ఠనక్షత్రముల యుత్పత్త్యర్థమునుగూర్చి బెంట్లీపండితుడుచేసిన యూహ మనయూహను మరింత బలపరుచుచున్నది. కర్మకాండలోని అభిజిత్ దినముయొక్క స్థానమునుబట్టి అదితి (పునర్వసు) ఒకప్పుడుసంవత్సరారంభ దినముగ నుండియుండవలెనని సిద్ధమగుచున్నది. అదితి సరియైన యజ్ఞోపక్రమణ దినమును కనుగొనెనను పురాతన గాథ కినియే నిజమైనభావార్థము. అట్లయినచో, అదితి (పునర్వసు) దేవపితృయానముల సరిహద్దులోనుండెనని తాత్పర్యము. అందుచేతనే అదితిదేవి దేవతలకు తల్లియని ఋX.72, 5, లోగలదు. ఈ అదితినుండియే ఆదిత్యులు పుట్టిరని ఋX, 72, 8, శతపథబ్రాహ్మణము III, 1, 3, 2 లోగలదు. అనగ, యీ అదితినుండియే సూర్యుడు తన (సంవత్సర) ప్రయాణమును ప్రారంభించెనని అర్థము.

ఇంకొక ప్రమాణము. కాలస్వరూపుడైన బ్రహ్మకు మేషము తలయనియు, వృషభము ముఖమనియు.....యీరీతిగ బాదరాయణులవారు బ్రహ్మను వర్ణించిరి. [యోవైనక్షత్రీయం ప్రజాపతింవేద । ఉభయోరేనం లోకయోర్విదుః । హస్తయేవాస్యహస్తః । చిత్రాశిరః । నిష్టయాహృదయం । ఊహావిశాఖే । ప్రతిష్ఠాఽనురాధాః । ఏషువైనక్షత్రీయః ప్రజాపతిః—మేషఃశిరోఽధనదనం వృషభోవిధాతుః వక్షోభవేన్నమిధునం హృదయంశుభీరః । సింహస్తోదరమధోయువతిః కటిశ్చబస్తిస్తుల్లాభృడత్ మేహనమవ్యమఃస్యాత్ ॥. ధన్వీచాస్య

ర్యుగం మకరోజానుద్వయంభవతి జంఘాద్వితయంకుంభః
పాదౌమత్స్యద్వయంచేతి॥—

ప్రజాపతికి చిత్రనక్షత్రము తల; స్వాతి హృదయము; హస్త హస్తము; విశాఖ తొడలు; అనూరాధ పాదము. ఈ గ్రంథ వర్ణనలును ఒక పోలికగనేయున్నవి. రాసులలో నికెల్ల ప్రథమ రాశియైన మేషము బ్రహ్మకు తలగ నెట్లు వర్ణింపబడెనో—ఆరీతిగనే, చైత్ర పౌర్ణమితో సంవత్సరమారంభమైనప్పుడు, చిత్రనక్షత్రమును ప్రజాపతియొక్క—తలగ వర్ణించుటలో నాశ్చర్యమేమున్నది? ఈవర్ణనకూడ మనసిద్ధాంతమునకు కొంత చేయూత నొసంగుచున్నది.

ఈప్రమాణములచే చైత్ర పౌర్ణమినాడు హిమసంక్రమణమువద్ద సంవత్సరమారంభమయ్యెనను తైత్తిరీయసంహితా వాక్యమునకు మిక్కిలిబలము చేకూరుచున్నది. ఈప్రమాణములు మృగశీర్షనక్షత్రమునుగూర్చి చెప్పిన ప్రమాణములంత బలకరమైనవిగ గాన్పింపకపోయినను, పాశ్చాత్యపండితులుచూపిన ప్రమాణములకంటె వెయ్యిమడుంగు లెక్కువ బలకరమైనవని చెప్పుట కెంతమాత్రమును సందేహములేదు.

దీనిసబట్టి అతిప్రాచీనకాలమునాటి ఖగోళ జ్ఞానమంతయు కేవలము కర్మకాండాత్మకమై యున్నదగుట నిర్వివాదాంశము. వసంతవిషువత్ అదితిలో (పునర్వసులో) నుండగ అప్పటియాద్యులు యజ్ఞయాగాది వత్సరక్రతువులను, వాని

తోబాటు నూతనవత్సరమును ప్రారంభించెడివారు. చంద్రునివృద్ధిక్షయములు, ఋతుభేదములు, అయనములు—మొదలగు ప్రకృతిలీలల తోడ్పాటుచే వారు తమకర్మకాండకు కావలసిన ముహూర్తకాలాది నిర్ణయముల జేసికొనెడివారు. సూర్యుని అభిజిన్నక్షత్రములోనికి రాగనే విషువత్ దినము (యజ్ఞమధ్యహనము) సమీపించుచున్నదని వారు గ్రహించెడివారు. అటుపిమ్మట కొంతకాలమునకు—విషువత్ యొక్కను మృగశీర్షలోనికి రాకపూర్వమే—చంద్రమానమును, తిథులును బయలుదేరెను. కొంచె మించుమించుగ పంచాంగమంతయు మార్పుజెందెను. నూతనసంవత్సరము చైత్రపౌర్ణమినాడు హిమసంక్రమణమువద్ద ప్రారంభింపబడెను. కాని, కర్మకాండలో మాత్రము విశేషముమాన్యులు జరిగినట్లు గాన్పింపవు. అప్పటినుండి కర్మకాండయు, పంచాంగమును వేర్వేరుగనే యున్నట్లు గాన్పించుచున్నది. ఈస్థితి కొద్దిమార్పులతో యిప్పటికిని నిలిచియున్నది.

మనకిప్పుడు లిఖితరూపముగ వేదములయందు బొందుపడుపబడిన ఖగోళాంశ సాధనములచే కాలగర్భములోనికి జొరబడగలిగినంతవరకును జొచ్చిచూచెదముగాక! ఆర్యసభ్యతయందు ప్రథమయుగమునకు “అదితియుగ”మని కాని, ‘పునర్వసుయుగ’ మనికాని పేరిడుదము. ఈయుగముయొక్క వ్యాప్తిక్రీ. పూ॥ ౬ వేలుమొదలు ౪ వేల వరకు నని నిశ్చయింపబడినది. ఈకాలమందు ఆర్యసంతతులన్నియు కలిసి యున్నవి. అప్పటికింకను సర్వాంగ పరిపూర్ణమైనసూక్తములు

బయలుదేరలేదనియు, గద్య పద్యాత్మకముగనున్న వాక్యములును. వానియందు దేవతలుచేసిన మహాత్మ్యప్రకార్యములగూర్చిన వర్ణనలుమాత్రమే గలవనియు తెలియుచున్నది. గ్రీకుపారశీకగ్రంథములందు యీ యుగమును గూర్చిన చిహ్నములేమియు గానరావు. బహుశః తదనంతరయుగమందు వారుచీలిపోయినప్పుడు, వారు అప్పటికాలపు పంచాంగమునే తమవెంట గొనిపోయిరేగాని, తత్పూర్వయుగపు పంచాంగమును గొనిపోలేదని దీనివలన నూహింపవలసివచ్చుచున్నది. కాని, హింద్యాయుగమాత్రము యీయతిప్రాచీనకాలమునాటి పంచాంగచిహ్నములను విడిచిపెట్టక మిక్కిలి భక్తితోడను, పట్టుదలతోడను, అవిచ్ఛిన్నముగ తమవాక్యేటికలందు భద్రపరచి యుండిరి.

ఆర్య సభ్యతయందు ద్వితీయయుగమునకు 'మృగశీర్షాయుగ' మని పేరికొదము. ఈ యుగవ్యాప్తి క్రీ॥ పూ॥ ౪ వేలు మొదలు ౨౫౦౦ వరకు. ఇది చాల సుప్రసిద్ధమైనయుగము. ఋగ్వేదమునందున్న సూక్తములు చాలవరకు యీయుగమందే బయలువెడలెను. ఈ యుగమందే అనేక గాథలు బయలువెడలెను. తత్పూర్వమందున్న గాథలు మరింత విస్తరింపజేయబడెను. ఈ గాథలను చాల భాగము గ్రీకులు పారశీకులు కూడ భద్రపరచియుండిరి. కనుక వీరి మృగశీర్ష యుగముయొక్క చివర భాగమందు [క్రీ॥ పూ॥ ౩౫౦౦—౩౦౦౦] చీలిపోయియుండవలెను. ఆ కారణముచేతనే, తదనంతరము రాబోవు కృత్తికా యుగము

యొక్క చిహ్నములు ప్రాచీన వేదముగు ఋగ్వేదమందు గాని, గ్రీకు పాఠశీక గ్రంథములందుగాని గానరాకున్నవి. దీనిని కొంతమించుమించుగ సూక్తయుగమని చెప్పవచ్చును.

ఆర్య సభ్యతయందు తృతీయ యుగమునకు 'కృత్తికా యుగ' మని పేరిడుదుము. దీనివ్యాప్తి క్రీ॥ పూ॥ ౨౫౦౦ మొదలు ౧౮౦౦ వరకు. ఈయుగమందే శైత్తిరీయ సంహిత యు, పెక్కు బ్రాహ్మణములును బయలువెడలినవి. ఇప్పటి కప్పుడే ఋగ్వేదసూక్తములు పురాతనములును అగ్రాహ్యములును నైపోయెను. ఆకారణముచే, ఋగ్వేద సూక్తముల యొక్కయు, అందున్న గాథలయొక్కయు నిజార్థమును గ్రహింపలేక అప్పటికే బ్రహ్మవాదులు వీనికి తమతమ యిష్టము నచ్చినట్లు అర్థములుచెప్ప మొదలిడిరి. బహుశః యీ కాలమందే సంహితలనన్నిటిని ఒక విధమగు క్రమములోనికి దెచ్చిరని యూహింపవచ్చును. పురాతన సూక్తములకు నిజార్థమును కనుగొనుటకిప్పుడే యత్నములు జరిగియుండవచ్చును. బహుశః యీ కాలమందే భారతీయులకును చీనా వానికిని సంయోగముగలిగియుండును. ఈ కాలమందే చీనా వారు మన హిందువుల నక్షత్ర పద్ధతిని నేర్చుకొనిరి.

ఆర్యసభ్యతయందు చతుర్థయుగమునకు "ప్రాచీనసంస్కృతయుగ" మని పేరిడుదుము. దీనివ్యాప్తి క్రీ॥ పూ॥ ౧౮౦౦ మొదలు ౫౦౦ వరకు. (అనగ, బౌద్ధయుగమువరకు) ఈయుగమందే సూత్రములును, వేదాంతసిద్ధాంతములును బయలుదేరెను.

[ఈయుగముల వ్యాప్తి విషయమై ఖండితమైన అంకెల నిచ్చుటకు వీలులేదు. పైన చెప్పిన అంకెలు షుమారు 3, 4 వందల సంవత్సరములు అటునిటుగ నుండును. వేలకొలది సంవత్సరములకు గూర్చి మాట్లాడుచున్నప్పుడు యీవందల నొకలెక్కగ పరిగణింపబనిలేదు.]

మనమిప్పుడు క్రీ॥ పూ॥ ౩ వేల సంవత్సరములవరకు పోతిమి. ఆకాలమందున్న పంచాంగలక్షణములను మాత్రమే గుర్తించితిమి. ఈలక్షణములు ఆకస్మికముగ ఒక్కనాడే పుట్టియుండవు. ఇందలి జ్ఞానమంతయు కలిగి, యిట్టిపంచాంగచిహ్నములు బయలువెడలుటకు యెన్ని సంవత్సరములు పట్టునో చెప్పజాలము. కనుక నిజమాలోచించినచో, ఆర్యసభ్యుల యింకను పురాతనమైనదేయని చెప్పవలెను. కాని, గాలిలో మేడలుగట్టిన ప్రయోజనములేదు, ఊహాప్రహంచమును వదిలి, వేదములయందు మనకు గాన్పించుచున్న బలవత్తరమైన ప్రమాణములమీదనే మనసిద్ధాంతమును నిలువబెట్టుదుము. యీరీతిని విచారించినచో, హిందూ పౌరశీక గ్రీకు గ్రంథములలో నుదాహరింపబడిన గాథలన్నియు మృగశీర్షయుగములో ఋగ్వేదమునందు సూక్తములరూపమున బొందుపరుపబడినవని తెలియుచున్నది. ఈయుగవ్యాప్తి క్రీ॥ పూ॥ ౪౦౦౦—౨౫౦౦! శబ్ద సాదృశములనుబట్టి చూచినచు హిందూ పౌరశీక గ్రీకుగ్రంథములలోని దేవతల పేర్లకును వారికృత్యములకును, అత్యంతమైన పోలికగన్నట్లు చున్నది. కనుక యీ సూక్తములు ఆయుగములోనే— ఆర్య

సంతతులన్నియు కలిసియున్నప్పుడే—బయలు వెడలియుండవలెను. అయినను మనసిద్ధాంతము కేవలము శబ్దసాదృశములపైగాక, వేదములందు ప్రత్యక్షముగ గాన్పించు కాని సూచకములగు ప్రమాణవాక్యములపై ఆధారపడియున్నది. కనుక, యీ పద్ధతి మాక్సిముల్లరు మొదలగు శబ్దశాస్త్రవేత్తలవలంబించిన పద్ధతికంటె వేయిమడుగులు బలవత్తరమైనదనుట కెంతమాత్రమును సందేహములేదు. మనచరిత్రలు తప్పినను జ్యోతిర్గోళములు తమగతులను తప్పజాలవు.

ఋతువులు వెనుకబడుటకు కారణము విషువత్ మొక్కచలనమేయని పైనవివరించితిమి. ఈ చలనము బహుసూక్ష్మమగుటచే అదియందు మనయాద్యులు దీనినిగుర్తింపనిమాట నిజమే కాని, కొంతకాలమునకు ఋతువులు వెనుకబడుచున్నవని ప్రత్యక్షముగ కండ్లకు కాన్పింపగనే వారు గ్రహించిరి. కనుక వారు తమసంవత్సరాదిని అప్పుడప్పుడు మార్పుకొనవలసివచ్చెను. వారీరీతిగ తమ సంవత్సరాదిని పలుమారు మార్పుకొన్నట్లుచు, తమ పంచాంగములను కూడ తదనుగుణముగ పలుమారు సంస్కరించు కొన్నట్లును నిదర్శనములు గలవు. వానినిప్పుడే పరిశీలించెదముగాక. వారిట్లు తమపంచాంగమును సంస్కరించు కొనుటయేగాక, విషువత్ మొక్క గతినికూడ సరిగ కనుగొనిరి. దీనిగతి సంవత్సరమునకు ౫౪ శేకండులు (దూరము) అనిహిందూ జ్యోతిశ్శాస్త్రవేత్తలు కనిపెట్టిరి; ౩౬ శేకండులని గ్రీకులు చె

ప్పిరి. ఈ కాలపు శాస్త్రవేత్తలు యంత్రసహాయముచే దీనిగతి సంవత్సరమునకు గి శెకండులని చెప్పిరి. ప్రాచీనజాతుల లోనికెల్ల మనభారతీయులే యీ సూక్ష్మగతిని యెక్కువ సరిగ కనిపెట్టగలిగిరి! ఇంతటి సూక్ష్మగతిని భారతీయులు, గ్రీకు లకంటెకూడ, యెక్కువసరిగ యెట్లుకనిపెట్టగలిగిరో యని విట్టి పండితుడు ఆశ్చర్యపడుచున్నాడు! “అదృష్టవశాత్తు వీరుచేసిన యూహ కాక తాళన్యాయముగ సరిపోయి యుం డవచ్చున”ని యీతడు తనమనస్సును సమాధాన పరుచు కొనుచున్నాడు! భారతీయులకు నిజమైన తెలివితేటలున్నవని యొప్పుకొన్నచో తమపాశ్చాత్య ప్రతిభకు తమ సభ్యత యొక్క అధిక్యతకు—భంగమువచ్చు నేమోయను దురా గ్రహముచే యీతడిట్లు పలుకుచున్నాడు.

విషువత్ యొక్క చలనమున కనుగుణముగ మనవారెట్లు పంచాంగమును సంస్కరించుకొనుచువచ్చిరో విచారితము.

I [మృగశీర్ష నుండి—రోహిణికి] కాలాధిష్ఠాన దేవతయైన రోహిణివైపునకు జరుగుటచే రుద్రుడు ప్రజాపతిని చంపెను. ప్రజాపతియొక్క యీచర్య అసాధారణమైనదని (అకృత) తై. బ్రా. III, 33 లో గలదు. కనుక, యీచర్య దేవత లందరిచేతను తీవ్రముగ ఖండింపదగియున్నదట. దీనిభావార్థమేమి? అనగ, విషువత్ మృగశీర్షలోనుండి క్రమక్రమముగ—మొల్లగ—రోహిణిలోనికి జరుగుచుండెనని తాత్పర్యము. ఈచలనమును వాగిది వరకెన్నడును గుర్తించలేదు. విషువత్

యొక్క చలనమును ఆధ్యులు గుర్తించుటకిదియే ప్రథమ పర్యాయము. కనుక, వారి కిది యెంతయో ఆశ్చర్యమును కలుగజేసిననుటలో సందేహములేదు. ఆకారణముచేతనే ప్రజాపతియొక్క యీచర్య అసాధారణమైనదని (అకృత) ఐతరేయ బ్రాహ్మణము వర్ణించినది. అనిగాక సూర్యుడు క్రమక్రమమున రోహిణిమీనికి యెక్కివచ్చుచుండటచే ఆ నక్షత్రమునకు „రోహిణి“ (యెక్కబడుచున్న) అను పేరు వచ్చినదని చెప్పవచ్చును. కనుక, యీగాథ మృగశీర్షయుగములో విషువత్ మృగశీర్షనక్షత్రమునుదాటి రోహిణివైపునకు వచ్చుచుండగ పుట్టియుండవలెను. ఈయుగములో ఫాల్గుణ పౌర్ణమిసంవత్సరాదిగ నుండెను.

I1 [రోహిణినుండి—కృత్తికకు] విషువత్ కృత్తికలోనికి రాగనే ఋతువులు సరిగ ఒక్కమాసము వెనుకబడుటచే అప్పటివారు తమ సంవత్సరాదిని ఫాల్గుణ పౌర్ణమినుండి మాఖ పౌర్ణమికి మార్చిరి. నక్షత్రములనుగూడ తదనుసారముగ మృగశీర్ష (అగ్రయన) నుండి లెక్కించుట మానివేసి కృత్తికలనుండి లెక్కింప మొదలిడిరి.

III [కృత్తికనుండి—భరణికి] ఇక్కడనుండి మూడవమెట్టు వేదాంగ జ్యోతిషశాలము. (అనగ ధనిష్ఠా నక్షత్రము హిమసంక్రమణము వద్దనున్నప్పుడు) ఇప్పుడు ఋతువులు ఒక పక్షము (౧౫ రోజులు) వెనుకబడెను. కనుక సంవత్సరాదిని మాఖ పౌర్ణమినుండి మాఖ శుద్ధ పాడ్యమికి మార్చు

కొనిరి. [బహుశః ప్రతినెలయు శుద్ధ పాడ్యమినుండి ప్రారంభమగుటకీదియే కారణమైయుండును.]

IV [భరణినుండి—అశ్వనీకి] ఇక్కడనుండి మనకు లిఖిత పూర్వకముగనున్న మార్పు ఒక్కటేగలదు. అనగ, విషువత్ కృత్తికలలోనుండి అశ్వనీలోనికి వచ్చినప్పుడు, ఒకప్పుడు ఋతువులు ౧౫ దినములు వెనుకబడుటచే ఒక సిద్ధాంతి పంచాంగమును తదనుసారముగ సంస్కరింపదలచెను. కాని, ఆ ప్రయత్నము వ్యర్థమయ్యెను. ఈ ప్రయత్నమును నూచించు కథయొకటి భరతఖండమందు గలను. [మహాభారతము: ఆదిపర్వము; 71, ౩4:—చకరాన్యంచలోకం వైకృద్ధో నక్షత్రసంపదా । ప్రతిశ్రవణపూర్వాశి నక్షత్రాణిచకారసః॥]—

అశ్వమేధపర్వము: 44: 2:—చహఃపూర్వం తతో రాత్రిః మాసాః శుక్లాదయః స్మృతాః । శ్రవణాదీని ఋతూణి ఋతవః శిశిరాదయః॥]

“విశ్వామిత్రుడు క్రొత్తప్రపంచమును సృష్టింపదలంచెను; నక్షత్రములను ధనిష్ఠకు బదులు శ్రవణనక్షత్రముతో ప్రారంభింపదలంచెన”ట ఇట్టికథయే అశ్వమేధపర్వములోను, పురాణములలోను గలదు. కాని, యాయత్నము సాగలేదు. కనుక, వేదాంగజ్యోతిషకాలమునాటిపద్ధతి అశ్వనీ కాలమునాటి వరకట్లే నిల్చియుండెను.

V. వరాహమిహిరుని సంస్కరణము; ఇక యిప్పుడు చేయవలసినమాన్యు. పిమ్మట క్రీస్తు శకానంతరము గి. వ శతాబ్దములో వరాహమిరుడువచ్చి యీ అశ్వసీపద్ధతిని నెలకొల్పెను. సంవత్సరాదిని మరల హిమసంక్రమణమునుండిమార్చి ఆదిస్థానమైన ఎసంతవిషువత్ వద్దకుచేర్చెను. యీ పద్ధతి యీరోజువరకు అమలులోనున్నది. ఈ పద్ధతిపుట్టి యిప్పటికి షుమారు ౧౫౦౦ సంవత్సరముల పైగాఅయినది. యిప్పుడు విషువత్ రేవతినికూడ దాటిపోయినది.*

ఈప్రకారము, అవిచ్ఛిన్నముగ ప్రాచీనకాలమునుండి నేటివరకు పంచాంగములు విషువత్ చలనమున కనుగుణముగ అప్పుడప్పుడు సంస్కరింపబడుచు వచ్చినవని చెప్పుటకు ప్రబలమైన ప్రమాణములుగలవు.

ఆర్య సంతతులుకలిసి యున్నప్పుడే వేదములుపుట్టినవని వాళ్ళాత్మలు ఒప్పుకొనియున్నారు. కాని, విషువత్ మృగశీర్షలోనున్నప్పుడే ఆర్యసంతతులుకలిసి యుండిరను సంగతిని మాత్రము వాడుగుర్తించలేదు. ఈయంశమునువారు గుర్తించి యుండినచో వారువేదకాలము క్రీ. పూ. ౨౪౦౦ సంవత్సరములేయని చెప్పియుండరు. మనలెక్క ప్రకారము వే

* కనుక, మనయిప్పటిపంచాంగములను సంస్కరింపవలసిన అవసరమెంతేనిగలదు. మనసంవత్సరాదిని షుమారు ౨౦ రోజులు వెనుకకు నెట్టవలెను. దీనిని మనసిద్ధాంతము గమనింతురుగాక—మానిండి సత్యనారాయణశాస్త్రి, అనువాదకుడు]

ద కాలము యెంతతక్కువగ జూచినను క్రీ॥ పూ॥ ౪౦౦౦ సం
వత్సరములపై మాటయేగాని తక్కువగాదని తేలుచున్నది.

ఇక మన భారతీయులలో చాలమంది పండితులు వేద
కాలము, అనాది, యని తలంచుచున్నారు. అనగ, వీనికి 'ఆది'
యేలేదనియు, ప్రపంచము పుట్టుకతోడనే యివి పుట్టినవని
యు మనవారు తలంచుచున్నారు. భగవంతుని ముఖము
నుండి వచ్చిన మాటలు "అనాది,, గ యుండనక్కరలేదు.
భగవంతుడు యేదోయొక కాలమున యీ వేదములను ప్రవ
తీకంప జేసియుండవచ్చును. కనుక వీనికి 'ఆది, యుండవచ్చు
ను. ఉదాహరణము:—కైస్తువుల బైబిలును, మహమ్మదీ
యుల కొరానును భగవద్వాక్యములే. ఇవి ఒకానొక కాల
మున భగవంతుని ముఖమునుండి యుద్భవిల్లినవని ఆ మత
ములవారు తలంచుచున్నారు. కనుక, వీనికి 'ఆది, గలదు.
ఈ రీతిగనే, వేదములకుకూడ 'ఆది, యుండుటలో ఆశ్చర్య
ములేదు—అసంభవముకాదు. వేదములు భగవంతుని ముఖ
మునుండివచ్చిన వన్నంతమాత్రముచేత, వానికి 'ఆది, యుం
డదని సిద్ధింపజాలదు.* వేదముల యుత్పత్తికాలము బహు
ప్రాచీనమగుటచే—యిప్పటికి షుమారు 7, 8 వేల సంవత్సర

* ఈ అభిప్రాయములలో కొందరి యులను తిలక్ గారు చేసియు
న్నారు. వీరు రచించిన "ఆర్యుల ఉత్తర ధృవవివాసము" ను గ్రంథము
యొక్క చివరి అధ్యాయమును చూడదగును.

మా. స. నా. శాస్త్రి—అనువాదకుడు.

ములగుటచే—వేదములను, అనాది, యని అలంకారమాత్రముగ చెప్పిన చెప్పవచ్చును. వేదములు అతివిరివిగ ప్రబలిన కాలము యిప్పటికి ఆరువేల సంవత్సరములకు తక్కువగాదని యీ గ్రంథమందు నిరూపించితిమి.

వేద కాలమునింకను కాలగర్భములోనికి గొనిపోవుటకు నిదర్శనములున్నవి. కాని, అప్పటికాలస్థితి మనకు అగమ్యమగుటచే, వేదములకు, అది, యేలేదను యభిప్రాయము మనలో ప్రబలినది. కనుక, వేదకాలమును క్రీ॥ పూ॥ ౪౦౦౦ సంవత్సరములకు తక్కువగాదని చెప్పినచో పాశ్చాత్య పౌరస్థ్య పండితుల యభిప్రాయములకు కొంతవరకు సరిపోవుచున్నదని చెప్పవచ్చును. ఈ రీతిని, కర్మ సూత్రానుసారముగ నియమితపథమందు తిరుగుచున్న జ్యోతిర్గోళముల చలనాదుల ఆధారముచే వేదకాలమును నిర్ణయించుటకు మనము కొంత పరిశోధనచేసితిమి. పండితలోకమీ పరిశోధనను మరింత యెక్కువగజేసి, ప్రపంచవిజ్ఞానాభివృద్ధికి తోడ్పడుదురుగాక.—

ఓం శాంతిః, శాంతిః, శాంతిః.

ఓం తత్ సత్ బ్రహ్మర్పణమస్తు.

సంపూర్ణము.

అనుబంధము

ఋగ్వేదము: పదవ మండలము.

వృషాకపిసూక్తము.

విహిసోతో రస్సృక్షతనేంద్రం దేవమమంసత । యతామ
దద్వృషాకపిరర్యః పుష్టేషుమత్సఖావిశ్వస్మాదింద్రడిత్తరః॥౧
పరాహేంద్రధావసి వృషాకపేరతివ్యధిః । నోఅహప్రవిం
దస్యన్యత్రసోమపీతయేవిశ్వం॥౨

కిమయంత్యాం వృషాకపిశ్చ కారహరితోమృగః । యస్మా
ఇరస్య సీదున్వయోవాపుష్టిమద్వసువిశ్వం॥౩

యమిమంత్యంవృషాకపిం ప్రియమింద్రాభిరక్షసి శ్వాన్వా
స్యజంభిషదపికర్ణేవరాహాయుర్విశ్వం॥౪

ప్రిచూతప్తాని మేకపిశ్చక్తావ్యదూమవత్ । శిరోస్వస్య
రావిషంససుగందుమ్కృతేభువంవిశ్వం॥౫

నమత్ప్రిసుభ సత్తరానసుయాశుతిరాభువత్ । నమత్ప్రతిచ్య
వీయసీనసక్థ్యద్యమీయసీవిశ్వం॥౬

ఉవేలంబములాభికేయథేచాంగభవిష్యతి । భసన్మేలంబసక్థి
మేశిరోమే వీనహృష్యతివిశ్వం॥౭

కింసుబాహో స్వంగురేపృథుష్టోపృథుజాఘనేకింశూరప
త్ని సత్స్వమభ్యమీషి వృషాకపింవిశ్వం॥౮

అవీరామివమామయం శరాయారభిమన్యతే । ఉతాహమ
స్మి వీరిణేంద్రపత్నీమరుత్సఖావిశ్వం॥౯

సంహోత్రంస్మ పురానారీసమనంవావగచ్ఛతి । వేధాఋ
తస్యవీరిణేంద్రపత్నీమహీయతేవిశ్వం॥౧౦

ఇంద్రాణీమాసువారిషుసుభగామహమశ్రవం । నహ్యస్యా
అపరంచనజరసామరతేపతిర్విశ్వం॥౧౧

నాహమింద్రాణి రారణసఖ్యుర్వృషాకపేరుతే । యస్యే
దోరుశ్యంహవిఃప్రియందేవేషుగచ్ఛతివిశ్వం॥౧౨

వృషాక పాయి రేనతిసుపుత్రఆదుసున్ను పే. | ఘన త్తద్గద
ఉత్తరః పియంకాచిత్కరంహవిద్విశ్వం || ౧౩

ఉత్తరో హి మేపంచదశ సాకంపచన్తి వింశతిం । ఉతాహన
ఝిపీనఇదుభాకుక్షీ పృణంతిమేవిశ్వం || ౧౪

వృషభోనతిగ్మ శృంగోస్తయ్యా ధేషు రోదూవత్ | మం
థస్త ఇంద్రశం హృదేయంతే సునోతిభావ యుద్విశ్వం || ౧౫

నసేషే యశ్యరంబతేంతరా సక్థ్యా కృత్ । నేదీశే
యశ్యరోమశం నిషేదజో విజృంభతే విశ్వం || ౧౬

నసేషే యశ్యరోమశం నేషేదజో విజృంభతే । నేదీశే
యశ్యరం బతేంతరా సక్థ్యాక కృద్విశ్వం || ౧౭

అయమింద్ర వృషాకపిః పరస్వంతం హతఃవిదత్ । అసి
సూనం నవంచరూమాదేధస్యాన ఆచితం విశ్వం || ౧౮

అయమేమి విచాకశద్వి చిన్వన్దాసమార్యం । పిబామిచాక
సుత్వనోభి ధీరమచాకశంవిశ్వం || ౧౯

ధన్వచయత్కృంతత్రం చకతిస్విత్తావియోజనా । నేదీయ
సోవృషాక పేస్తమే హిగృహఃపవిశ్వం || ౨౦

పునరోహి వృషాక పేసువితా కల్పయావహై । యవషః
స్వప్ననంశనోస్తమేషి పథాపునర్విశ్వం || ౨౧

యదుదంచో వృషాకపే గృహమింద్రా జగతన | క్వాస్య
పుల్వఘో మృగఃకమరజ్చనయోపనోవిశ్వం || ౨౨

పర్శ్వన్తామమానవీ సాంకససూవవింశతిం । భద్రంభల
త్యస్యా ఆభూద్యస్య ఉదరమానుయద్విశ్వం || ౨౩

స వ ర ణ.

122. పేజీ, చివరపంక్తి: 'సూర్యడు' అనుటకు బదులు
'మృగము' అని చదువుకొనవలెను.

138. పేజీ: 15వ. పంక్తి: 'దేవతయైన రోహిణి వైపునకు' అను
టకు బదులు 'దేవతయైన ప్రజాపతి రో
హిణి వైపునకు.' అనిచదువుకొనవలెను

అనుబంధము (మృగశీర్ష)

$13\frac{1}{3}^0$ గ్రహణి	$13\frac{1}{3}^0$ కృత్తిక	$13\frac{1}{3}^0$ రోహిణి	$13\frac{1}{3}^0$ మృగశీర్ష
$3\frac{1}{3}$	7	4	2
1200	1957	2232	
B. C.	B. C.	B. C.	
వేదాం	భార	తె.సం	
గజ్యో	తయ	మాఖ	
లష	వము	శుద్ధ	
మ.మా	మాఖ	గి	
ఖిశు.	శుద్ధ	సాసం	
ద్.ం.	గిహి.	వద్ద	
సాసం.	సంస	సంస	
పద్ద	వసం	త్స	
సంవ	వత్స	మారం	
త్సర	రాది	భము	
మారం			
భము			

గ్రహణి	కృత్తికాయుగము	మృగశీర్షాయుగము
మ	౧౦౦౦—౧౪౦౦	౪౦౦౦—౧౧౦౦
B. C.	B. C.	B. C.

గోపైనసూచించిన కాలనిర్ణయము సిద్ధించుచున్నది. గ్రంథములో చెప్పిన కాలములకును

$13\frac{1}{3}^0$ ఆర్ధ	$13\frac{1}{3}^0$ పునర్వసు	 కాలప్రవా హం
X	X	X
4320		6240
B. C.		B. C.
ఫా. పా		చె. పా.
నాడు		నాడు
హిసం		హిసం
వద్ద		వద్ద
సంవ		సంవ
త్సరా		త్సర
రంభ		మారం
ము.		భము

అదితియుగము
౬౦౦౦—౮౦౦౦
B. C

1, వీనికిని విశేష భేదము లేమి గుర్తించుకొనును. |

